

Merja-Maaria Oinas ■ Mika Pietilä ■ Venla Tuohino (toim.)

Kysy, kohtaa ja kuuntele

Opas seksuaalisen houkuttelun ja seksuaaliväkivallan
ennaltaehkäisyyn nuorisotyössä

Koordinaatti

KYSY, KOHTAA JA KUUNTELE
- Opas seksuaalisen houkuttelun ja seksuaaliväkivallan
ennaltaehkäisyyn nuorisotyössä

ISBN 978-952-7094-47-1

1. painos (pdf)

Teoksen nimi: Kysy, kohtaa ja kuuntele - Opas seksuaalisen
houkuttelun ja seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn
nuorisotyössä

Tekijät: Merja-Maaria Oinas, Mika Pietilä & Venla Tuohino
(toim.)

Kuvat: Petteri Löppönen (s. 53, 81, 83 ja 91)

Julkaisija: Koordinaatti, Oulun kaupunki

Vuosi: 2020

Graafinen suunnittelu ja taitto: Tiina Haataja,
Painatuspalvelut, Monetra Oulu Oy

Koordinaatti

OULU

Opetus- ja
kulttuuriministeriö

Sisällys

Kirjoittajaesittelyt	4
1 JOHDANTO	7
<i>Mika Pietilä</i>	
1.1 Valmistautumalla voit tukea, puuttua ja vaikuttaa.....	8
<i>Laura Juntunen</i>	
1.2 Yksi kohtaaminen voi muuttaa kaiken.....	10
2 GROOMING – MUUTTUVA ILMIÖ	15
<i>Eveliina Karhu</i>	
2.1 Lasten ja nuorten kokema seksuaaliväkivalta ilmiönä.....	16
<i>Pauliina Sillfors</i>	
2.2 Grooming eli seksuaalinen houkuttelu – mistä on kyse?	22
<i>Janita Tasa</i>	
2.3 Sanoilla on merkitystä – käsitteiden määrittelyä.....	30
<i>Jenni Kreivi</i>	
2.4 Lait, oikeudet ja ilmoitusvelvollisuus	36
3 NUORTA VAHVISTAVAT TAIDOT	43
<i>Joni Saarela</i>	
3.1 Turvataidot vahvistavat nuoren itsetuntemusta	44
<i>Krista Kokkonen, Saara Kokkonen & Netta Puustinen</i>	
3.2 Seksuaalikasvatus tukee nuoren omia rajoja.....	54
<i>Paula Aalto & Jenni Helenius</i>	
3.3 Digiturvataidot auttavat suojautumaan seksuaaliselta häirinnältä ja houkuttelulta	64
4 TUNNISTAMINEN JA ENNALTAEHKÄISY	75
<i>Jenni Kreivi</i>	
4.1 Lapsi ja nuori seksuaaliväkivallan uhrina – Seksuaaliväkivallan tunnistaminen, oireilu, puheeksiotto ja nuoren tukeminen.....	76
<i>Sanna Lakso, Merja-Maaria Oinas & Mika Pietilä</i>	
4.2 Nuorisotyö vahvistaa nuoren valmiuksia kohdata haasteita – Miten seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisy osaksi nuorisotyötä?	84

Kirjoittajaesittelyt

Paula Aalto työskentelee mediakasvatuksen suunnittelijana ja kouluttajana Mannerheimin Lastensuojeluliitossa.

Jenni Helenius (KT) on kouluysteistyön ja digitaalisen nuorisotyön päällikkö Mannerheimin Lastensuojeluliitossa.

Laura Juntunen on vapaa kirjoittaja ja kokemusasiantuntija.

Eveliina Karhu (Master of Arts in International Relations) työskentelee Pelastakaa Lapset ry:n Lasten suojelu ja Nettivihje -toiminnossa asiantuntijana lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyn parissa. Hänen työhönsä kuuluu lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan kuvamateriaalin analyysityö, monialainen yhteistyö kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden kanssa sekä lasten parissa työskentelevien ammattilaisten kouluttaminen.

Krista Kokkonen työskentelee Nuorten Exitissä suunnittelijana ja asiakastyön ohjaajana. Hän vastaa ammattilaisten koulutuksesta ja konsultoinnista sekä tekee nuorille suunnattua verkkoauttamistyötä. Koulutukseltaan Krista on yhteisöpedagogi (AMK) ja lisäkouluttautunut kriisi- ja traumatyön teemoista.

Saara Kokkonen työskentelee Nuorten Exitissä suunnittelijana ja asiakastyön ohjaajana. Hän vastaa seksuaalista kaltoinkohtelua ennaltaehkäisevästä verkkotyöstä sekä tekee nuorille suunnattua verkkoauttamistyötä. Koulutukseltaan Saara on yhteiskuntatieteiden maisteri pääaineenaan sosiologia.

Jenni Kreivi työskentelee suunnittelijana Rikosuhripäivystyksen keskustoimistolla. Hänen työhönsä kuuluu Rikosuhripäivystyksen chatin koordinoiminen ja erilaisista järjestelmistä vastaaminen. Lisäksi hän suunnittelee nuorille kohdennettua materiaalia ja toimintaa sekä tarvittaessa kouluttaa nuorten parissa työskenteleviä. Jennin erityisosaamista ovat verkossa tapahtuvat rikokset. Koulutukseltaan hän on sosionomi ja lastentarhanopettaja.

Sanna Lakso on työskennellyt 20 vuotta Oulun kaupungin nuorisopalveluissa. Hänen työhönsä kohdennetun nuorisotyön koordinaattorina kuuluu asiakastyön lisäksi ehkäisevä päihdetyö, kohdennetun työn ja työvälineiden kehittäminen sekä nuorten turvallisuuteen liittyvät asiat. Tällä hetkellä Sanna työskentelee Turvallinen Oulu -hankkeessa psykososiaalisen tuen Nopsa-tiimissä nuorisotyöntekijänä.

Merja-Maaria Oinas työskentelee projektisuunnittelijana Koordinaatin Groomingin tunnistaminen ja ennaltaehkäisy nuorisotyössä -hankkeessa. Koulutukseltaan hän on kasvatustieteen maisteri.

Mika Pietilä työskentelee Koordinaatissa erityisasiantuntijana. Mikalla on pitkä kokemus nuorisotyöstä ja nuorille suunnatusta tieto-, neuvonta- ja ohjaustyöstä erilaisissa toimintaympäristöissä. Mika on Groomingin tunnistaminen ja ennaltaehkäisy nuorisotyössä -hankkeen projektipäällikkö.

Netta Puustinen työskentelee Nuorten Exitin suunnittelijana ja vapaaehtoistoiminnan koordinaattorina. Netta vastaa järjestön kohtaavasta työstä eli koulu- ja tapahtumavierailuista sekä tekee verkkoauttamistyötä. Koulutukseltaan hän on sosionomi, seksuaaliterapeutti ja seksuaalikasvattaja (SSS).

Joni Saarela on työskennellyt sekä aikuisten että nuorten ja lasten parissa eri mielenterveys- ja päihdetyön ympäristöissä osasto- ja avohoidossa sekä lastensuojelussa. Keskustelutyön ohella hän on erikoistunut ylisukupolvista traumatisoitumista ehkäisevään työhön sekä mielenterveys- ja päihdearvioihin nuorten ja vanhempien parissa.

Pauliina Sillfors työskentelee Pelastakaa Lapset ry:n Lasten suojelu ja Nettivihje -toiminnossa asiantuntijana lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyn parissa. Hänen työhönsä kuuluu lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan kuvamateriaalin analyysityö, monialainen yhteistyö kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden kanssa sekä lasten parissa työskentelevien ammattilaisten kouluttaminen. Pauliina on koulutukseltaan valtiotieteiden maisteri.

Janita Tasa työskentelee Pelastakaa Lapset ry:n Lasten suojelu ja Nettivihje -toiminnossa asiantuntijana lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyn parissa. Hänen työhönsä kuuluu lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan kuvamateriaalin analyysityö, monialainen yhteistyö kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden kanssa sekä lasten parissa työskentelevien ammattilaisten kouluttaminen. Janita on koulutukseltaan kättilö ja terveystieteiden maisteri.

1 JOHDANTO

Osiossa kerrotaan, miten nuoriin kohdistuvan seksuaaliväkivallan teemaan perehtyminen antaa paremmat valmiudet auttaa nuorta, joka on kokenut seksuaaliväkivaltaa. Nuoren näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää, että joku turvallinen aikuinen uskaltaa kohdata tapahtuneen yhdessä hänen kanssaan.

Mika Pietilä

1.1 Valmistautumalla voit tukea, puuttua ja vaikuttaa

Grooming eli lasten ja nuorten houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin on ilmiö, joka näkyy kasvavassa määrin yhteiskunnassamme. Ilmiö näkyy myös nuorisotyöntekijöiden arjessa. Groomingin tunnistaminen ja ennaltaehkäisy nuorisotyössä -hankkeen alkaessa selvitettiin nuorisotyön ammattilaisten ja vapaaehtoisten osaamistarpeita sekä toiveita menetelmistä ja koulutussisällöistä kesä-elokuussa 2019. Kyselyyn vastanneista 60 % (n=456) kertoo, että on työssään kohdannut lapsen tai nuoren, joka on joutunut seksuaalisen houkuttelun tai väkivallan kohteeksi. Samassa kyselyssä selvisi, että nuorisotyössä tarvitaan edelleen lisää tietoa seksuaalisesta houkuttelusta: miten ottaa aihe puheeksi lasten ja nuorten kanssa sekä miten tunnistaa erityisessä riskissä olevat lapset ja nuoret.

Hankkeen tavoitteiden ja nuorisotyöntekijöiden ilmaisemien tarpeiden mukaisesti olemme jalkautuneet kouluttamaan ympäri Suomea ja verkkoon. Aluehallintovirastojen ja yhteistyökumppaneidemme kanssa yhteistyössä järjestämissämme koulutuksissa olemme vahvistaneet nuorisotyöntekijöiden osaamista digitaalisessa mediassa sekä kasvokkain tapahtuvan lasten ja nuorten seksuaalisen houkuttelun vastaisessa työssä ja toiminnassa. Olemme kohdanneet koulutuksissa kuluneen vuoden aikana lähes 800 nuorten parissa toimivaa ammattilaista ja vapaaehtoista. Koulutusten lisäksi hankkeen tuottamaan sisältöön on voinut tutustua verkkosivuilla, somessa, podcasteina ja videotallenteina.

Tähän nuorisotyön ammattilaisille ja vapaaehtoisille suunnattuun oppaaseen tiivistyy monella tapaa Groomingin tunnistaminen ja ennaltaehkäisy nuorisotyössä -hankkeen koulutuksissa läpikäytyt aiheet: mitä on grooming, kuinka ottaa aihe ja ilmiö puheeksi nuorten kanssa,

miten toimia turvallisesti digitaalisissa toimintaympäristöissä ja millaisia menetelmiä löytyy nuorisotyössä käytettäväksi aiheesta puhuttaessa. Tämän oppaan tavoitteena on toimia ennen kaikkea virikkeenä ja tietoaaineistona nuorisotyössä toimiville. Vinkkaamme, miten seksuaalista houkuttelua ja seksuaaliväkivaltaa voidaan nostaa esille kaikessa siinä moninaisessa jo olemassa olevassa nuorisotyön toiminnassa.

”Nuorisotyön ammattilaiset ja vapaaehtoiset ovat usein niitä aikuisia, joille kerrotaan ikävistä ja mieltä painavista asioista sekä kokemuksista.”

vomme, että tämä opas antaa nuorisotyössä toimiville tietoa ja välineitä tarttua, puuttua ja vaikuttaa tähän ilmiöön ennaltaehkäisevästi. Tämän oppaan artikkeleissa lapsella viitataan lain mukaan alaikäisiin, alle 18-vuotiaisiin.

Nuorisotyössä lapsia ja nuoria kohdataan erilaisissa toimintaympäristöissä niin kasvokkain kuin verkossa. Nuorisotyön ammattilaiset ja vapaaehtoiset ovat usein niitä aikuisia, joille kerrotaan ikävistä ja mieltä painavista asioista sekä kokemuksista. On luonnollista, että myös seksuaaliseen houkutteluun ja seksuaaliväkivaltaan liittyvät aiheet voivat nousta esille. Toi-

Vuoden kestänyt Groomingin tunnistaminen ja ennaltaehkäisy nuorisotyössä -hanke rakentui tiiviille yhteistyölle. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa hanketta koordinoi Koordinaatti. Yhteistyökumppaneina hankkeessa toimivat Pelastakaa Lapset ry, Mannerhei-

min Lastensuojeluliitto ry, Rikosuhripäivystys (RIKU), Nuorten Exit (Exit – pois prostituutiosta ry), Loisto settlementti ry sekä Helsingin kaupunki ja Oulun kaupunki. Yhteistyökumppaneiden asiantuntijuutta ja osaamista seksuaalisen houkuttelun tunnistamisessa ja ennaltaehkäisyssä hyödynnettiin niin koulutuksissa kuin tässä oppaassa. Haluamme kiittää kaikkia yhteistyökumppaneitamme jaetusta asiantuntijuudesta sekä sitoutumisesta hankkeen työhön.

Hanke on päättymäisillään, kun tämä opas julkaistaan. Rohkaisemme teitä päivittämään ja vahvistamaan omaa osaamistanne seksuaalisen houkuttelun ja seksuaaliväkivallan suhteen. Seksuaaliväkivalta voi olla yksi syy nuoren oireiluun ja muuttuneeseen käytökseen. Uskalla siis rohkeasti kysyä nuorelta mahdollisista seksuaaliväkivallan kokemuksista. Kysymällä annat nuorelle luvan puhua. Nuori ei mene rikki kysymisestä.

Seksuaalinen houkuttelu on maailmanlaajuinen ilmiö, joka muuttuu ja muuntuu koko ajan. Koordinaatti jatkaa työtä somehoukuttelun ennaltaehkäisemiseksi osana Digitaalisen nuorisotyön osaamiskeskuksen toimintaa. Tuotamme jatkossa tietoa verkostomaisessa yhteistyössä muun muassa eri ministeriöiden ja toimijoiden kesken.

Oulussa 25.5.2020
Mika Pietilä, projektipäällikkö

Laura Juntunen

1.2 Yksi kohtaaminen voi muuttaa kaiken

Minusta ei lähtenyt ääntäkään, kehoni ei totellut aivojeni käskyjä. Pimeään hiljaisuuden rikkoi-
vat vain humalainen ähinä ja jostain kaukaa kuuluva bassonjytke. Kun se oli ohi, sanat olivat
kadonneet. Ne takertuivat kurkkuuni vuosiksi ja kieltäytyivät tulemasta ulos.

Olin 15-vuotias, kun koin seksuaaliväkivaltaa toistuvasti lyhyen ajan sisällä. Pelkäsin, etten
koskaan pääsisi yli kokemuksistani.

Kuukausien ajan kuulin tuon huohotuksen korvissani joka ilta, kun kävin vuoteelleni makaa-
maan. Ahdistus, häpeä ja tunne kehoni likaisuudesta piinasivat minua päivin ja öin. Käytin
runsaasti päihteitä, hakeuduin vaarallisiin tilanteisiin ja toivoin, että kuolisin.

Vaikka kokemukseni olivat kamalia, olin myös valtavan onnekas. Minun paha oloni tuli näh-
dyksi.

Hätäni huomattiin koulussa

Koulussa opettajani huomasi, ettei kaikki ollut kunnossa. Koska en pystynyt puhumaan ää-
neen, hän pyysi minua kirjoittamaan, ja niin vyyhti alkoi purkautua. Ilman tätä sinnikästä ja
rohkeaa ihmistä en välttämättä olisi kertonut kokemastani kenellekään.

Poliisit, sairaanhoitajat ja sosiaalityöntekijät kohtelivat minua hyvin. Tapahtumaketjua selviteltäessä minua ei johdateltu, painostettu tai väheksytty. Ammattilaiset kuuntelivat minua ja selittivät, miksi lastensuojeluilmoitus oli pakko tehdä.

”Yhdessäkin kohtaamisessa voi olla pelastuksen siemen. Se voi olla juuri se hetki, jota nuori on koko ajan odottanut ja jossa hän saa vihdoin luvan puhua ja itkeä. Kokemuksesta tiedän myös sen, että vaikka nuori ei heti kertoisi mikä hänen mieltään painaa, jo pelkkä kysymys rohkaisee ja viestittää, että hänestä välitetään.”

toipumisprosessi ei päässyt edes alkamaan. Me kaikki vaikenimme ja yritimme unohtaa. Minulle trauma oli kuitenkin alituinen kumppani. Huuhotus kaikui painajaisten taustalla aina parikymppiseksi asti.

Kysy, kuuntele, lohduta

Viisi vuotta myöhemmin muistikuvat, jotka olin yrittänyt unohtaa, eivät enää suostuneet vaiennettaviksi. Paniikkikohtaukset ja pelkotilat saivat minut polvilleni. Jouduin kohtaamaan menneisyyden, halusin tai en.

Toipumisprosessin aikana palasin ajatuksissani toistuvasti paitsi itse tapahtumiin, myös niitä seuranneisiin viikkoihin. Jokainen rohkaiseva kohtaaminen minua kuunnelleen aikuisen kanssa nousi uudestaan mieleeni ja kannusti minua nyt eteenpäin. Jokaisella näistä ihmisistä oli lopulta roolinsa siinä, että selvisin. Olen heidän ammattitaidostaan ikuisesti kiitollinen.

Nykyään kierrän puhumassa kokemuksistani, koska 15-vuotiaana seksuaaliväkivallan uhrina olisin ennen kaikkea halunnut kuulla ja nähdä, että kaikki voi taas kerran olla hyvin. Omalla kohdallani toipuminen vei vuosia ja vaati pitkää terapiaa, mutta oli silti mahdollista.

Tiedän olleeni etuoikeutettu, kun sain kaiken jälkeen itkeä myös kotona turvallisessa sylissä ja olla lohdutettavana. Kokemani turva ja lämpö kantoivat synkimmän hetken yli.

Vaikka tieto tapahtuneesta otettiin vastaan ja käsiteltiin hyvin, henkisesti olisin kuitenkin tarvinnut enemmän tukea. Kriisiapu jäi saamatta ja tapahtumien traumaattisuus painui taka-alalle. Koska minun oli tuoreeltaan lähes mahdotonta puhua tapahtuneesta, asian käsittely jäi myöhemmäksi. Lopulta se unohtui kokonaan.

Tapahtumien ajattelemisenkin oli vaikeaa. Olisin kaivannut ihmistä, joka olisi uskaltanut kohdata seksuaaliväkivallan kanssani. Nyt

Nuorisoalan ammattilaisia haluaisin rohkaista kysymään nuorilta näiden mieltä painavista asioista, vaikka se pelottaisikin. Kohtaamaan, vaikka kauhistuttaa ja kuuntelemaan kiireenkin keskellä.

Vaikka aihe tuntuisi vaikealta, ainakin itse koin suorat kysymykset kaikkein helpoimmiksi:

- Onko joku tehnyt tai yrittänyt tehdä sinulle jotakin, mitä et olisi halunnut tapahtuvan?
- Onko tapahtunut jotain, mikä tuntuu sinusta nyt pahalta?
- Jos et pysty puhumaan, voisitko kirjoittaa?

Suoriin kysymyksiin voi vastata vaikka nyökkäämällä. Sen sijaan vihjailu puolin ja toisin ei vienyt asioita lainkaan eteenpäin.

Yhdessäkin kohtaamisessa voi olla pelastuksen siemen. Se voi olla juuri se hetki, jota nuori on koko ajan odottanut ja jossa hän saa vihdoin luvan puhua ja itkeä. Kokemuksesta tiedän myös sen, että vaikka nuori ei heti kertoisi mikä hänen mieltään painaa, jo pelkkä kysymys rohkaisee ja viestittää, että hänestä välitetään.

Tapahtuneen paljastaminen on äärimmäisen pelottavaa. Avunhuuto vaatii nuorelta suuria ponnistuksia, juuri oikean hetken ja ihmisen. Silloin sinun ei tarvitse olla psykiatri tai asiantuntija kohdataksesi nuoren. Olet merkityksellinen juuri sellaisena kuin olet, turvallisena ja luotettavana aikuisena. Riittää, että olet läsnä ja kuuntelet.

Kysymällä, kuuntelemalla ja lohduttamalla sinä voit pelastaa kokonaisen elämän. Saatat olla ainut, jolla on tilaisuus kertoa nuorelle, että kyllä tästä vielä selvitään.

2 GROOMING – MUUTTUVA ILMIÖ

Tämän osion artikkeleissa lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan perehtyneet asiantuntijat valaisevat ilmiön muuttuvaa luonnetta, kertovat aiheeseen liittyvästä tutkimuksesta sekä seksuaaliväkivallan käsitteistöstä. Myös aiheeseen liittyvää lainsäädäntöä esitellään.

Eveliina Karhu

2.1 Lasten ja nuorten kokema seksuaaliväkivalta ilmiönä

Lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan yleisyydestä on vaikea antaa tarkkoja arvioita, sillä vain pieni osa väkivallasta päätyy viranomaisten tietoon. Tästä syystä tutkimukset, joissa joko aikuisilta tai lapsilta kysytään lapsuusajan väkivaltakokemuksia, ovat tärkeitä ilmiön hahmottamisessa. (Hillis, Mercy, Amobi & Kress 2016 ja Stoltenborgh, van IJzendoorn, Euser & Bakermans-Kranenburg 2011.) Kun ilmiötä tarkastellaan kansainvälisesti, on arvioitu, että 18 prosenttia tytöistä ja kahdeksan prosenttia pojista on kokenut seksuaaliväkivaltaa (Stoltenborgh ym. 2011, 89).

Suomessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) toteuttaa joka toinen vuosi kouluterveyskyselyn, jossa on ollut seksuaaliväkivaltaa käsitteleviä kysymyksiä vuodesta 2010 alkaen (THL 2020). Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn mukaan noin seitsemän prosenttia peruskoulun 8. ja 9. luokkien, lukion 1. ja 2. luokkien sekä ammattikoulun opiskelijoista kertoi kokeneensa seksuaaliväkivaltaa viimeisen vuoden aikana. Tytöt raportoivat kokeneensa seksuaaliväkivaltaa poikia useammin: eri luokka-asteiden tytöistä kymmenen prosenttia kertoi kokeneensa seksuaaliväkivaltaa viimeisen vuoden aikana verrattuna noin neljään prosenttiin pojista. Peruskoulun 4. ja 5. luokan oppilaista alle kaksi prosenttia kertoi kokeneensa seksuaalista koskettelua tai painostamista koskettamaan viimeisen vuoden aikana, eikä ero tyttöjen ja poikien vastauksissa ollut merkittävä. (THL 2019.) Raportoidut seksuaaliväkivallan kokemukset ovat linjassa kansainvälisen tutkimustiedon kanssa, jonka mukaan sekä tytöt että pojat ovat vaarassa joutua seksuaaliväkivallan kohteeksi missä tahansa iässä, mutta tytöt erityisesti murrosiän jälkeen (United Nations Children's Fund 2017, 7).

Kouluterveyskyselyssä selvitettiin myös lasten ja nuorten kokemuksia seksuaalisesta häirinnästä. Yläkoulun ja toisen asteen vastaajilta kysyttiin häiritsevää seksuaalisesta ehdottelusta ja ahdistelusta ja alakoulun vastaajilta seksuaalisesta kommentoinnista, ehdottelusta, viestittelystä ja kuvamateriaalin näyttämisestä. Lasten ja nuorten kokemukset seksuaalisesta häirinnästä ovat yleisempiä kuin seksuaaliväkivallan kokemukset. Yläkoulun ja toisen asteen opiskelijoista viidennes raportoi kokeneensa seksuaalista häirintää. Ero tyttöjen ja poikien vastauksissa oli merkittävä, sillä tytöistä kolmasosa oli kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua, pojista selvästi harvemmat. (THL 2019.)

Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen ja Sariola (2014) ovat tutkineet lasten seksuaaliväkivaltakokemuksia vuosien 1988 ja 2013 välisellä ajalla. Tutkimuksen mukaan lasten seksuaaliväkivallan kokemukset olivat vähentyneet vuodesta 1988 alkaen, mutta on hyvä huomioida, että vuositasolla eri tutkimukset antavat vaihtelevia yleisyyslukuja. Esimerkiksi vuonna 2013 Fagerlundin ym. (2014) ja Luopa, Kivimäki, Matikka, Vilki, Jokela, Laukkarinen ja Paanasen (2014) mukaan yläkouluikäisistä tytöistä 4–20 prosenttia ja 1–9 prosenttia pojista kertoi kokeneensa seksuaaliväkivaltaa. Myös se, mikä kaikki luetaan seksuaaliväkivallan piiriin, on vuosien varrella muuttunut; esimerkiksi lapsen houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin kriminalisoitiin vasta vuonna 2011 (Fagerlund ym. 2014, 73).

Seksuaalinen häirintä ja seksuaaliväkivalta digitaalisessa mediassa

Eurooppalaisessa raportissa (Smahel, Machackova, Mascheroni, Dedkova, Staksrud, Ólafsson, Livingstone & Hasebrink 2020) selvitettiin lasten kokemuksia seksuaalisesta sisällöstä ja toiminnasta verkossa. Ei-toivotun pyynnön seksuaalisesta tiedosta, kuten lapsen kehosta tai seksuaalisista kokemuksista, oli viimeisen vuoden aikana saanut alle viidennes lapsista. Tytöistä suurempi osa oli saanut ei-toivotun seksuaalisen pyynnön verrattuna poikiin. Kolmannes lapsista oli nähnyt seksuaalisen kuvan verkossa tai muualla. Yleisimmin lapset näkevät seksuaalisia kuvia joltakin digitaaliselta laitteelta. Lähes kaikissa maissa pojat olivat nähneet kuvan tyttöjä useammin. (Smahel ym. 2020, 82–91.)

Suomessa kouluterveyskyselyn mukaan seksuaalisen häirinnän kokeminen digitaalisella laitteella on lisääntynyt yläkoulujen ja toisen asteen opiskelijoiden parissa. Puhelimella tai internetissä koettu seksuaalinen häirintä on lisääntynyt kaikilla luokka-asteilla. Verrattuna kahden vuoden takaiseen kyselyyn, tyttöjen kohtaama seksuaalinen häirintä oli lisääntynyt enemmän kuin poikien. (THL 2019.)

Teknologian kehitys on vaikuttanut monin tavoin myös lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan. Lapsen fyysisessä kontaktissa kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa kuvataan ja jaetaan ja lapsia houkutellaan ja painostetaan tuottamaan itse kuvamateriaalia. Henkilöiden, joilla on seksuaalinen kiinnostus lapsiin, ei välttämättä tarvitse tavata lasta kohdistaa tähän seksuaaliväkivaltaa. (Home Office 2010, 11–12.)

Nykyisin tekijöillä on helpompi pääsy suurempaan joukkoon lapsia (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC, 2015, 15), jotka ovat aiempaa nuorempina aktiivisia esimerkiksi sosiaalisessa mediassa (Europol 2019, 31). Globaalisti jo kolmannes internetin käyttäjistä on lapsia (Broadband Commission for Sustainable Development 2019, 6). Euroopan unionin lainvalvontavirasto Europolin kyberrikollisuuteen keskittynyt keskus varoittaaakin, että lasten houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin on vakava uhka Euroopan unionissa (Europol 2019, 31). Ymmärrystä ongelman laajuudesta antaa myös se, että kansainvälisen rikospoliisijärjestö Interpolin tietokannassa on yli 1,5 miljoonaa kuvaa

”Suomessa kouluterveyskyselyn mukaan seksuaalisen häirinnän kokeminen digitaalisella laitteella on lisääntynyt yläkoulujen ja toisen asteen opiskelijoiden parissa. Puhelimella tai internetissä koettu seksuaalinen häirintä on lisääntynyt kaikilla luokka-asteilla. Verrattuna kahden vuoden takaiseen kyselyyn, tyttöjen kohtaama seksuaalinen häirintä oli lisääntynyt enemmän kuin poikien.”

ja videota, jotka todistavat lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa (Interpol 2020). Kuvia analysoivat järjestöt raportoivat kasvavasta kuvamateriaalin määrästä (INHOPE 2019, 18).

Teknologia ja digitaalisuus on maldaltanut, joskaan ei poistanut, tekijöiden kiinnijäämisen riskiä. Samalla teknologian kehitys ja käyttö lapseen kohdistuvassa seksuaaliväkivallassa tarkoittaa, että potentiaalista todistusaineistoa lapseen kohdistuvasta rikoksesta, kuten viestejä, kuvia ja videoita, on olemassa. Tätä todistusaineistoa voidaan hyödyntää rikollisten jäljittämiseen ja uhrien löytämiseen ja saattamiseen avun piiriin. (UNODC 2015, 18–21.)

Seksuaaliväkivallasta vaietaan

Tutkimustulokset siitä, kuinka suuri osa lapsista kertoo kokemastaan seksuaaliväkivallasta, osoittavat tarpeen puheeksi ottamiseen ja herkkään kuunteluun. Aikuisilta kerätyn tiedon mukaan arvioidaan, että uhreista yli puolet ei kerro kokemastaan seksuaaliväkivallasta ollessaan lapsia ja hyvin harva kertoo siitä viranomaisille. (London, Bruck, Wright & Ceci 2008, 31.)

THL:n kouluterveyskysely antaa saman suuntaiset tulokset. Reilu neljännes yläkouluun ja toisen asteen opiskelijoista oli kertonut viimeisen vuoden aikana kokemastaan seksuaalisesta häirinnästä tai seksuaaliväkivallasta jollekin aikuiselle, johon luottaa. Tytöt kertovat useammin kokemuksistaan luotettavalle aikuiselle kuin pojat. Alakoulun oppilaista yli kolmannes oli kertonut kokemastaan seksuaalisesta häirinnästä tai väkivallasta luottamalleen aikuiselle. (THL 2019.)

On esitetty, että lapset ja nuoret kertovat kokemastaan seksuaaliväkivallasta usein kaverille (Fagerlund ym. 2014, 119–120). Pelastakaa Lasten selvitys lasten ja nuorten kokemasta nuorten välisestä seksuaalisesta häirinnästä digitaalisessa mediassa tukee tätä tulosta. Selvityksen mukaan lapsen tai nuoren yleisin tapa toimia seksuaalista häirintää kokiessa on estää tekijä ja kertoa tapahtuneesta kaverille. Suurin osa ei kertoisi aikuiselle. (Pelastakaa Lapset 2018, 21.) Toisaalla on todettu, että lapset ja nuoret, jotka ovat kohdanneet seksuaaliväkivaltaa verkossa, kertovat hyvin epätodennäköisesti kenellekään. Oma toiminta saattaa hävettää tai lapsi tai nuori voi pelätä, että heitä voitaisiin pitää osasyllisinä heihin kohdistuneeseen seksuaaliväkivaltaan. (Palmer 2015, 8.)

”Tutkimustulokset siitä, kuinka suuri osa lapsista kertoo kokemastaan seksuaaliväkivallasta, osoittavat tarpeen puheeksi ottamiseen ja herkkään kuunteluun.”

Rohkaise puhumaan ja hakemaan apua

Lapseen tai nuoreen kohdistuva seksuaaliväkivalta on traumaattinen kokemus, jolla voi olla pitkäaikaiset seuraukset (esim. Molnar, Buka & Kessler 2001). Se, että seksuaaliväkivalta tapahtuu verkossa ei tarkoita, että se vaikuttaisi lapseen vähemmän (Hamilton-Giachritsis, Hanson, Whittle & Beech 2017, 30), mutta eroja väkivallan vaikutuksissa lapseen saattaa olla (Hanson 2017).

Lapsena koettu seksuaaliväkivalta ja erityisesti väkivallan kuvaaminen ja materiaalin jakaminen voi vaikuttaa merkittävästi vielä aikuisena. Aikuiset kertoivat kansainvälisessä kyselyssä tuntevansa, että kuvien jakaminen ei koskaan lopu tai että kuvat ovat pysyviä. He kokivat voimattomuutta kuvien jakamisen edessä ja ikään kuin seksuaaliväkivalta toistuisi jatkuvasti, kun kuvia jaetaan. Suuri osa kyselyn vastaajista oli huolissaan, että joku tunnistaisi hänet seksuaaliväkivaltaa todistavista kuvista tai videoista. Osa kertoi tulleen tunnistetuksi. (Canadian Centre for Child Protection 2017, 148, 165.)

Teknologian ja digitaalisuuden kehitys tarkoittaa, että ilmiö saa uudenlaisia muotoja. Huolimatta siitä, tapahtuuko seksuaaliväkivalta verkossa vai fyysisessä kontaktissa, valtaosa lapsista ei kerro kokemastaan aikuiselle. Vaarana on tällöin, että lapsi tai nuori jää vaille tarvitsemaansa apua ja tukea. Ammattilaisena on siksi tärkeää rohkaista lasta tai nuorta puhumaan vaikeaksikin koetuista aiheista.

Lähteet

Broadband Commission for Sustainable Development 2019. Child Online Safety: Minimizing the Risk of Violence, Abuse and Exploitation Online. Saatavilla: https://broadbandcommission.org/Documents/working-groups/ChildOnlineSafety_Report.pdf (viitattu 22.6.2020).

Canadian Centre for Child Protection Inc. 2017. Survivors' survey – Full report 2017. Saatavilla: https://protectchildren.ca/pdfs/C3P_SurvivorsSurveyFullReport2017.pdf (viitattu 22.6.2020).

Europol 2019. Internet Organised Crime Threat Assessment IOCTA. Haag: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation.

Fagerlund, Monica, Peltola, Marja, Kääriäinen, Juha, Ellonen, Noora & Sariola, Heikki 2014. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013: Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Hamilton-Giachritsis, Catherine, Hanson, Elly, Whittle, Helen & Beech, Anthony 2017. "Everyone deserves to be happy and safe" A mixed methods study exploring how online and offline child sexual abuse impact young people and how professionals respond to it. Lontoo: NSPCC Publication.

Hanson, Elly 2017. The Impact of Online Sexual Abuse on Children and Young People. Teoksessa Brown, Jon. Online Risk to Children: Impact, Protection and Prevention, ensimmäinen painos. New York: John Wiley & Sons, Ltd, 97–122.

Hillis, Susan, Mercy, James, Amobi, Adaugo & Kress, Howard 2016. Global Prevalence of Past-year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates. Pediatrics, 137(3), e20154079.

Home Office 2010. Child Exploitation and Online Protection Centre (CEOP): The way forward. Saatavilla: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228968/7785.pdf (viitattu 22.6.2020).

INHOPE 2019. Annual Report 2018. Saatavilla: https://www.inhope.org/media/pages/the-facts/download-our-whitepapers/3976156299-1576235919/2019.12.13_ih_annual_report_digital.pdf (viitattu 29.4.2020).

Interpol 2020. International Child Sexual Exploitation database. Saatavilla: <https://www.interpol.int/Crimes/Crimes-against-children/International-Child-Sexual-Exploitation-database> (viitattu 29.4.2020).

London, Kamala, Bruck, Maggie, Wright, Daniel B. & Ceci, Stephen J. 2008. Review of the contemporary literature on how children report sexual abuse to others: Findings, methodological issues, and implications for forensic interviewers. Memory 16(1), 29–47.

Luopa, Pauliina, Kivimäki, Hanne, Matikka, Anni, Vilkki, Suvi, Jokela, Jukka, Laukkarinen, Essi & Paananen, Reija 2014. Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000–2013: Kouluterveyskyselyn tulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Raportti 25/2014. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-280-5> (viitattu 22.6.2020).

Molnar, Beth E., Buka, Stephen L. & Kessler, Ronald C. 2001. Child Sexual Abuse and Subsequent Psychopathology: Results From the National Comorbidity Survey. *American Journal of Public Health* 91(5), 753–760.

Palmer, Tink 2015. Digital Dangers – The impact of technology on the sexual abuse and exploitation of children and young people. Barnardo's. Saatavilla: <https://www.barnardos.org.uk/sites/default/files/uploads/digital-dangers.pdf> (viitattu 22.6.2020).

Pelastakaa Lapset 2018. Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa. Saatavilla: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2018/08/31131602/Sexting_raportti_web-002.pdf (viitattu 29.4.2020).

Smahel, David, Machackova, Hana, Mascheroni, Giovanna, Dedkova, Lenka, Staksrud, Elisabeth, Ólafsson, Kjartan, Livingstone, Sonia & Hasebrink, Uwe 2020. EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. *EU Kids Online*. Doi: 10.21953/lse.47fdeqj0l0fo.

Stoltenborgh, Marije, van IJzendoorn, Marinus H., Euser, Eveline M. & Bakermans-Kranenburg, Marian J. 2011. A Global Perspective on Child Sexual Abuse: Meta-Analysis of Prevalence Around the World. *Child Maltreatment* 16(2), 79–101.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2019. Kouluterveyskysely 2019. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset> (viitattu 29.4.2020).

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2020. Kouluterveyskyselylomakkeet. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-toteuttaminen/kyselylomakkeet> (viitattu 29.4.2020).

United Nations Children's Fund (UNICEF) 2017. *A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents*. New York: UNICEF.

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) 2015. *Study on the Effects of New Information Technologies on the Abuse and Exploitation of Children*. New York: United Nations.

Pauliina Sillfors

2.2 Grooming eli seksuaalinen houkuttelu – mistä on kyse?

Grooming on lapsen houkuttelua seksuaalisiin tarkoituksiin. Lapsella tässä artikkelissa viitataan lain mukaan alaikäisiin, alle 18-vuotiaisiin (ks. oppaan artikkeli 2.3). Grooming tarkoittaa sellaista lähestymistapaa ja vuorovaikutusta, joka tähtää alaikäiseen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan, kuten lapsen houkutteluun toimimaan seksuaalisella tavalla tai seksuaaliseen kontaktiin lapsen kanssa (Webster ym. 2012). Lapsen houkutteluun seksuaaliväkivaltaa varten kuuluu kaikki sellaiset teot, sanat ja viestit, joita seksuaaliväkivaltaan tähtäävä henkilö kohdistaa lapseen tai hänen lähipiiriinsä kuuluviin henkilöihin (Sørensen 2015).

Huolimatta potentiaaliseen uhriutumiseen liitetyistä riskimäärittelyistä (kuten vaikeat kotiolot), voi seksuaaliväkivallan kohteeksi joutua kuka tahansa lapsi tai nuori. Vastaavasti seksuaalirikoksiin syylistyneiden aikuisten taustat voivat olla hyvin erilaisia. Useiden tutkimusten mukaan lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan uhri on yleisimmin tyttö, ja tekijä on mies. Vahvasta tilastollisesta sukupuolijakaumasta huolimatta voidaan olettaa, että poikiin kohdistuva seksuaaliväkivalta on tiedettyä yleisempää (Pelastakaa Lapset 2011). Tekijöinä on myös naisia, jotka voivat kohdistaa seksuaalista houkuttelua ja seksuaaliväkivaltaa niin poikiin kuin tyttöihin.

Groomingin tarkoituksena on siis saattaa alaikäinen seksuaaliväkivallan uhriksi. Groomingilla viitataan tyyppillisesti seksuaaliväkivaltaan pyrkivän henkilön erilaisiin tekniikoihin, jotka eivät sisällä fyysistä väkivaltaa (Lanning 2018). Groomingia pidetään usein eräänlaisena prosessina, joka voi kestää minutteja, tunteja, päiviä tai kuukausia riippuen aikuisen tavoitteista ja nuoren reaktioista (Webster ym. 2012), ja jonka avulla seksuaaliväkivaltaan tähtäävä henkilö

pyrkii saamaan uhrin toimimaan näennäisen vapaaehtoisesti (Sørensen 2015). Tekijät voivat kuitenkin käyttää useita erilaisia tekniikoita ja käyttäytymistapoja, jotka voivat olla niin harkittuja, suunniteltuja kuin impulsiivisiakin (O'Leary, Koh & Dare 2017). Tekijä voi edetä esimerkiksi asteittain, kiintymys- ja luottamussuhteen rakentamisen kautta (Webster ym. 2012), mutta yhteydenpito voi olla luonteeltaan myös suoraa ja nopeaa kommentointia, jonka tavoitteena on hämmentää ja houkuttaa lapsi seksuaaliseen kontaktiin (Elliot 2017). Tekijä voi käyttää useita erilaisia keinoja samanaikaisesti (Reeves, Soutar, Green, & Crowther 2018) saadakseen lapsen hallintaansa ja sopeuttaa toimintaansa tilanteen mukaan.

Tekijä voi esimerkiksi tarjota lapselle jotain, mitä lapsi kokee tarvitsevansa, kuten pelicreditsejä, merkivaatteita, autokyytejä tai leluja. Tekijä voi myös pyrkiä vastaamaan johonkin lapsen emotionaaliseen tarpeeseen, kuten tarjota lapselle aikuisen tai valheellisesti omanikäisen seuraa, läsnäoloa, hyväksyntää, ihailua ja positiivista palautetta. Tekijä voi pyrkiä asettamaan lapsen tilanteeseen, jossa lapsi kokee olevansa riippuvainen tekijän tarjoamista hyödykkeistä tai tekijän tarjoamasta ystävyydestä (Bennett & O'Donohue 2014). Tekijä voi lähestyä lasta myös "yhteisen" mielenkiinnonkohteen nimissä, esimerkiksi lapselle tärkeään harrastukseen viitaten tai valehdella painivansa samanlaisten ongelmien kanssa kuin kohteena oleva lapsi.

”Tekijä voi esimerkiksi tarjota lapselle jotain, mitä lapsi kokee tarvitsevansa, kuten pelicreditsejä, merkivaatteita, autokyytejä tai leluja. Tekijä voi myös pyrkiä vastaamaan johonkin lapsen emotionaaliseen tarpeeseen, kuten tarjota lapselle aikuisen tai valheellisesti omanikäisen seuraa, läsnäoloa, hyväksyntää, ihailua ja positiivista palautetta.”

Groomingiin kuuluu monesti vaihtoehtoisten selitysten luominen tekojen seksuaalisen merkityksen mitätöimiseksi mahdollisen paljastumisen uhan tai epäilyjen varalta (Sørensen 2015). Tekijä voi ujuttaa seksuaalisävytteistä sisältöä osaksi arkipäiväistä keskustelua (Webster ym. 2012) hämärtääkseen lapsen käsitystä siitä, mikä on hyväksyttävää kanssakäymistä aikuisen ja lapsen välillä. Puheen lomaan ujutetut seksuaaliset vihjaukset ja ehdotukset voivat myös muuttaa keskustelua niin, että lapsi ajautuu tilanteeseen, jossa hän ei tiedä, miten hänen tulisi olla ja toimia. (Pelastakaa Lapset 2011.) Tekijä voi vedota lapsen tunteisiin ja saada uhrin tuntemaan syyllisyyttä tilanteissa, joissa uhri ei toimi kuten seksuaaliväkivaltaan pyrkivä aikuinen tahtoisi (Sørensen 2015).

Seksuualliväkivaltaan tähtäävä henkilö voi pyrkiä rakentamaan luottamuksellisen suhteen lapsen lähipiiriin kuuluviin henkilöihin, kuten lapsen huoltajiin,

ystäviin ja lapsen harrastuksissa tai koulussa työskenteleviin henkilöihin, pitääkseen yhteyttä lapseen, ehkäistäkseen kiinnijäämistä tai manipuloidakseen lapsen lähipiiriä epäilysten herätessä (Lanning 2010). Tekijöiden käyttämät keinot voivat olla siis suoria, mutta myös epäsuoria ja yllättäviä, jolloin niin lasten kuin aikuistenkin voi olla erittäin vaikea tunnistaa tekijän pohjimmaisista tarkoituksista.

Seksuaalirikoksen uhriksi joutuminen aiheuttaa usein häpeää ja syyllisyyttä. Pelko, syyllisyys, häpeä sekä koettu vastuu omasta osuudesta tapahtumiin voivat lamaannuttaa (Pelastakaa Lapset 2013). Aikuisen toteuttama toiminnan normalisointi, lapsen käsityksen vääristäminen ja tunteisiin vetoaminen tekevät tilanteesta irrottautumisen usein vaikeaksi lapselle (Laitinen 2007; Lampainen 2011). Lasta saatetaan myös uhkailla tai kiristää. Jos tekijä on lapsen läheinen, saattaa lapsi pelätä myös läheiselle koituvia seurauksia.

Grooming digitaalisessa mediassa

Lasten houkutteleminen seksuaalisiin tekoihin ei ole uusi ilmiö. Digitaalinen media on kuitenkin tuonut uusia välineitä yhteydenpitoon ja sosiaaliseen verkostoitumiseen sekä samalla uudenlaisia kanavia seksuaaliväkivaltaan pyrkiville aikuisille (INHOPE 2019). Lasten houkuttelusta seksuaalisiin tarkoituksiin verkossa ja siihen liittyvien tekniikoiden avulla onkin tullut kasvava ongelma kaikkialla maailmassa (International Centre for Missing & Exploited Children 2017). On syytä muistaa, että monet mekanismit, jotka on kehitetty suojelemaan lapsia offline-ympäristössä, kuten vanhempien valvonta ja maantieteelliset rajoitukset, eivät suojele lasta verkossa samalla tavalla (Unicef 2012). Esimerkiksi näennäisesti turvallisesti kotona olevaan lapseen voidaan olla yhteydessä ympäri maailman, ilman vanhempien suoraa valvontaa.

Verkon välityksellä lapsi voidaan esimerkiksi houkutella osallistumaan ”luottamuksellisiin” seksuaalissävyytteisiin keskusteluihin ja ottamaan itsestään intiimejä kuvia tai videoita (Nikolovska 2020). Web-kameroiden välityksellä lapsi voidaan myös houkutella joko todistamaan tai suorittamaan seksuaalisia tekoja (Webster ym. 2012; Nikolovska 2020). Lapsesta otettua kuva- tai videomateriaalia käytetään seksuaalisiin tarkoituksiin ja materiaalilla voidaan kiristää lasta lähettämään lisää kuvia tai videoita itsestään (Webster ym. 2012). Tekijät voivat myös kommunikoida keskenään: jakaa tietoa erilaisista keinoista houkutella lapsia seksuaalisiin tarkoituksiin, toimista kiinnijäämisen minimoimiseksi ja levittää lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavaa materiaalia toisilleen (O’Connell 2003). Verkossa alkaneen groomingin ja kiristyksen tarkoituksena voi olla myös saattaa lapsi seksuaaliväkivallan uhriksi kasvokkaisessa kontaktissa verkon ulkopuolella.

Digitaalinen media on lisäksi madaltanut kiinnijäämisriskiä, joka tekijän näkökulmasta aikaisemmin liittyi yhteyden luomiseen lapseen. Nyt lapset voivat tavata helposti heille tuntemattomia ihmisiä ilman, että vanhemmat tietävät asiasta. He voivat kommunikoida käyttäen välineitä, jotka eivät ole vanhempien valvonnassa. Vaikka aikuiset kutsuisivat lasta lähestyviä tekijöitä ”tuntemattomaksi”, voivat he nopeasti muuttua ystäviksi digitaalisen median sosiaalisissa rakenteissa. (Home Office 2010.) Lapsi saattaa esimerkiksi luottaa koettuun anonyymiuteen ja heittäytyä hetken mielijohteesta hyvinkin avoimeen keskusteluun, joka voi kehkeytyä syvälliseksi suhteellisen lyhyessä ajassa. Tekijä voi lähestyä lasta esimerkiksi erilaisilla pelialustoilla tai sovelluksissa ja sinnikäs yhteydenpito sekä huomion tarjoaminen voivat saada lapsen vastaamaan viesteihin, vaikka lapsi ei olisi alun perin kiinnostunut yhteydenpidosta kyseisen henkilön kanssa. (Pelastakaa Lapset 2011.)

Verkon välityksellä seksuaaliväkivaltaan pyrkivällä aikuisella on mahdollisuus olla yhteydessä satoihin lapsiin samanaikaisesti (Webster ym. 2012; Briggs & Simonsen 2011). Verkossa rikollinen voi keskustella lapsen kanssa käyttäen useita eri valeprofiileja ja kerätä lapsesta tietoa, jota käyttää houkuttelussa ja kiristyksessä (Rashid ym. 2013). Tekijä voi myös kerätä tietoa lapsen ympäristöstä, sijainnista ja vanhempien valvonnasta – minimoidakseen kiinnijäämisen riskiä (Chiang & Grant 2017).

Verkkoympäristössä aikuinen voi antaa itsestään valheellisia tietoja ja esiintyä esimerkiksi lapsen kanssa saman ikäisenä valeprofiililla. Lapsi tai nuori saattaa myös aidosti ihastua valheellista profiilia käyttävään aikuiseen. (Pelastakaa Lapset 2011.) Tekijä ei kuitenkaan aina tekeydy itseään nuoremmaksi, vaan voi esimerkiksi hyödyntää aikuisen statuksen tuomaa valta-asetelmaa (Beech ym. 2013).

Verkossa lapsi rakentaa omaa identiteettiään: lapselle on tärkeää saada muilta positiivista palautetta ja tulla hyväksytyksi (Pelastakaa Lapset 2011). Verkolla on merkittävä rooli nuoruuden ikävaiheessa, myös osana seksuaalikehitystä ja luonnollista kiinnostusta seksuaalisuuteen ja intiimien suhteiden muodostamiseen (Ainsaar & Löf 2010). Lasten ja nuorten mielestä on melko tavanomaista pyytää tai lähettää intiimejä kuvia ikätovereilleen: intiimit kuvat, läheisyyden ilmaiset ja seksuaalissävytteiset viestit ovat tänä päivänä luonnollinen osa nuorten seurustelusuhteita. Tämä voi osaltaan vaikuttaa lasten kykyyn tunnistaa tilanteita, joissa aikuinen pyytääkin kuvamateriaalia väärinkäytettäväksi seksuaalisiin tarkoituksiin. (Pelastakaa Lapset 2018.)

Kommunikointi tutulta laitteelta ja tutussa ympäristössä voi luoda lapselle valheellisen turvallisuuden tunteen. Nuoret eivät välttämättä pidä verkossa tapaamiaan ihmisiä vieraina ihmisinä, vaan ennemmin verkossa olevina ystävinään (Pelastakaa Lapset 2011). Tekijä saattaa esimerkiksi pyytää lapsen läheisiä tai ystäviä ”kavereiksi” erilaisilla digitaalisen median alustoilla, jolloin lapsen on vaikea nähdä kyseistä henkilöä vieraana ihmisenä tai potentiaalisenä riskitekijänä (Nikolovska 2020). Nuorisotyön ammattilaisen on syytä muistaa, että myös verkossa seksuaaliväkivaltaan tähtäävä henkilö voi pyrkiä rakentamaan luottamuksellisen suhteen lapsen lähipiirissä toimiviin henkilöihin ja lapsen ystäviin.

Digitaalisen median välityksellä tapahtuva seksuaalinen houkuttelu ei siis aina pidä sisällä pitkään jatkunutta yhteydenpitoa tekijän ja lapsen välillä tai yhteydenpidon asteittaista seksualisoimista. Manja Nikolovskan tutkimus (2020) tukee havaintoa nopeastikin etenevästä houkutteluprosessista. Tutkimuksen mukaan tekijä pyysi uhriltaan kuvaa, puhelua, videokeskustelua, sijaintia tai tapaamista keskimäärin kolmantena keskustelupäivänä. Näistä pyynnöistä lapsi suostui useimmin paljastamaan sijaintinsa ja lähettämään kuvansa kahden päivän sisällä hänelle esitetystä pyynnöstä. Yli puolet uhreista suostuivat tapaamiseen tekijän kanssa ja alle puolet puheluun. Tämä tarkoittaa sitä, että aikuisilla on hyvin lyhyt ajanjakso puuttua tilanteeseen, jossa lapsi on vaarassa joutua seksuaaliväkivallan uhriksi. Kapea aikaikkuna korostaa myös ennaltaehkäisevien toimenpiteiden tärkeyttä. (emt.)

Grooming digitaalisen median ulkopuolella

On syytä muistaa, että tekijä voi olla yhteydessä lapseen niin offline- kuin online-ympäristöissä samanaikaisesti. Erottelu seksuaaliväkivaltaan fyysisessä ja digitaalisessa ympäristössä saattaa myös olla keinotekoinen, jos molemmat ovat osa seksuaaliväkivaltilannetta ja lapsen kokemusta (Hamilton-Giachritsis, Hanson, Whittle & Beech 2017). Yhtäältä lapsen fyysisessä kontaktissa kohdistettua seksuaaliväkivaltaa kuvataan ja jaetaan verkossa yhä enenevässä määrin. Toisaalta tekijöiden ei tarvitse enää tavata lasta kohdistakseen tähän houkuttelua ja seksuaaliväkivaltaa: he voivat suostutella tai painostaa lapsen tekemään seksuaalisia tekoja web-kameran edessä. (Home Office 2010.) Toisaalta digitaalisessa mediassa tapahtuvassa kommunikoinnissa ja verkkoympäristössä alkaneessa groomingissa on nähty perustavanlaatuisia eroja offline-ympäristössä toteutettuun lapsen houkutteluun (esim. Nikolovska 2020).

Lapsiin voidaan siis kohdistaa seksuaalista houkuttelua ja seksuaaliväkivaltaa myös kasvotusten, digitaalisen median ulkopuolella. Tutkimustiedon mukaan on todettavissa, että tällöin lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan tekijä on useimmiten perheen tai suvun jäsen tai joku muu, joka on läheisessä yhteydessä lapseen (Home Office 2010). On havaittu, että mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä todennäköisemmin tekijä kuuluu aivan lapsen lähipiiriin (Finkelhor & Ormrod 2000). Perheen sisäisissä tilanteissa tekijä voi teoriassa hyödyntää houkuttelua, mutta käytöstä on vaikea erottaa vanhempien normaalista toiminnasta, johon läheisyyden- ja huomionosoitukset sekä lahjojen ja rahan antaminen lapselle muutoinkin kuuluvat. Grooming-termiä alettiinkin alun perin käyttää kuvaamaan tilannetta, jossa per-

heen ulkopuolinen tuttava kohdistaa lapseen seksuaaliväkivaltaa. Houkuttelun ajateltiin olevan toimintatapa heidän joukossaan, jotka työnsä puolesta olivat yhteydessä lapsiin ja halusivat väärinkäyttää tätä tilannetta ja luottamusta. (Lanning 2018.)

”Vaikka tilanteeseen ei liittyisi pakottamista, ei se tarkoita, etteikö lapsi olisi seksuaaliväkivallan uhri ja etteikö vastuu olisi aina tekijällä.”

Tekijä voi saada kontaktin lapseen esimerkiksi lapsen tai lapsen perheen yhteisten harrastusten, uskonnon tai kiinnostuksen kohteiden kautta (Bjørnseth ym. 2018; Spraitz ym. 2018; Quadara ym. 2015). Tekijä voi pyrkiä ”groomaamaan” myös lapsen läheiset, jotta tekijä koettaisiin turvallisenä aikuisena lapsen elämässä (Sullivan & Beech 2002), jolloin seksuaaliväkivaltaan tähtäävä henkilö lasketaan valvomattomaan kontaktiin lap-

sen kanssa (Colton, Roberts & Vanstone 2012). Tekijä voi offline-ympäristöissä käyttää samoja tekniikoita kuin verkkovälitteisessä lapsen houkuttelussa seksuaalisiin tarkoituksiin eli ystävyyden, ihailun, positiivisen palautteen ja materian tarjoamista lapselle. Lisäksi tekijä voi esimerkiksi vedota lapsen tunteisiin, hyödyntää auktoriteettia, toimia leikin varjolla ja luoda teoille vaihtoehtoisia selityksiä tekojen seksuaalisen merkityksen mitätöimiseksi niin offline- kuin online-ympäristöissä saadakseen uhrin toimimaan näennäisen vapaaehtoisesti.

Vaikka tilanteeseen ei liittyisi pakottamista, ei se tarkoita, etteikö lapsi olisi seksuaaliväkivallan uhri ja etteikö vastuu olisi aina tekijällä. Vastuu lapsen kohtaamasta seksuaaliväkivallasta on aina tekijällä – myös niiden lasten ja nuorten kohdalla, joiden oma viestintä on ollut ko-keilevaa ja seksuaalissävyytteistä (Pelastakaa Lapset 2011). Lasten huoltajilla ja lasten parissa toimivilla ammattilaisilla tulee olla ajantasaista tietoa lapsiin kohdistuvasta seksuaalisesta houkuttelusta ja seksuaaliväkivallasta. Myös lapsilla itsellään tulee olla tietoa, jonka avulla he voivat tunnistaa tilanteita, jotka asettavat heidät erityisen haavoittuaiseen asemaan. Lapsille ja nuorille tulee antaa totuudenmukaista, lapsen ikä- ja kehitystasoon sopivaa tietoa myös tekijöiden käyttämistä keinoista ja lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan eri muodoista.

Lähteet

Ainsaar, M. & Lööf, L. 2010. Online behaviour related to child sexual abuse; Literature report. Saatavilla: http://www.childrenatrisk.eu/robert/public/Online_behaviour_related_to_sexual_abuse.pdf (viitattu 30.4.2020).

Beech, A. & Elliot, I. 2013. Identifying Sexual Grooming Themes Used by Internet Sex Offenders, *Deviant Behavior*, 34(2), 135–152.

Bennett, N. & O'Donohue, W. 2014. The construct of grooming in child sexual abuse: Conceptual and measurement issues. *Journal of child sexual abuse*, 23(8), 957–976.

Bjørnseth, I. & Szabo, A. 2018. Sexual violence against children in sports and exercise: a systematic literature review. *Journal of child sexual abuse*, 27(4), 365–385.

- Briggs, P., Simon, W. T. & Simonsen, S. 2011. An exploratory study of Internet-initiated sexual offenses and the chat room sex offender: Has the Internet enabled a new typology of sex offender?. *Sexual Abuse*, 23(1), 72–91.
- Chiang, E. & Grant, T. 2017. Online grooming: moves and strategies. *Language and Law= Linguagem e Direito*, 4(1), 103–141.
- Colton, M., Roberts, S. & Vanstone, M. 2012. Learning lessons from men who have sexually abused children. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 51(1), 79–93.
- Elliot, Ian A. 2017. Self-Regulation Model of Sexual Grooming. *Trauma, Violence and Sexual Abuse* 2017. vol 18 1 83–97. SAGE.
- Hamilton-Giachritsis, C., Hanson, E., Whittle, H. & Beech, A. 2017. “Everyone deserves to be happy and safe” A mixed methods study exploring how online and offline child sexual abuse impact young people and how professionals respond to it. Lontoo: NSPCC.
- Home Office 2010. Child Exploitation and Online Protection Centre (CEOP): The way forward. Lontoo: Crown Copyright. Saatavilla: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228968/7785.pdf (viitattu 22.6.2020).
- INHOPE 2019. Annual Report 2018. Saatavilla: https://www.inhope.org/media/pages/the-facts/download-our-whitepapers/3976156299-1576235919/2019.12.13_ih_annual_report_digital.pdf (viitattu 30.4.2020).
- International Centre for Missing & Exploited Children ICMEC 2017. Online Grooming of Children for Sexual Purposes: Model Legislation & Global Review.
- Lanning, K. 2010. *Child molesters: A behavioral analysis* (5th ed.). Alexandria, VA: National Center for Missing & Exploited Children.
- Lanning, K. 2018. The evolution of grooming: Concept and term. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(1), 5–16.
- Nikolovska, M. (2020). The Internet as a creator of a criminal mind and child vulnerabilities in the cyber grooming of children. Jyväskylän yliopisto informaatioteknologian tiedekunta. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7963-8> (viitattu 30.4.2020).
- O’Connell, R. 2003. A typology of child cybersexploitation and online grooming practices. Cyberspace Research Unit, University of Central Lancashire.

O'Leary, P., Koh, E. & Dare, A. 2017. Grooming and child sexual abuse in institutional contexts. Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse.

Pelastakaa Lapset 2011. Grooming internetissä ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Saatavilla: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/02/01123848/Grooming-raportti_finall.pdf (viitattu 30.4.2020).

Pelastakaa Lapset 2018. Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa. Saatavilla: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2018/08/31131602/Sexting_raportti_web-002.pdf (viitattu 30.4.2020).

Quadara, A., Nagy, V., Higgins, D. & Siegel, N. 2015. Conceptualising the prevention of child sexual abuse. (Research Report No. 33). Melbourne: Australian Institute of Family Studies.

Rashid, A., Baron, A., Rayson, P., May-Chahal, C., Greenwood, P. & Walkerdine, J. 2013. Who am I? analyzing digital personas in cybercrime investigations. *Computer*, 46(4), 54–61.

Reeves, J., Soutar, E., Green, S. & Crowther, T. (2018). Children and young people's vulnerabilities to grooming. *Contemporary childhood*, 119–133.

Sørensen, K. 2015. Grooming – A Strategic Process. Teoksessa: *Is It Really That Bad. An anthology of online sexual abuse of children and young people*. Copenhagen: Save the Children Denmark, 33–46.

Spraitz, J., Bowen, K. & Strange, L. 2018. Proposing a behavioral taxonomy of priest sexual grooming. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 7(1): 30–43. DOI: 10.5204/ijcjsd.v7i1.387.

Sullivan, J. & Beech, A. 2002. Professional perpetrators: Sex offenders who use their employment to target and sexually abuse the children with whom they work. *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect*, 11(3), 153–167.

Unicef 2012. Child safety online: Global challenges and strategies. UNICEF Innocenti Research Centre. Saatavilla: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/ict_eng.pdf (viitattu 30.4.2020).

Webster, S., Davidson, J., Bifulco, A., Gottschalk, P., Caretti, V., Pham, T. & Graparo, G. 2012. European online grooming project: Final report. Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/257941820_European_Online_Grooming_Project_-_Final_Report (viitattu 30.4.2020).

Janita Tasa

2.3 Sanoilla on merkitystä – käsitteiden määrittelyä

Seksuaaliväkivalta on teko, joka loukkaa henkilön koskemattomuutta ja ihmisarvoa. Lapseen ja nuoreen kohdistetussa seksuaaliväkivallassa on aina kyse aikuisen vallan väärinkäytöstä. Lapsi ja nuori ei ikänsä vuoksi ole koskaan pätevä antamaan suostumustaan aikuisen häneen kohdistamiin seksuaalisiin tekoihin. (Greijer & Doek 2016, 19–20.)

Puhuttaessa lapsiin kohdistuvasta seksuaalisesta häirinnästä, houkuttelusta ja seksuaaliväkivallasta on tärkeää käyttää oikeaa käsitteistöä. Sanoilla on merkitystä – niillä luodaan mielikuvia ja rakennetaan yhteistä maailmankuvaa. Lasten seksuaaliväkivaltaan liittyvän käsitteistön käyttö ei ole yksiselitteistä ja ilmiöstä käytetään eri käsitteitä eri tilanteissa ja yhteyksissä. (emt., 1.) Esimerkiksi lainsäädännössä ja rikosoikeudellisessa yhteydessä puhutaan lapseen kohdistuvasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä, kun taas lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten tulisi suosia heidän oikeuksiaan kunnioittavaa käsitteistöä ja puhua lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta.

Tässä artikkelissa määritellään keskeisiä käsitteitä lasten seksuaaliseen häirintään, houkutteeluun ja seksuaaliväkivaltaan liittyen. Artikkelissa viitataan pääsääntöisesti lapsiin, sillä kansallisessa ja kansainvälisessä lainsäädännössä sekä yleisesti käytössä olevassa käsitteistössä käytetään käsitettä lapsi. Tässä artikkelissa lapsella tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä. Aloitetaan määrittelemällä seksuaalioikeudet, sillä niiden tulee olla kaiken lähtökohta myös lasten suojelemisessa.

Seksuaalioikeudet

Seksuaalioikeudet ovat jokaisen henkilön perustavanlaatuisia oikeuksia, joiden toteutuminen on keskeistä henkilön hyvinvoinnin ja tasapainoisen elämän kannalta. Seksuaalioikeuksilla tarkoitetaan henkilön oikeutta päättää omaan seksuaalisuuteensa liittyvistä asioista. Jokaisella henkilöllä on oikeus määrätä omasta kehostaan ja jokaisella on oikeus ilmaista sekä toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan samalla kuitenkin kunnioittaen muiden oikeuksia. Seksuaalioikeuksia ovat lisäksi muun muassa oikeus tietoon seksuaalisuudesta ja seksuaaliterveydestä, oikeus päättää erilaisten ehkäisymenetelmien käytöstä, suhteiden solmimisesta tai perheen lisääntymisestä. (Ilmonen & Korhonen 2015, 6–7.)

Seksuaalioikeudet on määritelty seitsemän eri periaatteen kautta, joita ovat oikeus:

- omaan seksuaalisuuteen
- tietoon seksuaalisuudesta
- suojella itseään ja tulla suojelluksi
- seksuaaliterveyspalveluihin
- tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen
- yksityisyyteen
- vaikuttaa

(Ilmonen & Korhonen 2015, 10.)

Seksuaaliväkivalta

Seksuaaliväkivalta on laaja käsite, jossa henkilön seksuaalista koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta tahallisesti loukataan (THL 2020, 9). Lapsen kohdistuvassa seksuaaliväkivallassa aikuinen tai lasta selvästi vanhempi henkilö käyttää lasta omiin seksuaalisiin tarpeisiinsa. Aikuinen saattaa käyttää valtaa, hän voi alistaa tai satuttaa lasta. (Greijer & Doek 2016, 19–20; THL 2020, 9.)

Lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta pitää sisällään niin fyysisiä kuin ei-fyysisiä lapsen kohdistettuja seksuaalisia tekoja ja toimintoja. Myös lapsen kohdistettu seksuaalisen toiminnan yritys on seksuaaliväkivaltaa. Seksuaaliväkivaltaa on esimerkiksi lapsen koskettelu tai pakottaminen seksuaaliseen kanssakäymiseen. (Greijer & Doek 2016, 19–21; WHO 2016, 14.) Seksuaaliväkivaltaa on esimerkiksi ruumiinosan tai esineen työntäminen emättimeen, peräsuoleen, suuhun tai mihin tahansa ruumiinosaan (Istanbulin sopimus 53/2015, 20).

Seksuaaliväkivaltaa on myös ei-fyysinen seksuaalissävyytteinen toiminta kuten tirkistely ja seksuaalinen häirintä (WHO 2016, 14). Lisäksi lapsen kohdistuvan seksuaalisen toiminnan kuvaaminen ja materiaalin jakaminen sekä sen levittäminen verkossa on seksuaaliväkivaltaa (Greijer & Doek 2016, 22–23).

Seksuaaliväkivalta-käsitteen synonyyminä käytetään joissakin yhteyksissä käsitettä seksuaalinen väkivalta. Rikoslaissa (39/1889) käytetään käsitettä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. On kuitenkin tärkeää huomioida, että uhrin näkökulmasta väkivallassa ei ole koskaan kyse seksuaalisesta kokemuksesta ja lapsen kohdistettu seksuaalinen toiminta on aina väkivaltaa (THL 2020, 9). Tämän vuoksi suosittelemme käyttämään käsitettä lapsen kohdistuva seksuaaliväkivalta.

Seksuaalinen häirintä

Seksuaalinen häirintä on sanallista, sanatonta ja/tai fyysistä ei-toivottua käytöstä, jonka tarkoituksena on loukata henkilön ihmisarvoa. Seksuaalinen häirintä voi olla luonteeltaan uhkaavaa, vihamielistä, halventavaa tai nöyryyttävää. (Istanbulin sopimus 53/2015, 21.) Seksuaalinen häirintä on tyypillisesti toistuvaa, mutta myös yksittäinenkin tahallinen teko voi täyttää seksuaalisen häirinnän tunnusmerkit lainsäädännössä (Pelastakaa Lapset 2018, 5).

Seksuaalista häirintää ovat esimerkiksi ei-toivottu fyysinen koskettelu, seksuaalisen toiminnan ehdottelu tai vaatiminen, seksuaalissävyytteinen kommentointi, seksuaaliset eleet tai ilmeet ja seksuaalissävyytteisen kuvamateriaalin tai tekstin näyttäminen (UNESCO 2010; Tasa-arvovaltuutettu 2019). Digitaalisessa mediassa seksuaalinen häirintä voi olla seksuaalissävyytteisten nettisivustojen, kuvien ja videoiden jakamista lapselle (Pelastakaa Lapset 2018, 5).

Seksuaalinen houkuttelu – grooming

Lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin (grooming) on prosessi, jossa aikuinen tarkoituksellisesti houkuttelee lapsen näennäisesti vapaaehtoiseen kanssakäymiseen, jonka tarkoituksena on toteuttaa seksuaaliväkivaltaa joko verkon välityksellä tai fyysisessä kontaktissa (Greijer & Doek 2016, 51–52; Lanzaroten sopimus 88/2911, 15–16). Seksuaaliseen houkutteluun voi kuulua luottamuksellisen suhteen luominen lapsen ja mahdollisesti myös lapsen lähipiirin kanssa (INHOPE 2019, 55).

Seksuaalinen houkuttelu käsitteenä viittaa usein pidempiaikaiseen prosessiin, jossa tekijä pyrkii luomaan tiiviin suhteen lapsen kanssa. On kuitenkin huomattava, että digitaalinen media on tuonut mukanaan uusia ja helppoja väyliä, joiden kautta aikuinen voi lähestyä lapsia (INHOPE 2019, 55) ja seksuaalinen houkuttelu voi olla luonteeltaan nopeaa ja suoraa toimintaa, jossa ensikontakti ja tavoiteltu seksuaalinen toiminta tapahtuvat varsin lyhyellä aikavälillä (Greijer & Doek 2016, 52).

Sexting

Sexting (seksiviestittely) tarkoittaa seksuaalissävyytteisten viestien, kuvien tai videoiden lähettämistä. Sextingiä tapahtuu erityisesti nuorten välisessä vuorovaikutuksessa, ja se tapahtuu yleensä yhteisymmärryksessä nuorten välillä. (Greijer & Doek 2016, 44.) Sexting-viestit voivat sisältää esimerkiksi kuvia poseerauksesta puolialastomana tai alastomana, seksuaalissävyytteisiä emojiä tai pyyntöjä seksuaalisen kuvamateriaalin lähettämiseksi (Pelastakaa Lapset 2018, 5).

Sextingissä on aina omat riskinsä, sillä on mahdollista, että seksuaalissävyytteisiä kuvia ja videoita jaetaan eteenpäin digitaalisen median välityksellä esimerkiksi kiusaamistarkoituksessa. Lapsen tai nuoren alastonkuva voi lähteä leviämään verkossa hallitsemattomasti. Suomessa lapsen alastonkuvan levittäminen on laitonta. (Greijer & Doek 2016, 44; INHOPE 2019, 55.)

Sextortion

Sextortion (sexual extortion) viittaa seksuaalisilla kuvilla tai muulla materiaalilla kiristämiseen. Tekijä saattaa kiristää lasta tai nuorta lähettämään lisää kuva- tai videomateriaalia, osallistumaan seksuaaliseen toimintaan tai saadakseen rahaa tai muita hyödykkeitä. Tekijä saattaa uhkailla kuvamateriaalin levittämällä digitaalisen median eri alustoille. Seksuaalissävyytteisillä kuvilla kiristäminen voi olla osa seksuaalisen houkuttelun prosessia. (Greijer & Doek 2016, 52–53.)

Seksuaaliväkivaltaa todistava kuvamateriaali

Lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava kuvamateriaali on kuva- tai videomateriaalia, jossa lapsi on seksuaaliväkivallan kohteena joko todellisessa tai simuloitussa ympäristössä tai kuvan fokus kohdistuu lapsen genitaalialueeseen (Lanzarote sopimuksen 88/2011, 14; Greijer & Doek 2016, 38–40). Kuvamateriaali on yleensä tuotettu tyydyttämään aikuisen seksuaalisia tarpeita (Pelastakaa Lapset 2018, 6).

Kuvamateriaali voi olla lapsen itsensä kuvaamaa, lapsi voi olla kuvassa tai videossa yksin, toisen lapsen tai aikuisen kanssa. Väärinkäytettynä arkipäiväiset kuvat lapsista ja nuorista saatetaan liittää aikuispornografisen kuvamateriaalin yhteyteen, arkipäiväisiin kuviin saatetaan liittää seksuaalisia kommentteja tai kuvan fokus suunnata lapsen genitaalialueeseen (emt., 6).

Joissakin yhteyksissä lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavasta kuvamateriaalista käytetään myös käsitettä lapsipornografia. Lapsipornografia-käsitteen käyttöä tulee välttää, sillä se ei kuvaa sitä todellisuutta, jossa lapseen on kohdistunut väkivaltainen teko. Kuva- ja videomateriaali on myös todistusaineistoa lapsen kohdistuneesta vakavasta rikoksesta. (INHOPE 2019, 54–55.)

Ihmiskauppa

Lapseen kohdistuvassa ihmiskaupassa voi olla kyse monenlaisesta toiminnasta, kuten esimerkiksi lapsen hyödyntämisestä työvoimana. Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on yleistä lapsiin kohdistuvassa ihmiskaupassa. (Greijer & Doek 2016, 61.)

Lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta ihmiskaupan yhteydessä käytetään yleensä käsitteitä lapsen pakottaminen prostituutioon tai lapsiprostituutio. Tällä tarkoitetaan kaikkea seksuaalista toimintaa, jossa lapselle tai kolmannelle osapuolelle annetaan tai luvataan antaa korvaus seksuaalisesta toiminnasta. (Lanzaroten sopimuksen 88/2011, 13–14; Greijer & Doek 2016, 29–30.) Lapseen kohdistuva ihmiskauppa pitää sisällään myös lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan kuvamateriaalin tuottamisen ja levittämisen (HE 103/2014, 8).

Käsitettä lapsiprostituutio tulee välttää, sillä se ei kuvaa sitä todellisuutta, jossa lapsi on törkeän seksuaaliväkivallan kohteena. Suosittelemme käyttämään ensisijaisesti käsitettä lapseen kohdistuva ihmiskauppa tai lapseen kohdistuva seksuaaliväkivaltaan liittyvä ihmiskauppa.

Rikoslain käsitteet

Rikoslaisissa (luku 17, 18–19 §) viitataan sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaan kuvamateriaaliin, jossa lapsi (alle 18-vuotias) on tosiasiallisesti tai todenmukaisesti kuvassa sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan toiminnan kohteena. Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvamateriaalin hallussapito ja levittäminen ovat rangaistavia tekoja. Suosittelemme käyttämään lapsen oikeuksia loukkaavasta seksuaalissävytteisestä kuvamateriaalista käsitettä lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava kuvamateriaali.

Seksualirikoksista säädetään rikoslain luvussa 20. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (6 §) tarkoittaa lain mukaan alle 16-vuotiaan lapsen koskettelua tai muiden seksuaalisten tekojen toteuttamista lapsen kanssa. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tulee myös kyseeseen tilanteessa, jossa lapsi on alle 18-vuotias ja tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa oleva henkilö (esimerkiksi opettaja tai urheiluvalmentaja). Suosittelemme käyttämään lapsen seksuaalisen hyväksikäytön sijaan käsitettä lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta.

Rikoslain luvussa 20 (8b §) viitataan lapsen houkuttelemiseen seksuaalisiin tarkoituksiin. Kyseinen käsitteellinen ilmaisu on lapsen oikeuksia kunnioittava. Rikoslaisissa lapsen houkuttelemisella seksuaalisiin tarkoituksiin tarkoitetaan alle 18-vuotiaan houkuttelemista tapaamiseen tai muuhun kanssakäymiseen, jonka tarkoituksena on sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan tai kuvatallenteen valmistaminen, seksuaalinen kanssakäyminen tai muu seksuaalinen teko lapsen kanssa.

Lähteet

Greijer, Susanna & Doek, Jaap 2016. Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual abuse. Saatavilla: <http://luxembourgguidelines.org/> (viitattu 27.3.2020).

HE 103/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_103+2014.pdf (viitattu 1.4.2020).

Ilmonen, Kamomilla & Korhonen, Elina 2015. Seksuaalioikeudet. Väestötietosarja 28. Helsinki: Nord Print Oy.

INHOPE. 2019. Annual Report 2018. Saatavilla: https://www.inhope.org/media/pages/the-facts/download-our-whitepapers/3976156299-1576235919/2019.12.13_ih_annual_report_digital.pdf (viitattu 26.3.2020).

Istanbulin sopimus 53/2015. Artikla 36, 40. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150053> (viitattu 1.4.2020).

Lanzaroten sopimus 88/2011. Artikla 19, 20, 23. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2011/20110088> (viitattu 1.4.2020).

Pelastakaa Lapset 2018. Lasten ja nuorten kokemaa seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa. Saatavilla: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2018/08/31131602/Sexting_raportti_web-002.pdf (viitattu 26.3.2020).

Rikoslaki 19.12.1889/39. Luku 17: 18–19 §, luku 20: 6, 8b §. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> (viitattu 1.4.2020).

Tasa-arvoaltuutettu 2019. Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä. Saatavilla: <https://www.tasa-arvo.fi/seksuaalinen-hairinta> (viitattu 1.4.2020).

THL 2020. Bildjusckin, Katriina, Ewalds, Helena, Hietämäki, Johanna, Kettunen, Hanna, Koivula, Tanja, Mäkelä, Jukka, Nipuli, Suvi, October, Martta, Peltonen, Joonas & Siukola, Reetta. Väkivaltakäsitteiden sanasto. Työpaperi 1/2020. Helsinki. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139150/URN_ISBN_978-952-343-211-6.pdf (viitattu 26.3.2020).

UNESCO 2010. UNESCO Anti-harrassment policy. Saatavilla: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000258969> (viitattu 1.4.2020).

WHO 2016. INSPIRE: Seven strategies for ending violence against children. Saatavilla: <https://www.who.int/publications-detail/inspire-seven-strategies-for-ending-violence-against-children> (viitattu 26.03.2020).

Jenni Kreivi

2.4 Lait, oikeudet ja ilmoitusvelvollisuus

Tämä artikkeli kokoaa yhteen tämän oppaan teemojen kannalta keskeisimmät lait ja oikeudet sekä kuvaa lyhyesti ammattilaisten ilmoitusvelvollisuutta ja mahdollisen rikosprosessin kulkua.

Löydät aina lait ajantasaisina verkossa osoitteesta: www.finlex.fi

Lapsen oikeudet

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia koskeva ihmisoikeussopimus. Sopimus sisältää kaikki lapsille kuuluvat ihmisoikeudet ja asettaa valtiolle ensisijaisen vastuun toteuttaa ne. Sopimuksessa on neljä yleistä periaatetta: syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen. Sopimus sisältää kymmeniä kohtia, joissa suojellaan lapsia esimerkiksi seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja lapsikaupalta.

Lisätietoa lapsen oikeuksista on luettavissa Unicefin verkkosivuilta:

www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/

Rikoslaki (39/1889)

20 luku (563/1998) Seksuaalirikoksista

Rikoslaisissa on säädetty rangaistavaksi useita eri seksuaalirikoksia. Ammattilaisten on hyvä tiedostaa, että seksuaalirikosten kirjo on laaja. Ammattilaisten ei tarvitse kuitenkaan tietää, mikä rikosnimike milloinkin olisi kyseessä. Voimassa olevan rikoslain seksuaalirikoksia ovat esimerkiksi:

- Raiskaus
- Törkeä raiskaus
- Pakottaminen seksuaaliseen tekoon
- Seksuaalinen hyväksikäyttö
- Seksuaalinen ahdistelu
- Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö
- Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö
- Törkeä lapsenraiskaus
- Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta
- Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin

Suojaikäraja

Suomessa seksuaalisen kanssakäymisen yleinen suojikäraja on 16 vuotta. Alle 16-vuotiaiden ei siis katsota voivan antaa pätevää suostumusta sukupuolilyhteyteen tai muuhunkaan seksuaaliseen tekoon aikuisen kanssa. Vanhemmalla henkilöllä on vastuu selvittää nuoremman ikä. Jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden sekä asuu lapsen kanssa samassa taloudessa, niin suojikäraja on 18 vuotta. Suojikärajan tarkoituksena on suojella alaikäisiä. Nuorten välisiin seurustelusuhteisiin ei ole kuitenkaan tarkoitus puuttua. Lain rajoitussäännöksen mukaan lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidetä tekoa, joka ei loukkaa nuoren itsemääräämisoikeutta. Lisäksi edellytetään, että ero iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsyydessä ei ole suuri.

Lastensuojelulaki (417/2007)

Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen vanhemman ja muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Lapsi voidaan myös tarvittaessa sijoittaa kodin ulkopuolelle. Lastensuojelun lähtökohtana on aina lapsen etu. Kun lapsella tai perheellä on ongelmia tai haasteita, lastensuojelun tehtävänä on auttaa.

Ilmoitusvelvollisuudet

Lasten ja nuorten parissa työskentelevät kohtaavat tilanteita, joissa joudutaan tekemään lastensuojelu- ja rikosilmoituksia. Lastensuojelulaissa on määritelty henkilöt, joilla on laissa määrätty velvollisuus tehdä ilmoitukset. Myös muut toimijat voivat toimia lain hengen mukaan, vaikkei varsinaista velvollisuutta olisi. On tärkeää selvittää etukäteen, miten ja mihin ilmoitukset tehdään, jotta tilanteen ilmaantuessa tietää miten toimia. Verkostoituminen viranomaisten kanssa parantaa yhteistyötä ja helpottaa ilmoitusten tekemistä. Poliisia ja lastensuojelua voi konsultoida lapsen tai nuoren nimeä mainitsematta aina, kun huoli herää.

Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä, kun arvioit, että lapsen lastensuojelun tarvetta olisi syytä selvittää. Lastensuojeluilmoituksen tekemisen taustalla voi olla hyvinkin erilaisia huolia, jotka liittyvät lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeeseen, kehitystä vaarantaviin olosuhteisiin tai omaan käyttäytymiseen. Lisäksi tulee tehdä ilmoitus poliisille, jos saa tietoonsa alaikäiseen kohdistuneen seksuaalirikoksen tai vakavan rikoksen, esimerkiksi pahoinpitelyn. Ilmoitukset pitää tehdä viipymättä.

Lastensuojelu- ja rikosilmoitusohjeet verkossa tieto- ja neuvontatyötä tekeville osoitteessa www.nusuvefo.fi

Rikosilmoitus ja rikosprosessi

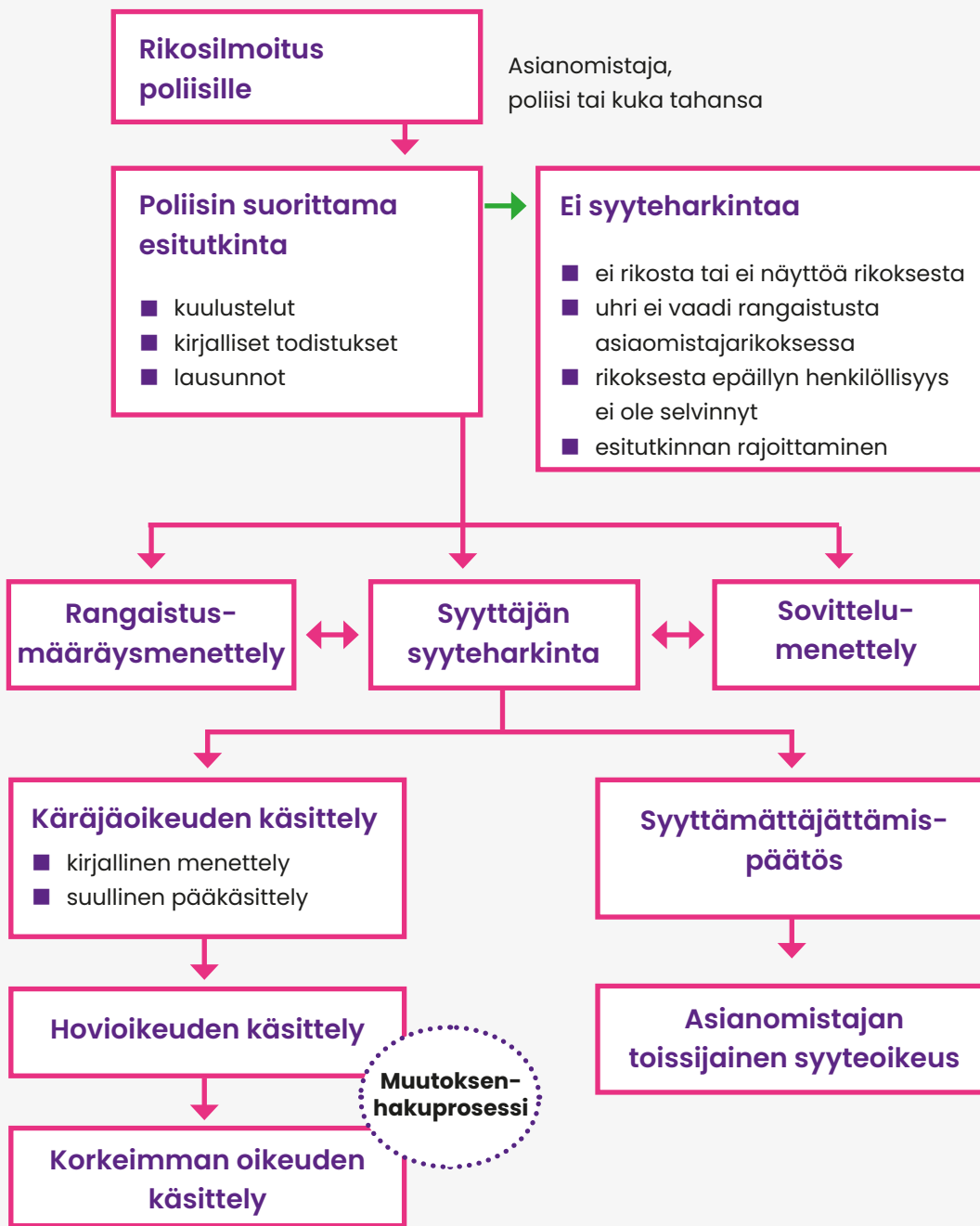
Rikosilmoituksen voi tehdä kuka tahansa, esimerkiksi uhri, poliisi, rikoksen todistaja tai ammattilainen, joka tekee työsssänsä ilmoituksen. Ilmoituksen voi tehdä millä tahansa poliisilaitoksella. Sen voi tehdä henkilökohtaisella käynnillä tai puhelimitse. Nettisivujen kautta sähköinen rikosilmoitus voidaan tehdä vähäisissä rikoksissa, jotka eivät vaadi poliisilta välittömiä toimenpiteitä. Rikosilmoitukseen tarvitaan mahdollisimman tarkka kuvaus siitä, mitä on tapahtunut ja ketkä ovat asianosaisia eli rikoksesta epäiltyjä ja rikoksen uhreja. Rikosilmoituksen voi tehdä, vaikka rikoksen tekijä ei olisi tiedossa. Myös mahdolliset todistajat tulee ilmoittaa poliisille. Rikosilmoitus on hyvä tehdä pian rikoksen tapahduttua tai tultua ilmi.

Seuraavalla sivulla on kaavio siitä, miten rikosprosessi mahdollisesti etenee. Rikosprosessista ei tarvitse selvittää yksin. Rikosuhripäivystykseltä saa maksutonta neuvontaa kasvokkain, verkossa ja puhelimitse.

Lisätietoa rikosprosessin etenemisestä on saatavilla esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen verkkosivuilta:

www.riku.fi/oppaat-ja-ohjeet/rikosprosessi/

Rikosprosessi

(Rikosuhripäivystys 2020. Saatavilla: www.riku.fi/oppaat-ja-ohjeet/rikosprosessi/).

3 NUORTA VAHVISTAVAT TAIDOT

Tämän osion asiantuntijatekstit muistuttavat seksuaalikasvatuksen tärkeydestä sekä nuoria vahvistavista turvataidoista, joihin digiturvataidot ratkaisevasti kuuluvat.

Joni Saarela

3.1 Turvataidot vahvistavat nuoren itsetuntemusta

Tämän artikkelin tavoitteena on selkeyttää ihmisen minuuteen liittyviä käsitteitä ja auttaa lukijaa pohtimaan, kuinka voi omassa työssään tukea nuoren itsetunnon, identiteetin ja itsearvostuksen kehittymistä sekä edistää hänen tunne- ja turvataitojaan. Nuorten parissa toimivan ammattilaisen on tärkeää varmistaa, että nuori osaa tunnistaa uhkaavat tilanteet sekä uskaltaa suojella itseään ja omia rajojaan.

Mitä tarkoittavat minäkäsitys, minäkuva ja identiteetti?

Nykyihmisen elämästä on tullut loputon valintojen polku esimerkiksi opintojen, ammatin, ihmissuhteiden, harrastusten, uskomusten ja haalitun tiedon osalta. Moni kysyykin itseltään ”kuka minä olen?”. Eriyisen suurena kysymys esiintyy elämänmuutoksissa, kuten nuoruudessa (Rautio & Saastamoinen 2006, 9–11, 20). Käsitukset itsestä, tunteista ja tarpeista eivät ole yksinkertaisia asioita. Siksi nuorisotyöntekijöiden on hyvä ymmärtää keskeiset käsitteet ihmisen minäkäsityksen ympärillä tukeakseen nuorta hänen kehityksessään.

Minäkäsitys tarkoittaa käsitystä itsestä. Siihen sisältyy minäkuva, identiteetti sekä itsetunto. Nimensä mukaisesti minäkäsitys on jokaisen henkilökohtainen ja kokonaisvaltainen käsitys minuudestaan. (Yang 2018, 14.) Voidaan ajatella, että tämä käsitys muodostuu läheisiltä ihmisiltä saaduista viesteistä ja signaaleista. Kokemusten perusteella henkilön käsitys omasta itsestään muokkaantuu, ja osin tämän vuoksi me pyrimme välttämään epäonnistumisia muiden kanssa toimiessa. (Mattila 2017, 12.)

Minäkuva on minäkäsitykseen sisältyvä osa, joka usein yhdistetään käsitykseen kehosta ja fyysisestä olemuksesta. Kyseessä on kuitenkin tätä laajempi käsite, joka heijastaa, miten henkilö näkee itsensä suhteessa muihin ihmisiin ja maailmaan. Muista minuuden osista minäkuva erottuu juuri kuvaavalla otteellaan vastaten kysymykseen ”millainen minä olen?”. (Yang 2018, 15–16.) Esimerkiksi seksuaaliseen kehitykseen ja lasten hankintaan liittyvät teemat vaikuttavat paljon nuorten käsitykseen itsestään ja ympäröivästä maailmasta, ja näin ollen heidän minäkuvaansa (Mattila 2017, 13–14).

”Minäkäsitys tarkoittaa käsitystä itsestä. Siihen sisältyy minäkuva, identiteetti sekä itsetunto.”

Yhteiskunnan vakiintuneet normit, jäykät muotit ja ihanteet saattavat pahimmillaan saada nuoren kyseenalaistamaan itsensä, mikä voi johtaa moittivan minäkuvan muodostumiseen ja itsearvostuksen puutteeseen. Asenteissa poljetulla nuorella voi herätä esimerkiksi ajatuksia kuten ”olen lihava”, ”olen ruma”, tai jopa että ”olen likainen ja vääränlainen”. Tämän seurauksena nuori voi suhtautua elämäänsä varoen ja epäonnistumisia peläten. Myönteinen minäkuva sitä vastoin voi antaa eväät suhtautua elämään avoimesti ja rohkeasti. Minäkuva kehittyy ja muuttuu koko elämän ajan sen palautteen myötä, jota itsestä, persoonasta ja toiminnasta saadaan vuorovaikutuksessa muilta ihmisiltä. (Vernerfi.fi 2014.)

Identiteetti on ihmisen oma näkemys itsestään, joka vastaa kysymykseen ”kuka minä olen?”. Tähän liittyvät vahvasti myös roolit yhteisössä. Rooleja voi olla minkälaisia tahansa, kuten esimerkiksi tytär, seurustelukumppani, opiskelija tai isovelji. Roolien yhteensovittaminen voi itsessään olla toisinaan haastavaa esimerkiksi opinnoista valmistuessa tai parisuhteen päättyessä. (Teriö 2016.) Sukupuoli-identiteetti on yksilön identiteetin yksi merkittävimmistä osatekijöistä (Mieli.fi 2020a). Sillä tarkoitetaan henkilön omaa yksilöllistä käsitystä sukupuolestaan, joka ei välttämättä aina vastaa henkilölle syntymässä määriteltyä sukupuolta tai rajaudu vain mieheen ja naiseen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020).

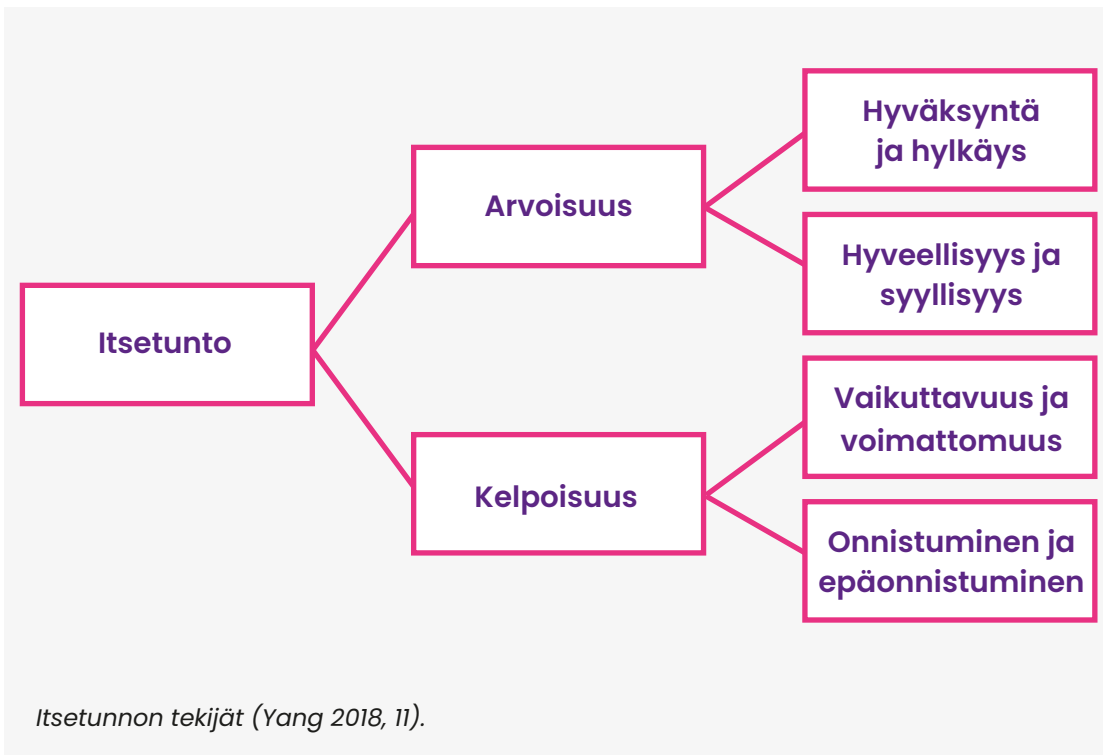
Sukupuoli-identiteettiä ei tule sekoittaa seksuaali-identiteettiin, joka puolestaan tarkoittaa seksuaalista suuntautumista ja kertoo siitä, ketä kohtaan henkilö tuntee eroottista vetovoimaa, keneen ihastuu ja rakastuu (Setan asexuaalitoimikunta 2019, 4). Sukupuoli-identiteetti ei ole ainoastaan biologinen tai fyysinen ominaisuus vaan myös vallitsevan sosiaalisen ilmapiiirin luoma käsitys siitä, millaisia esimerkiksi miesten ja naisten tulisi olla. Koska normit määräytyvät ulkopuolelta käsin, meistä moni ei koe täyttävänsä tällaisia normien asettamia vaatimuksia, mikä puolestaan voi haastaa koko identiteetin kehityksen. (Mieli.fi 2020a.)

Myös mieltä järkyttävät kokemukset voivat koskettaa perustavanlaatuisesti, minkä tuloksena voi olla identiteetin hämmennys, jolloin elämä voi tuntua sekavalta ja merkityksettömältä. Kokemus omasta itsestä saattaa kyseenalaistaa tai sen koetaan katoavan kokonaan. Pohdinnan ja etsimisen myötä voidaan kuitenkin uudistua tai lujittua ja toipumisen kautta saada kokemusta kriisistä selviämisestä ja vahvuutta elämän jatkamiseksi. Vaikeassa elämäntilanteessa ihmisestä voi nousta esille jopa täysin uusia puolia, voimavaroja tai luonteenpiirteitä ja ominaisuuksia, joita hän ei ole aiemmin tunnistanut itsessään olevan. (Mielenterveystalo.fi 2020.)

Mitkä tekijät vaikuttavat itsetuntoon?

Siinä missä minäkäsitys on itsensä havainnointia, itsetunnolla pyritään kuvaamaan tunnetta, joka ihmisellä on itsestään. Itsetunto liittyy vahvasti ihmisen minäkäsitykseen olematta kuitenkaan varsinainen synonyymi tälle. Hyvä itsetunto ei esimerkiksi takaa pystyvyyden tunnetta tai suoriutumista jossain tietyssä tehtävässä. Itsetunto kuitenkin vaikuttaa siihen, miten ihminen suhtautuu ja asennoituu ympäröivään maailmaan. (Mattila 2017, 15.)

Itsetunnon voidaan ajatella rakentuvan neljästä tekijästä, joista jokainen koostuu kokemusten luomista vastapareista. Hyväksytyksi ja hylätyksi tulemisen tunteet kuvaavat sitä, kuinka hyvin nuori kokee tulleen otetuksi vastaan muiden parissa toimiessaan. Hyveellisyyden ja syyllisyyden kokemukset riippuvat siitä, missä määrin nuori kokee toimineensa vallitsevien kunnollisuuden standardien mukaisesti. Vaikuttavuuden ja voimattomuuden kokemuksilla tarkoitetaan nuoren kokemusta kyvystään vaikuttaa ympäristöönsä ja sen mahdollisiin muutoksiin. Onnistuminen ja epäonnistuminen kuvaavat sitä, miten nuori kokee pärjänneensä itselleen merkityksellisten aiheiden parissa. Näistä tekijöistä muodostuvat itsetuntoon voimakkaasti vaikuttavat arvoisuuden ja kelpoisuuden tunteet. (Yang 2018, 10–11.)

Itsetuntoon vaikuttavien tekijöiden ymmärtäminen on tärkeää, jotta osataan auttaa ja tukea nuorta juuri niillä osa-alueilla, jotka hänen kohdallaan voivat vaikuttaa tämän itsetuntoon. Kun tiedetään, miten huono itsetunto nuorella ilmenee ja mitä tämä hänen elämässään tarkoittaa, voidaan omassa työssä nuoren tukemiseksi valita sopivia konkreettisia toimenpiteitä (Vernerfi.fi 2014). Jos nuori kokee esimerkiksi itsensä kelvottomaksi epäonnistuttuaan omien ajatustensa ilmaisemisessa suullisesti, voidaan häntä muistuttaa hänen muista vahvuuksistaan ja onnistumisistaan. Nuorta voidaan esimerkiksi tukea vaikkapa kirjoittamaan, piirtämään tai jotenkin muutoin hänelle ominaisin tavoin tuottamaan ajatuksiaan käsiteltäväksi.

Terve itsetunto suojelee

Ihminen, jolla on terve ja hyvä itsetunto, kokee tulevaisuutta arvostetuksi ja pitää itseään tärkeänä. Hän ei kuitenkaan koe tarvitsevansa kelpoisuudestaan jatkuvaa varmistusta muilta ja pystyy olemaan tyytyväinen omiin kykyihinsä, luottamaan itseensä ja tuntemaan olonsa mukavaksi myös ilman koko-aikaisen onnistumisen tavoittelua itsensä todistamiseksi. (Yang 2018,

13.) Hyvä itsetunto tarkoittaa sitä, että pitää itsestään ja suhtautuu itseensä rehellisesti ja hyväksyvästi virheitään huolimatta. Tunteiden ja pettymysten hyväksyminen on tärkeää, koska sitä kautta oppii itsetuntemusta, joka puolestaan edistää hyvän itsetunnon kehittymistä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2019.)

”Hyvä itsetunto myös ennaltaehkäisee seksuaalista houkuttelua ja seksuaaliväkivaltaa. Nuoren itsetunto vahvistuu turvallisesta läsnäolosta, johon kuuluu kuuntelevia ja arjessa kannustavia aikuisia, jotka tukevat myös pettymysten hetkellä.”

Itsetunnon haasteet ja heikkoudet voivat ilmetä eri tavoin riippuen itsetunnon tekijöiden suhteista. Esimerkiksi nuori, jolla on suuri kelpoisuuden tunne mutta heikko pätevyyden tunne, saattaa näyttäytyä itsekeskeisenä ja ylimielisenä. Toisaalta nuori saattaa ylisuoriutua tai käyttäytyä epäsosiaalisesti, jos hän kokee olevansa pätevä, mutta hänen itsearvostuksensa eli arvon tunteensa on huono. Tällaisia edellä mainittuja epätasapainoisia itsetunnon tasoja voidaan kutsua puolustaviksi itsetunnoiksi. On myös mahdollista, että nuori kokee itsensä yhtäaikaaisesti

sekä kelvottomaksi että arvottomaksi. Tällöin nuoren itsetunnon voidaan ajatella olevan kokonaisuudessaan heikko ja huono, mikä ilmenee negatiivisuuteena ja masennuksena. (Yang 2018, 13.)

Jos nuoren itsetunto on huono tai omat rajat muutoin häviävät, voi nuorelle syntyä käsitys, ettei itseä ole tarpeen arvostaa, eikä koskemattomuuttakaan kunnioittaa. Nuori voi kokea, että häntä saa esimerkiksi kosketella kuka tahansa ja miten tahansa. Tämä taas altistaa nuoren jatkossa myös seksuaaliväkivallan kokemuksille. Hyvä itsetunto suojaa elämän vastoinkäymisissä. Se ehkäisee alakuloa, lisää hyvinvointia, tyytyväisyyttä ja terveyttä. Tällaista positii- vista kokemusta omasta itsestä kutsutaan myös itsevarmuudeksi. (emt., 16.)

Tue nuoren itsetuntoa ja hyvinvointia

Itsetunto kehittyy läpi elämän, joten aikuiset voivat omalla toiminnallaan vahvistaa ja tukea kasvavan nuoren itsetuntoa. Hyvä itsetunto vahvistaa nuoren uskallusta tarttua haasteisiin ja kokea sitä kautta onnistumisia (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2019). Hyvä itsetunto myös ennaltaehkäisee seksuaalista houkuttelua ja seksuaaliväkivaltaa. Nuoren itsetunto vahvistuu turvallisesta läsnäolosta, johon kuuluu kuuntelevia ja arjessa kannustavia aikuisia, jotka tukevat myös pettymysten hetkellä. On tärkeää, että nuori tulee hyväksytyksi sellaisena kuin hän on, jotta nuori selviytyy virheistään ja oppii luottamaan itseensä. Kun nuorella on lähipiirissään kannustavia ihmisiä, pääsee hän turvallisesti harjoittelemaan elämäntaitoja sekä kokemaan niin onnistumisen kuin epäonnistumisen tunteita. Virheisiin takertuminen tai jatkuvat moitteet voivat tehdä nuoren itsetunnolle hallaa. Jos tunnekuohusta seuraa aina rankaisu, nuori ahdistuu ja voi kokea itsensä huonoksi. (emt.)

Nuorten parissa työskentelevillä on osaltaan vastuu nuorten itsetunnon tukemisessa. Tuella nuorten pätevyyden tunnetta työntekijä pystyy parantamaan myös heidän itseluottamustaan (Mattila 2017, 12). Kun aikuiset auttavat nuorta pääsemään vastoinkäymisten ja hankalien tunteiden yli, oppii hän pikkuhiljaa itse hallitsemaan tunteitaan ja pärjäämään elämässään. Nuoren taidot kohdata ristiriitoja ja riitatilanteita vahvistuvat, kun hänelle välittyy kokemus siitä, että aikuinen pysyy rinnalla myös epäonnistumisten ja virheiden hetkellä. Nuorelle, joka saa tukea kasvuunsa, rakentuu vahva itsetunto ja hänellä on eväät itsenäistymiseen ja sekä taito luoda läheisiä, pitkäaikaisia ja merkittäviä ihmissuhteita. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2019.)

Harrastuksilla ja vapaa-ajan toiminnalla on positiivisia vaikutuksia nuorten hyvinvointiin. Durlak ja Weissberg (2007) osoittivat tutkimuksessaan, että nuoret, jotka osallistuivat ohjattuun koulun jälkeiseen iltapäivätoimintaan, kehittivät merkittävästi tunteiden ja asenteiden osoittamisen, positiivisen käyttäytymisen ja koulumenestyksen saralla. Erityisesti koulun jälkeinen toiminta kehitti nimenomaan nuorten itsetuntoa ja itsevarmuutta. Tutkittuun tietoon perustuva toiminnan suunnittelu ja toteutus tuotti positiivisia muutoksia nuorissa verrattuna suunnittelelmattomaan iltapäivätoimintaan, jolla ei näyttänyt olevan yhtä merkittävää vaikutusta nuoriin. (Durlak & Weissberg 2007, 19–20.) Toisaalta tutkimusten perusteella ei voida kuitenkaan osoittaa suoraan, mitkä toiminnot olisivat automaattisesti muita toimivampia (Ekeland, Heian & Hagen 2005, 794–797).

Toiminta ja aktiviteetit tulisi suunnitella nuoren ikätaso huomioiden, jotta nuori saa onnistumisen kokemuksia saavuttaessaan tavoitteita tai vaihtoehtoisesti tukea epäonnistumisten käsittelyyn. Itsetuntoa vahvistavaa toimintaa suunniteltaessa on hyvä huomioida, että vertaisten kannustamisella voi olla nuorelle paljon aikuisen sanomaa vahvempi merkitys (Mattila 2017, 51). Aikuisen tulee kiinnittää huomiota jokaiseen nuoren itsetunnon tukemista edistävään osa-alueeseen antaakseen tälle eväät selvitä kohtaamistaan elämänsä haasteista yksilöllisyyttään arvostaen (Vesterinen 2011, 77).

Ota tunne- ja turvataitokasvatuksen opit työsi tueksi

Tunne- ja turvataitokasvatuksella tarkoitetaan työskentelyä, jolla vahvistetaan nuorten tunteiden tunnistamista, tunteiden ilmaisua ja käyttäytymisen säätelyä. Tämän tarkoituksena on kehittää nuorten vuorovaikutustaitoja ja suhteita muihin. Tunne- ja turvataitoja vahvistamalla voidaan antaa nuorelle tietoa ja valmiuksia toimia erilaisissa uhka- ja vaaratilanteissa. Hän pystyy esimerkiksi itse suojelemaan itseään, jos häntä kiusataan, ahdistellaan tai kohdellaan väkivaltaisesti. (Lajunen, Andell & Ylenius-Lehtonen 2019, 3.)

”Aikuinen voi toiminnallaan vahvistaa nuoren tunnetaitoja olemalla hänelle läsnä, hyväksymällä hänen tunteensa ja ohjaamalla häntä kohti myönteistä.”

omina tunteitaan on tunnetaitojen ja itsetuntemuksen perusta. Vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa tarvitaan taitoa havaita ja hahmottaa omia ja muiden tunteita. Jos nuori tunnistaa tunteitaan puutteellisesti, on toistenkin tunteiden tulkitseminen vaikeaa. (Mieli.fi 2020b.)

Tunnetaitokasvatus tarkoittaa sitä, että nuorille kerrotaan erilaisista tunteista ja siitä, miltä ne tuntuvat ja miksi ne tulevat. Tunnetaitokasvatuksessa opitaan omista tunteista ja siitä, miten niitä voi itse ohjalla. Nuoren on usein vaikea ymmärtää, mitä kaikki tunteet

ja olotilat tarkoittavat. Aikuisen tehtävä on opettaa nuorelle tunteen merkitys ja taitoja, joiden avulla nuori voi selviytyä hankalan tunteen yli. Tunteista puhuminen on tärkein ja paras tunnetaito. (Väestöliitto 2020.) Tunteita ymmärtämällä kyky nähdä tunteiden syitä ja seurauksia paranee, ja nuori pystyy tekemään harkitummin arjen päätöksiä ja valintoja (Mieli.fi 2020b). Aikuisen tulee ohjata nuorta huomioimaan myös muiden kokemuksia ja näin tekemällä kehittämään nuoren empatiakykyä (Opetushallitus 2020). Vaikka tunne sanoisi mitä, meidän on osattava erottaa oikea väärästä ja toimittava tämän mukaan. Ketään ei saa esimerkiksi omista tunteista huolimatta satuttaa tai koskettaa väkisin. (Väestöliitto 2020.)

Aikuinen voi toiminnallaan vahvistaa nuoren tunnetaitoja olemalla hänelle läsnä, hyväksymällä hänen tunteensa ja ohjaamalla häntä kohti myönteistä. Tässä onnistuakseen aikuisen on hyvä opetella nuoren kanssa toimiessaan kärsivällisyyttä ja rauhallista reagoitua erilaisiin tilanteisiin. On tärkeää, että nuorelle tarjotaan rauhallista läsnäoloa tunnemyrökästä tai sen sanoittamisen haasteista huolimatta. Nuoren kuunteleminen ilman arvostelua, tuomitsemista tai kokoaikaista kasvattavaa ja ohjaavaa otetta on arvokasta. Joskus riittää, että ollaan vain toista varten ja ihmetellään asioita yhdessä. Tällöin nuorelle jää myös eri tavalla tilaa tuntea eri tunteita. On hyvä muistaa, että osa nuoren tunteista voi tuntua aikuisesta ahdistavilta tai vaikeilta, ja nuori jää tällöin herkästi näiden tunteiden kanssa yksin. (emt.) Aikuisen tulee olla tietoinen omista tunteistaan ja siitä, kuinka pärjätä niiden kanssa, jotta hän voi olla tukena nuorelle.

Luotettava aikuinen on nuoren turva

Turvataidoilla tarkoitetaan taitoa puolustaa itseä ja omia rajojaan. Se on taitoa kieltäytyä tarvittaessa, poistua uhkaavasta tilanteesta ja avun pyytämistä sekä luotettavaan aikuiseen turvautumista. Turvataitokasvatuksella pyritään vahvistamaan sitä, että nuori osoittaa itselleen ja muille arvostusta sekä ilmaisee oman tahtonsa ja mielipiteensä. On tärkeää, että opitaan huolehtimaan omasta yksityisyydestään sekä kunnioittamaan toisen itsemääräämisoikeutta ja koskemattomuutta. Tavoitteena on lisätä nuorten taitoja tunnistaa ja välttää uhkaavia tilanteita niin kasvotusten kuin verkossa. (Lajunen, Andell & Ylenius-Lehtonen 2019, 229–230.)

Tunne- ja turvataitokasvatuksen keskiössä ovat oman ja toisten ihmisarvon ja loukkaamattomuuden kunnioittaminen. Kasvatuksella pyritään syrjäytymisen ehkäisyyn, erilaisuuden hyväksymiseen, monikulttuurisuuden huomiointiin, yhteisöllisyyteen, yhteiseen hyvinvointiin sekä empatiakyvyn lisäämiseen. (emt., 10.)

”Turvataitojen tarkoitus on nuoren näkökulmasta vahvistaa hänen itsearvostustaan, itsetuntemustaan sekä itseluottamustaan. Näiden myötä tunne- ja vuorovaikutustaidot ja kaverisuhteet vahvistuvat.”

Turvataitokasvatuksella pyritään nuorten seksuaaliväkivaltakokemusten ennaltaehkäisyyn sekä erinäisten sosiaalisten ja toiminnallisten taitojen vahvistamiseen. Näin edistetään nuorten turvallista kasvua sekä ehkäistään väkivaltaa, häirintää ja kiusaamista. Aikuisilla on tässä roolinsa, ja turvataitokasvatuksella pyritään luomaan aikuisista nuoren ympärille tiivis ”turvaverkko”. Turvataitojen tarkoitus on nuoren näkökulmasta vahvistaa hänen itsearvostustaan,

itsetuntemustaan sekä itseluottamustaan. Näiden myötä tunne- ja vuorovaikutustaidot ja kaverisuhteet vahvistuvat. Nuorta autetaan tunnistamaan ja välttämään uhkaavia tilanteita lisäämällä hänen tietouttaan omasta kehostaan ja itsemääräämisoikeudestaan. Valmiuksien ja rohkeuden kasvattaminen onnistuu, kun turvataitokasvatusta toteutetaan nuorten arjessa vertaisryhmissä nuorilähtöisesti tutun aikuisen ohjauksessa yhteistyössä kotien kanssa. (emt., 229–230.)

Nuoren tulee tietää, miten toimia erilaisissa tilanteissa ja harjoitella turvataitoja myös käytännössä. Uhkaavan tilanteen kohdatessaan nuoren on hyvä osata sanoittaa kuuluvasti, jämäkästi ja vakuuttavasti ”ei”. Yksinkertaisesti kieltäytyminen itselle epämieluisassa tilanteessa saattaa jo keskeyttää tapahtuman ja estää pahempaa tapahtumasta. Tämän jälkeen paikalta tai tilanteesta on syytä poistua. Poistua saa myös sanomatta sanaakaan ja nuoren on tärkeää tietää, ettei hän tarvitse kenenkään lupaa tai suostumusta epäilyttävästä tilanteesta lähteäkseen. Nämä samat periaatteet pätevät myös verkossa. Nuorten parissa työskentelevän ammattilaisen täytyy huolehtia siitä, että hänen tietonsa digitaaliseen mediaan liittyvästä turvataitokasvatuksesta ovat ajan tasalla (Santalahti 2018). Tästä aiheesta lisää tämän oppaan artikkelissa 3.3.

lkävien kokemusten kanssa ei saisi jäädä yksin, vaan nuorta kannattaa rohkaista kertomaan luotettavalle aikuiselle tapahtuneesta, vaikka tilanne olisikin jo ohi. Aikuisen tehtävänä on puuttua tilanteeseen ja tukea nuorta. Nuorelle on hyvä painottaa, ettei ole väliä onko hän itse ottanut tuntemattoman somekaveriksi, ollut humalassa tai muutoin mahdollisesti omasta mielestään edesauttanut tapahtumia. Hän ei ole syyllinen ja ainoastaan sillä on väliä, että nuori on turvassa ja saa apua. (Lajunen, Andell & Ylenius-Lehtonen 2019, 229–230.) Kohtaa nuori avoimesti, kunnioittaen ja aidosti kuunnellen.

Lähteet

Cacciatore, Raisa & Korteniemi-Poikela, Erja 2019. Sisu, tahto, itsetunto – Portaat itkupotkurai-vareista aggression hallintaan. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Durlak, Joseph & Weissberg, Roger 2007. The Impact of After-School Programs That Promote Personal and Social Skills. Chicago, IL: Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL).

Ekeland, Eilin, Heian, Frode & Hagen, Kåre Birger 2005. Can exercise improve self esteem in children and young people? A systematic review of randomised controlled trials. British Journal of Sports Medicine 39(11), 792–798.

Lajunen, Kaija, Andell, Minna & Ylenius-Lehtonen, Mirja 2019. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Punamusta Oy.

Mattila, Juuso 2017. Kuudesluokkalaisten minäpystyvyyden tukeminen luonnontieteissä. Pro gradu -tutkielma. Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osasto. Itä-Suomen Yliopisto.

Mielenterveystalo.fi 2020. Minäkuva ja kriisin aiheuttamat muutokset. Saatavilla: https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/itsearviointi_omaapu/oma-apu/toivo/Pages/osio_7.aspx (viitattu 13.4.2020).

Mieli.fi 2020a. Identiteetti – Kuka minä olen? Saatavilla: <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/itse-tuntemus/identiteetti-kuka-min%C3%A4-olen> (viitattu 20.5.2020).

Mieli.fi 2020b. Tunnetaitojen perusteet. Saatavilla: <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/itse-tuntemus/tunnetaidot/tunnetaitojen-perusteet> (viitattu 9.4.2020).

Opetushallitus 2020. Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/3-tunnetaitoja-oppii-harjoittelemalla> (viitattu 19.4.2020).

Rautio, Pertti & Saastamoinen, Mikko 2006. Minuus ja identiteetti. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Santalampi, Tarja 2018. Opettajan opas - Nuorten seksuaalisuus ja seksuaaliterveys. Saatavilla: <https://www.koulunerveyskirjasto.fi/aihe/opettajalle-ja-opiskeluohjelmalle/opettajan-opas-nuorten-seksuaalisuus-ja-seksuaaliterveys/oos00005> (viitattu 19.4.2020).

Setan aseksuaalitoimikunta 2019. Tietopaketti aseksuaalisuudesta – Perustietoa käsitteistä, tukea oman identiteetin pohdintaan ja ohjeita liittolaisille ja ammattilaisille. Saatavilla: https://www.dropbox.com/s/c76rb2obbg13rhy/Aseksuaalisuus_tietopaketti_2019.pdf?dl=0 (viitattu 20.5.2020).

Teriö, Laura 2016. Minäkäsitys ja itsetunto. Saatavilla: <https://blogit.gradia.fi/psykaa/minakäsitys-ja-itsetunto/> (viitattu 19.4.2020).

Terveystieteiden tutkimuskeskus 2020. Tasa-arvosanasto. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto#Sukupuoli-identiteetti> (viitattu 20.5.2020).

Vernerfi 2014. Identiteetti, minäkuva ja itsetunto. Saatavilla: <https://vernerfi.net/yleis/identiteetti-minakuva-ja-itsetunto> (viitattu 23.4.2020).

Vesterinen, Sini 2011. Luokanopettaja – Lapsen itsetunnon tukija vai tuhoaja? Keinoja alkuperäisen lapsen itsetunnon vahvistamiseksi. Pro gradu -tutkielma. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto.

Väestöliitto 2020. Tunnetaidot. Saatavilla: <https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa-vanhemmille/pienien-lasten-vanhemat/lapsijaseksuaalisuus/seksuaalikasvatuksen-paakohdat/kehotunnepaakohdat/tunnetaidot/> (viitattu 11.4.2020).

Yang, Junyi 2018. Teachers' Role in Developing Healthy Self-esteem in Young Learners: A study of English language teachers in Finland. Pro gradu -tutkielma. Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osasto. Itä-Suomen Yliopisto.

Krista Kokkonen, Saara Kokkonen & Netta Puustinen

3.2 Seksuaalikasvatus tukee nuoren omia rajoja

Tässä artikkelissa käsitellään seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyä ja seksuaalioikeuksien edistämistä seksuaalikasvatuksen ja puheeksi ottamisen keinoin. Jokainen nuorisotyöntekijä voi työssään vahvistaa nuorten omia rajoja. Puhumalla rohkeasti seksuaaliväkivallasta ja omista rajoista voidaan aiheeseen liittyviä tabuja rikkoa ja tehdä mahdolliseksi oikean tiedon ja avun saaminen.

Seksuaaliväkivalta pitää sisällään kaksi jo itsessään vaikeaksi ja hankalaksi miellettyä teemaa, seksuaalisuuden ja väkivallan (Nurmo 2009, 138). Seksuaalisuudesta ja seksuaaliväkivallasta puhuminen nuoren kanssa ei kuitenkaan edellytä ilmiön asiantuntijuutta. Perustiedon lisäksi taito kohdata, kuunnella ja tukea nuorta riittää.

Tuo seksuaalikasvatus osaksi nuorisotyötä

Seksuaalikasvatus on seksuaalisuuteen liittyvän tiedon antamista. Tutkittuun tietoon perustuvan ja positiivisen lähestymistavan kautta toteutettu seksuaalikasvatus tukee nuoren seksuaalisuutta ja omia rajoja. Seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyssä seksuaalikasvatuksella on tärkeä rooli. Siihen kuuluu muun muassa oikeuksien ja velvollisuuksien, vuorovaikutus- ja tunnetaitojen sekä omista rajoista kiinni pitämisen opettelua.

Seksuaalisuudesta ja seksuaaliväkivallasta puhuminen auttaa nuorta hahmottamaan, millainen toiminta voi olla seksuaaliväkivaltaa ja omia rajoja rikkovaa. Nuorten on tärkeää ym-

märtää, että seksuaalisuus on positiivinen voimavara ja seksin tulee tehdä hyvää kaikille osapuolille. Seksitilanteiden tulee perustua aina vapaaehtoisuuteen, luottamukseen, tasavertaisuuteen, kommunikaatioon, turvallisuuteen sekä omien ja muiden rajojen kunnioitukseen. Epämukavuus, epävarmuus ja pelko viestivät siitä, että voidaan olla lähellä omien rajojen ylitystä. Keskustellessa nuorten kanssa on tarpeen painottaa, että omia tunteitaan on lupa kuunnella. Jokaisella nuorella on oikeus etsiä omaa seksuaalisuuttaan ja rajojaan rauhassa. Muiden ihmisten tulee kunnioittaa tätä. (Aaltonen 2012, 135.)

Jokaisen omat rajat ovat yksilölliset ja ne saattavat vaihdella tilanteesta, ihmisistä ja tunteista riippuen. Ne määrittävät esimerkiksi sen haluaako tulla kosketetuksi, kuka saa koskettaa ja milloin. Puhekielessä omilla rajoilla viitataan usein seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen. Seksuaalinen itsemääräämisoikeus tarkoittaa sitä, että jokaisella on oikeus päättää omasta kehostaan ja seksuaalisuudestaan. Nuorelle omat rajat voivat olla konkreettisempi asia hahmottaa kuin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden käsite.

Vastuu seksuaalikasvatuksesta kuuluu niin nuorten parissa toimiville ammattilaisille kuin nuorten läheisille. Omien rajojen tulisi olla osana nuorten kasvua ja kehitystä jatkuvasti, niin opiskeltavana aiheena kuin arjen kohtaamisissa aikuisten kanssa. Näin nuori saa säännöllisesti kannustusta omista rajoista kiinni pitämiseen ja ikävistä kokemuksista puhumiseen

”Seksuaalisuudesta ja seksuaaliväkivallasta puhuminen auttaa nuorta hahmottamaan, millainen toiminta voi olla seksuaaliväkivaltaa ja omia rajoja rikkovaa.”

aikuisen kanssa. Nuorten kanssa voidaan käydä keskustelua rajoista sopivassa yhteydessä: esimerkiksi jonkin tv-sarjan seksikohtaus voi olla kimmoke ottaa aihe puheeksi, tai silloin, kun nuori kertoo seurustelusuhteesta tai uudesta nettitutusta. Keskustelun voi virittää hyvin arkisissa tilanteissa.

Arjen seksuaalikasvatustilanteet eivät aina tapahdu aikuisen aloitteesta, vaan vaativat myös herkkyyttä havaita ja tarttua nuorten itsensä tuottamiin kertomuksiin sekä työssä esiin nouseviin tilanteisiin. Oli kyseessä sitten verkossa tai nuorisotiloilla tehtävä

työ, eteen voi tulla yllättäviäkin tilanteita, joihin työntekijän täytyy reagoida. Nuoret saattavat esimerkiksi keskustella seksistä vajavaisin tiedoin, tai kertoa tilanteesta, jossa rikotaan lakia alaikäisen alastonkuvan lähdettyä leviämään. Muun muassa tällaisiin tilanteisiin tarttuminen on osa nuorten seksuaalikasvatusta.

Nuorisotyössä on myös hyvä järjestää suunnitelmallisesti erilaisia teemakertoja, joissa omat rajat ja seksuaaliväkivalta nostetaan esille. Teemoina voivat seksuaalisen houkuttelun (grooming) lisäksi olla esimerkiksi suojaikärajat, vastineen tarjoaminen seksuaalisesta teosta, ei-toivotut kuvat tai kuvien luvatta jakaminen, seksiin liittyvä tieto ja suostumus, painostaminen seksiin, seurustelu, oman kehon arvostaminen, ystävyys sekä seksuaalisuus ja seksi nautintona.

Kysymyksiä, joilla virittää keskustelua nuoren kanssa:

- Onko nuorella ihastusta tai miten mahdollinen seurustelusuhde sujuu?
- Millaisia pelisääntöjä nuoren mielestä seurusteluun kuuluu?
- Onko nuori kuullut tai nähnyt uutisissa puhuttavan seksuaalisesta houkuttelusta (groomingista)?
- Tietääkö nuori, mitä voi tehdä, jos kokee seksuaalista houkuttelua, häirintää tai seksuaaliväkivaltaa?
- Onko nuorta joskus kosketettu ilman lupaa?
- Onko nuorelle joskus lähetetty ahdistavia tai epämiellyttäviä viestejä sosiaalisessa mediassa?
- Onko nuori saanut joskus ahdistavia tai epämiellyttäviä kuvia tai videoita sosiaalisessa mediassa, kuten paljastavia kuvia, pornoa, kuvamuokkauksia yms.?
- Onko nuorelle joskus tarjottu rahaa tai muuta vastinetta seksuaalisesta teosta, kuten paljastavien kuvien lähettämisestä?
- Onko nuori joskus joutunut tilanteisiin, joissa ei olisi halunnut olla?
- Mitä nuoren arjessa tapahtuu, onko hänellä ystäviä tai muita läheisiä ihmisiä elämässään?
- Mistä asioista nuori saa iloa ja nautintoa?
- Miten nuori kokee oman kehonsa ja itseluottamuksensa?
- Onko nuori huolissaan omasta seksuaalisuudestaan?

Seksuaalioikeudet kuuluvat kaikille

Seksuaalikasvatus edistää nuorten seksuaalioikeuksien toteutumista. Seksuaalioikeuksilla tarkoitetaan eri tahojen määrätyksiä seksuaalioikeuksista, kuten Seksuaaliterveyden maailmanjärjestön (WAS) seksuaalioikeuksien julistus, Kansainvälisen perhesuunnittelujärjestöjen liiton (IPPF) listaamat seksuaalioikeudet ja Yogyakartaan periaatteet. Seksuaalioikeudet koskevat jokaista ihmistä ja niiden tarkoitus on taata yksilön oikeus päättää vastuullisesti omaan seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Oikeuksiin kuuluu velvollisuus kunnioittaa toisten oikeuksia.

Väestöliitto on muokannut erityisesti nuorille suunnatut seksuaalioikeudet (Väestöliitto 2019):

1. Oikeus omaan seksuaalisuuteen

Kaikilla ihmisillä on oikeus tuntea seksuaalista halua, fantasioita ja kokea seksuaalista nautintoa sekä määritellä ja ilmaista seksuaalinen suuntautumisen ja sukupuolensa haluamallaan tavalla.

2. Oikeus tietoon seksuaalisuudesta

Vapaus tehdä itsenäisiä ja vastuullisia päätöksiä ei voi toteutua ilman tietoa seksuaalisuudesta. Siksi jokaisella on oikeus saada seksuaalioikeuksia kunnioittavaa seksuaalikasvatusta.

3. Oikeus suojella itseään ja tulla suojelluksi

Ihmisillä on oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen. Ihmisiä tulee suojella seksuaaliselta ja sukupuoleen perustavalta väkivallalta. Eli jokaisella on oikeus mm. kieltäytyä seksistä ja seksuaalisesta toiminnasta missä vaiheessa tahansa, oikeus käyttää raskauden- ja seksitautien ehkäisymenetelmiä ja oikeus saada apua ja tukea, jos on kohdannut seksuaalista väkivaltaa tai sen uhkaa. Yhteiskunnilla ja niiden lainsäädännöllä on olennainen rooli suojelun takaajana.

4. Oikeus seksuaaliterveyspalveluihin

Yhdenvertaiset ja seksuaalioikeuksia kunnioittavat terveyspalvelut kuuluvat kaikille. Seksuaaliterveyspalveluiden tulee olla turvallisia, luottamuksellisia, korkeatasoisia ja helposti saatavilla asuinpaikasta riippumatta. Jokaisella on oikeus saada mm. ehkäisy- ja seksuaalineuvontaa sekä itselle sopiva ehkäisymenetelmä rahatilanteesta ja asuinpaikasta riippumatta, seksitautien testausta ja hoitoa sekä turvallinen raskaudenkeskeytys.

5. Oikeus näkyä

Kaikilla ihmisillä – myös nuorilla ja erilaisilla vähemmistöillä – on oikeus tulla nähdyksi ja kuuluksi sekä oikeus ilmaista omia mielipiteitään. Kaikilla on oikeus olla turvassa seksuaaliselta ja sukupuoleen kohdistuvalta syrjinnältä, häirinnältä ja väkivallalta.

6. Oikeus yksityisyyteen

Kaikilla on oikeus tehdä itse päätöksiä omaan seksuaalisuuteensa liittyen. Jokaisella on oikeus päättää mitä, minkä verran ja kenelle kertoo seksuaalisuudestaan. Jokaisella on myös oikeus päättää, minkälaisia kuvia ja sisältöjä itsestä jaetaan julkisesti.

7. Oikeus vaikuttaa

Jokaisella on oikeus osallistua ja vaikuttaa seksuaalisuuteen liittyvään päätöksentekoon. Nuorilla on oikeus tulla kuulluksi palveluja tuottaessa. Nuorella on oikeus vaatia seksuaalikasvatusta ja sanoa mielipiteensä asioihin ja päätöksiin, joilla on vaikutusta omaan seksuaalisuuteen.

Seksuaaliväkivallasta puhuminen antaa nuorelle luvan kertoa

Nuorten parissa toimivan ammattilaisen tehtävä on ottaa seksuaaliväkivallan teema puheeksi jo ennen huolen heräämistä. Ilmiön tiedostaminen, tunnistaminen ja siitä rohkeasti puhuminen ovat ensiarvoisen tärkeitä seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisemiseksi. Puhuminen antaa nuorelle myös luvan kertoa omista kokemuksistaan sekä viestii nuorelle, että olet aikuinen, joka kestää kuulla raskaitakin asioita. Nuorelle voi lisäksi kertoa, että aiheen voi milloin vain ottaa uudelleen esiin. Nuori ei välttämättä puheeksi ottamisen hetkellä halua kertoa tai ole valmis puhumaan aiheesta.

Häpeä estää usein nuorta kertomasta kokemastaan seksuaaliväkivallasta. Esimerkiksi Pelastakaa Lasten selvityksen mukaan noin puolet tytöistä ja viidesosa pojista ei kertoisi seksuaalisesta häirinnästä ja kiusaamisesta aikuisille häpeän vuoksi (Pelastakaa Lapset 2018, 23). Seksuaaliväkivaltaan liittyvää häpeää on mahdollista lieventää ottamalla nuoren kanssa puheeksi vaikeiksi koettuja asioita.

Seksuaaliväkivaltaan liittyvien myyttien murtaminen on tärkeää

Seksuaaliväkivallasta tulee puhua suoraan ja avoimesti, kiertoilmaisuja käyttämättä. Jos työntekijä kiertelee ja kaartelee todellista aihettaan, vaistoavat nuoret sen sekä tekevät omat arvailunsa siitä, mistä työntekijän oli tarkoitus puhua. (Eriksson & Arnkil 2009, 24.) Seksuaaliväkivallan teemaa voi lähestyä nuorten kanssa myyttien murtamisen kautta. Myyttiset käsitykset seksuaaliväkivallasta estävät ilmiön todellisten piirteiden ymmärtämistä sekä niihin liittyvien ongelmien käsittelyä. Seksuaaliväkivaltaan liittyviä myyttejä esiin nostamalla on mahdollista kyseenalaistaa ja muuttaa ilmiöön liittyviä asenteita. Erityisen tärkeää on tuoda esiin myyttejä, jotka syyllistävät väkivallan kohteena olevaa. (Aaltonen 2012, 136.) Esimerkiksi nuoren aloitteellisuus seksiin, aktiivisuus yhteydenpidossa, pukeutuminen, humalatila tai flirttailu eivät tarkoita sitä, että nuori olisi vastuussa kokemastaan seksuaaliväkivallasta.

”Myyttiset käsitykset seksuaaliväkivallasta estävät ilmiön todellisten piirteiden ymmärtämistä sekä niihin liittyvien ongelmien käsittelyä.”

Seksuaaliväkivallan kohteeksi joutuneen toiminta ei siis tee hänestä syyllistä tapahtuneeseen tai vähennä hänen seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan (emt., 138). Seksuaalisisissa tilanteissa otetaan aina vastuu myös kumppanin/kumppaneiden hyvinvoinnista. Käsitellessä seksuaaliväkivaltaa nuorten kanssa on tärkeää tehdä

selväksi se, että seksuaalisissa tilanteissa saa koska vain kieltäytyä tai tehdä elein selväksi sen, ettei halua enää. Silloin on lopetettava. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 156.)

Tiedä ainakin nämä seksuaaliväkivallasta:

- Seksuaaliväkivaltaa voi kokea kuka tahansa sukupuolesta, taustasta tai muista tekijöistä riippumatta.
- Vastuu kuuluu aina tekijälle.
- Nuori ei ole vastuussa kokemastaan seksuaaliväkivallasta.
- Jokaisella väkivaltaa kokeneella on oikeus apuun ja tukeen.
- Seksuaaliväkivallan kokemuksista on mahdollista toipua. Usein siihen tarvitaan läheisten ja ammattilaisten apua.
- Laadukas ja kattava seksuaalikasvatus ennaltaehkäisee seksuaaliväkivaltaa.
- Jokaisella nuorten parissa toimivalla ammattilaisella on mahdollisuus vahvistaa nuorten omia rajoja.

Tarkastele omia kokemuksiasi ja asenteitasi

Seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden teemoista puhuminen voi tuntua hankalalta. Aiheeseen voi liittyä paljon tunteita, tabuja, tietämättömyyttä ja väärää tietoa. Ammattilainen on voinut saada omassa lapsuudessaan tai nuoruudessaan pelotteluun ja häpeään pohjautuvaa kasvatusta aiheesta, tai kokenut itse seksuaalisuuden tai sukupuolisuuden alueelle liittyviä haasteita tai traumaattisia tilanteita. Työstämättöminä vaikeat kokemukset voivat työtilanteessa aktivoitua ja estää aiheen käsittelyä, mutta työstettyinä ne voivat syventää työntekijän näkökulmia ja myötätuntoa nuorten kanssa toimiessa. (Kallio 2011, 47.)

Laadukkaassa seksuaalikasvatustilanteessa nuorilla on turvallinen olo ja heidän yksityisyytensä sekä itsemääräämisoikeuttaan kunnioitetaan. Kasvatuksen tulee perustua vankasti ihmisoikeuksiin sekä moninaisuuden arvostamiseen ja käytetyn kielen tulee tukea tätä. (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto & BZgA Federal Centre for Health Education 2010, 32.) Nuorten parissa toimivan ammattilaisen täytyy kiinnittää huomiota, ettei puheellaan vahvista aiheeseen liittyviä myyttejä esimerkiksi vähättelemällä seksuaalisen häirinnän tilanteita tai vastuuttamalla häirintää kokenutta tilanteesta.

Esimerkkejä:

Väärin:

”Kannattaa katsoa peiliin, jos on juonut itsensä humalaan ja ollut vähissä vaatteissa.”

”Rakkaudesta se hevonenkin potkii!”

”Voi kamala, nyt sun elämä on pilalla.”

Oikein:

”Seksuaaliväkivalta ja häirintä ovat aina tekijän vastuulla. Pukeutuminen, päihtymystila tai mikään muukaan asia eivät vähennä tekijän vastuuta.”

”Kiusaaminen, häirintä, painostaminen tai muu ikävä käytös eivät kuulu ihas- tumiseen tai seurusteluun.”

”Seksuaaliväkivallan kokemuksista voi selvitä ja toipua.”

Kasvatus- ja kohtaamistilanteessa ammattilaisen tunteet saavat olla läsnä, mutta ne eivät saa ottaa valtaansa. Nuorten ajatukset ja kertomukset on pystyttävä vastaanottamaan rauhallisesti ja kauhistelematta. Henkilökohtaiset kokemukset eivät sekoitu nuoren tilanteeseen tai estä työskentelyä, kun ammattilainen on tietoinen tunteistaan ja asenteistaan sekä tuntee myös työhön liittyvät rajansa. Tätä helpottaa, jos työyhteisön ilmapiiri on salliva erilaisista työtilanteista syntyviä tunteita ja niistä keskustelemista kohtaan. (Kallio 2011, 48.)

Omaa suhdetta teemaan voi lähteä tarkastelemaan seuraavien kysymysten avulla:

- Uskallanko ottaa puheeksi seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen liittyviä teemoja?
- Herääkö minussa voimakkaita tunteita, joita olisi tarpeen purkaa ammattilaisen avulla?
- Olenko itse joutunut kokemaan seksuaaliväkivaltaa tai häirintää?
- Olenko käsitellyt kokemukseni, jotta minulla on voimavaroja tukea nuorta tilanteessa?
- Jos en itse pysty käsittelemään aihetta, miten toimin tilanteessa ja mihin ohjaan nuoren?

Seksuaalikasvatus kuuluu kaikille

Seksuaalikasvatuksesta kiinnostunut työntekijä voi halutessaan hankkia lisäkoulutusta seksologian alalta. Jokaisella nuorisotyöntekijällä tai nuorten parissa työskentelevällä on kuitenkin jo valmius vahvistaa nuorten omia rajoja, ennaltaehkäistä seksuaaliväkivaltaa ja edesauttaa nuorten seksuaalioikeuksien toteutumista.

Sen sijaan, että hankkisi lisää ammatillista osaamista ja koulutusta seksuaalikasvatuksen alalta, jokainen nuorisotyöntekijä voi hyödyntää jo olemassa olevia vahvuusalueitaan: taitoa ja halua kohdata, kuunnella ja tukea nuoria. Seksuaalisuuteen liittyvien aiheiden käsittely osana nuorisotyötä tarjoaa työntekijälle myös mahdollisuuden reflektoida omaa elämäntoriaansa, joka prosessina voi vahvistaa ja syventää ihmisläheisessä työssä tarvittavia taitoja.

Lisätietoa seksuaalioikeuksista:

World Association for Sexual Health (WAS) 2014. Declaration of Sexual Rights. Saatavilla: <https://worldsexualhealth.net/wp-content/uploads/2013/08/Declaration-of-Sexual-Rights-2014-plain-text.pdf> (viitattu 13.5.2020).

IPPF 2009. Sexual rights: an IPPF declaration. Saatavilla: https://www.ippf.org/sites/default/files/ippf_sexual_rights_declaration_abridged.pdf (viitattu 13.5.2020).

The Yogyakarta Principles 2017. Saatavilla: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf (viitattu 13.5.2020).

Lähteet

Aaltonen, Jussi 2012. Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ennaltaehkäisyyn. THL Opas 21. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Bildjuschkin, Katriina & Ruuhilampi, Susanna 2008. Seksiä vaatteet päällä. Helsinki: Kustannus-osakeyhtiö Tammi.

Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik 2009. Huoli puheeksi - opas varhaisista dialogeista (9. painos). Stakes. Oppaita 60. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Kallio, Maaret 2011. Työnohjaus seksuaaliväkivallan työn tukena. Teoksessa Ritamo, Maija & Ryttyläinen-Korhonen, Katri & Saarinen, Sanna (toim.) Seksuaaliväkivallan tueksi. Raportti 27/11. THL, 43–51. Saatavilla: <https://thl.fi/documents/10531/95613/Raportti%202011%2027.pdf> (viitattu 19.3.2020).

Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto & BZgA Federal Centre for Health Education 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085324> (viitattu 19.3.2020).

Nurmo, Iiris 2009. Nuoren kohtaamisen vaiettu vaikeus ja herkkä hauraus. Teoksessa Purjo, Timo & Kuusela, Jani (toim.), Tappelusta jutteluun – nuoren kohtaamisen taito. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 120–139.

Pelastakaa Lapset 2018. Lasten kokemaa seksuaalista häirintää ja siihen liittyvää kiusaamista digitaalisessa mediassa. Saatavilla: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaa-lapset/main/2018/08/31131602/Sexting_raportti_web-002.pdf (viitattu 23.3.2020).

Väestöliitto 2019. Seksuaalioikeudet. Saatavilla: https://www.hyvakysymys.fi/uploads/2018/10/7d3a0996-vaestoliitto_seksuaalioikeudet_juliste_a4_web.pdf (viitattu 20.3.2020).

Paula Aalto & Jenni Helenius

3.3 Digiturvataidot auttavat suojautumaan seksuaaliselta häirinnältä ja houkuttelulta

Lapsiin ja nuoriin kohdistuu digitaalisissa ympäristöissä riskejä seksuaaliselle häirinnälle ja houkuttelulle. Grooming on ilmiö, jossa yleensä aikuinen tekijä pyrkii houkuttelemaan alaikäistä seksuaalisessa tarkoituksessa. Tässä artikkelissa pohditaan, miten nuorta voisi tukea häiritsevän tai riskialttiin viestittelyn tunnistamisessa ja miten tärkeitä digiturvataitoja tulisi huomioida erityisesti nuorisotyössä.

WhatsApp, Snapchat, Instagram, TikTok, Facebook, Discord, FaceTime, YouTube ja digitaaliset pelit ovat esimerkkejä sosiaalisista medioista, joissa nuoret saavat informaatiota, käyvät keskusteluita, tutustuvat uusiin ihmisiin ja ylläpitävät olemassa olevia sosiaalisia suhteitaan. Jokaisella nuorella on oikeus medioiden käyttöön, osallisuuteen ja mediakasvatukseen. Mediakulttuurissa ja digitaalisissa ympäristöissä eläminen kuitenkin vaatii monipuolisia taitoja ja valmiuksia, joiden vahvistamisessa tarvitaan aikuisia. Siksi mediakasvatus on tärkeää myös nuorisotyössä.

Media- ja digiturvallisuustaidot ovat kansalaistaitoja, jotka vahvistavat nuoren hyvinvointia, toimijuutta ja osallisuutta mediakulttuurissa. Riittävät mediataidot myös suojaavat nuorta mediankäytön haitoilta ja ikäviltä lieveilmiöiltä. Tarvitaan kykyä tunnistaa häirintää, houkuttelua ja asiattomia käytöksiä, sekä rohkeutta ottaa ikäviä asioita puheeksi. Digiturvataidot ovat myös keinoja ennakoida uhkaavia ja epäilyttäviä tilanteita ja toimia niissä. Nuorten on tärkeää ymmärtää, että Suomen lakien mukaan jokaisella on oikeus koskemattomuuteen ja loukkaamattomuuteen ja tämä pätee myös digitaalisissa ympäristöissä.

Mediakasvatus nuorisotyössä

Nuorisolain mukaan nuorisotyöllä tarkoitetaan nuorten kasvun, itsenäistymisen ja osallisuuden tukemista yhteiskunnassa. Nuorisotyön osana toteutettu mediakasvatus ohjaa nuorta myös käyttämään mediaa aktiivisesti itsenäistymisensä kannalta hyödyllisiin asioihin. Nuorisotyössä voidaan esimerkiksi yhdessä selvittää, millaisia kesätyö- tai harrastusmahdollisuuksia paikkakunnalla on, miten nuori voi vaikuttaa kunnan nuorisotyön kehittämiseen

“Nuorisotyö voi tarjota kokemuksia myönteisestä ja turvallisesta vuorovaikutuksesta digitaalisessa mediassa. Hyviä kokemuksia saaneen nuoren on myös helpompi tunnistaa arveluttava tai uhkaava vuorovaikutus digitaalisissa ympäristöissä.”

(esim. palautekyselyt netissä, työpajat) tai keneen voi omalla paikkakunnalla ottaa yhteyttä, jos näkee tai kokee häirintää paikallisissa someryhmissä.

Digitaalisen nuorisotyön tavoitteena on nuorten kasvun tukeminen medioituneessa ja digitalisoituvassa yhteiskunnassa. Kun nuoren kanssa keskustellaan mediankäytöstä, kannattaa ottaa puheeksi myös kokonaishyvintoihin vaikuttavia asioita, kuten unen laatu, liikkuminen ja kaverisuhteet. Nuorisotyössä mediaa käytetään paljon myös yhdessäolon tukena. Peli-illat, keskusteluryhmät Discordissa tai vaikkapa

etänä toteutetut kerho-ohjaajakoulutukset tarjoavat mahdollisuuksia luonteville keskusteluille ja yhdessäolon hetkille muiden nuorten kanssa. Digi voi olla mukana myös vaikkapa geokätköilyn tai QR-koodien avulla toteutetun kaupunkisuunnistuksen muodossa. Nuorisotyö voi tarjota kokemuksia myönteisestä ja turvallisesta vuorovaikutuksesta digitaalisessa mediassa. Hyviä kokemuksia saaneen nuoren on myös helpompi tunnistaa arveluttava tai uhkaava vuorovaikutus digitaalisissa ympäristöissä.

Seksuaalisen häirinnän ja houkuttelun kohteeksi voi joutua kuka tahansa

Seksuaalinen häirintä ja houkuttelu voi koskettaa eri sukupuolia, tai erilaisista taustoista tulevia lapsia. Usein oletetaan, että netissä häirinnän kohteeksi joutuneet lapset ovat muutenkin syrjäytyneitä tai heitä on kohdeltu elämässä ennenkin kaltoin. Seksuaaliväkivallan uhriksi voi digitaalisissa ympäristöissä joutua myös nuori, jolla ei ole altistavia tekijöitä omassa elämässään. (Lamminpää 2019, 12.) Haavoittuvimmassa asemassa verkkomaailmassa voivat kuitenkin olla nuoret, joilta puuttuu kodin tai muiden kasvuympäristöjen turvallisia tukiverkkoja ja aikuisen läsnäoloa. Nuori ei ole välttämättä saanut riittävästi ohjausta netissä toimimiseen. Erityistä huomiota mediakasvatuksessa tulisi kiinnittää myös erilaisiin vähemmistöihin kuuluviin nuoriin, sillä moni kokee verkkoympäristöissä syrjintää, josta olisi hyvä puhua turvallisen aikuisen kanssa.

Nuorisotyö tavoittaa nuoria, joilla on tarvetta tuelle ja aikuisen läsnäololle, myös mediankäyttöön liittyvissä asioissa. Nuorisotyöntekijä voi kannustaa, innostaa ja rohkaista nuorta monipuoliseen mediankäyttöön sekä tukea nuorta oman digi-identiteetin rakentamisessa. Nuorisotyöntekijä voi olla nuorelle myös luotettava aikuinen, jolle kertoa, jos jokin asia vaivaa omassa mediankäytössä tai jos jokin on mennyt pieleen.

Nuori tarvitsee monipuolista tukea mediataitoja harjoitellessaan

Nuorisotyöntekijälle tarjoutuu monenlaisia tapoja ja rooleja tukea nuoren mediataitojen kehittymistä. Nuoren mediankäyttöön liittyvissä asioissa keskustelukumppaniksi ei välttämättä kelpaa kuka tahansa aikuinen. Oman vanhemman kanssa voi olla vaikea jutella, jos vanhempi ei nuoren mielestä tunnu ymmärtävän nuoren mediankäyttöä, eikä sitä kuinka paljon

“Vaikka julkisessa keskustelussa moni nuori näyttäytyy taitavana medioiden käyttäjänä, nuorten mediataidoissa voi olla suuriakin eroja, ja tuen tarpeet yksilöllisiä. Jokaisen nuoren kanssa olisi hyvä säännöllisesti keskustella turvalliseen mediankäyttöön liittyvistä kysymyksistä.”

se nuorelle merkitsee. Kiperiin mediankäyttöön liittyviin kysymyksiin tarvitaan kuitenkin luotettavaa aikuista, jonka kanssa voi turvallisesti pohtia, puntaroida ja hakea suuntaa omille ajatuksilleen ja mielipiteilleen. Nuori voi myös tarvita teknistä tukea medialaitteiden ja sovellusten käyttöön ottamisessa. Kun perusteet ovat hallinnassa, nuorta voi kannustaa monipuolisten sisältöjen pariin ja tutustuttaa uusiin välineisiin.

Pärjätäkseen tietoyhteiskunnassa nuori tarvitsee erilaisia tiedonhaun taitoja ja ymmärrystä siitä, miten mediaympäristöjen toiminta- ja ansaintalogiikat toimivat. Nuorta on hyvä muistuttaa, että ikävät nettikokemukset eivät aina liity soveluksen tai palvelun ominaisuuksiin, vaan pikemminkin siihen, että niiden käyttäjät eivät noudata sovittuja sääntöjä ja ohjeistuksia tai eivät ymmärrä niiden erityisominaisuuksia. Nuoren mainetta ja oikeutta yksityisyyteen uhkaavatkin usein toiset netinkäyttäjät omalla toiminnallaan.

Vaikka julkisessa keskustelussa moni nuori näyttäytyy taitavana medioiden käyttäjänä, nuorten mediataidoissa voi olla suuriakin eroja, ja tuen tarpeet yksilöllisiä. Jokaisen nuoren kanssa olisi hyvä säännöllisesti keskustella turvalliseen mediankäyttöön liittyvistä kysymyksistä.

Pohdi nuoren kanssa:

Mietitkö mitä jaat, pysähdytkö ennen kuin klikkaat?

- ➔ Muista, että jakamistasi sisällöistä voidaan ottaa kuvakaappauksia ja ne voivat päätyä väärin käsiin.

Kannattaako henkilökohtaisia yhteystietoja jakaa julkisissa kanavissa? Miksi ei?

- ➔ Henkilökohtaisten tietojen ja kuvien lähettäminen lisää riskiä päätyä esimerkiksi henkilötietojen levityksen, asiattomien huhujen, petoksen, huijauksen, kiristyksen tai häirinnän kohteeksi.

Saako kaverin yhteystietoja jakaa ilman lupaa? Miksi ei?

- ➔ Muistuta nuorta kysymään aina lupa toisten kuvien jakamiseen ja kuviin merkitsemiseen.

Ovatko sosiaalisen median profiilisi julkisia? Miksi näin? Miten nuoren julkinen kanava eroaa vaikka hänen seuraamansa somejulkiksen julkisesta kanavasta?

- ➔ Muistuta, että ainakin alaikäisellä somekanavien tulisi olla yksityisiä.

Ketkä näkevät sijaintisi Snapchatissa? Miksi sijaintia ei kannata jakaa kaikille? Mikä vaara sijainnin jakamisessa voi olla?

Googletatko oman nimesi säännöllisesti? Minkälaisia osumia löytyy? Ovatko sisällöt itsesi postaamia? Tiedätkö miten toimia, jos osumista löytyy jotain outoa?

Nuori tarvitsee myös mediasisältöjen kriittisiä tulkintataitoja sekä tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Nuoren kanssa voi yhdessä jutella minkälaista on fiksu ja kiva keskustelukulttuuri nuoren käyttämissä somekanavissa. Oman hyvinvointinsa ylläpitämiseen nuori tarvitsee ajankäytön ja elämänhallinnan taitoja sekä ymmärrystä siitä, miten mediankäyttö ja meitä ympäröivä digitaalisuus vaikuttaa hyvinvointiimme. Esimerkiksi univelka ja väsymys voivat vaikuttaa nuoren mediankäyttöön harkinnan heikkenemisenä ja keskittymisen herpaantumisenä. Aikuinen on myös omalla esimerkillään ja toiminnallaan mallina siitä, millaista on turvallinen ja vastuullinen mediankäyttö. Media- ja turvataitoja edistettäessä keskiössä tulee kuitenkin olla nuorten mielipiteiden ja kokemusten kuuleminen, huomioiminen ja niistä oppiminen.

Nuori haavoittuvassa asemassa mediankäyttäjänä

Vuorovaikutus kavereiden kanssa on merkittävä osa nuoren mediankäyttöä. Vertaisilla on myös suuri vaikutus nuoren mediankäytön tapoihin. Minkälainen viestikulttuuri on kavereiden kesken? Millainen käytös on hyväksyttyä ja normalisoitua? Roustausta? Läpänheitto? Hae taanko huomiota jakamalla itsestä vähäpukeisia kuvia? Jutellaanko kiinnostavista aiheista ja jaetaan hauskoja linkkejä? Vai onko nuori yksinäinen myös somessa ja etsii keskusteluseuraa tuntemattomista?

Aikuisen on hyvä ymmärtää, että nuori on kasvuvaiheensa, kehityksensä ja nupullaan olevan seksuaalisen identiteettinsä puolesta haavoittuvaisessa asemassa digitaalisen median käyttäjänä. Vaikka nuori vaikuttaa isolta, hänen toimintaansa ohjaavat keskenkasvuiset aivot, joissa sukupuolihormonien herääminen ja stressihormonien lisääntyminen vauhdittavat myllerrystä aivojen korkeimmassa osassa eli etuotsalohkoissa. Etuotsalohkojen tehtävä on hillitä impulsiivisuutta ja auttaa ajattelemaan myös tunnepitoisissa tilanteissa. Joskus murrosikäinen voi tuntua metsästävän elämyksiä hyvin riskialttiilla tavalla. (MLL 2020.) Aikuisesta nuoren päätöksenteko voi vaikuttaa pätkähullulta, kun nuori esimerkiksi ajaa ylinopeutta mopolla, hyppää kallionkielekkeeltä uhkarohkean uimahypyn tai luottaa sinisilmäisesti somessa täysin tuntemattomaan ihmiseen.

Kasvottomia keskustelukavereita, kivalta tuntuja kehuja

Erilaiset verkkoyhteisöt, sosiaalisen median alustat ja digitaaliset pelit tarjoavat otollisia paikkoja nuoren houkutteluun. Tuntemattoman kanssa viestittely voi tuntua jännittävältä seikkailulta ja tarjota nuorelle hyväksyntää ja ymmärrystä omia mielipiteitä ja omaa kehoa kohtaan sekä arvostusta ja toivottua huomiota. Kehut ja kauniit sanat tuntuvat nuoresta mukavilta ja hivelevät nuoren itsetuntoa. Samaa aikaan seksuaalisuuden herääminen ja kiinnostus siihen liittyviä asioita kohtaan voi myös johtaa siihen, että nuori haluaa jatkaa yhteydenpitoa kypsän ja asioista tietävän tekijän kanssa (Lampainen 2011, 104).

Joskus tuntemattoman kanssa viestittelyssä voi kyse olla puhtaasti uteliaisuudesta tai siitä, että uusi tuttavuus viehättää (Lamminpää 2019, 11,13). Nuori voi myös kaivata itselleen uusia ystäviä. Kasvottomaan keskustelukumppaniin voi olla helppo ihastua, sillä nuori voi itse täyttää mieleisellään tavalla omassa mielessään ne informaatiotyhjiöt, joita ei viestinnässä kasvokkaisen kontaktin puuttuessa saa. Yksityinen profiili voi auttaa nuorta suojautumaan tuntemattomien yhteydenotoilta, mutta sosiaalisten medioiden aikakaudella saattaa tuntemattomien kontakteilta ja yhteydenotoilta olla lopulta vaikea välttyä. Kanavia ottaa yhteyttä on niin monia ja netti mahdollistaa luoda kontakteja sellaisiinkin nuoriin, joihin muuten olisi vaikea tai mahdoton saada yhteyttä (emt., 15).

Pohdi ja keskustele:

- Miksi somessa saadut kehuut voivat tuntua niin mukavilta?
- Mistä voisi päätellä, että kehuissa onkin jokin taka-ajatus?
- Miksi netissä toimiessa hälytyskellot eivät soi niin helposti, jos joku tuntematon lähestyy, kehuu kauniiksi ja ehdottaa intiimiä tapaamista, mutta samat sanat kadulla kasvotusten voisi välittömästi alkaa pelottamaan?
- Millaisia tunteita erilaiset netissä, peleissä ym. saadut viestit herättävät, ja miksi kannattaa suhtautua vähän kriittisesti kehuihin?

Läppää, jännää viestittelyä, häirintää vai houkuttelua?

Nuorten keskinäisessä viestittelyssä on usein seksuaalisia sävyjä, esimerkiksi seurustelusuh-teissa ja myös ”läpällä” kavereiden kesken. Sexting tarkoittaa seksuaalisten kuvien, viestien tai videoiden lähettelyä. Riskinä siinä on viestien sisältöjen joutuminen ulkopuolisten käsiin. Viestittely on yleisesti ok suunnilleen saman ikäisten kesken, kunhan ketään ei painosteta viestittelyyn tai seksuaalisiin tekoihin.

Grooming on houkutteluprosessi, jolla toista osapuolta houkutellessaan seksuaalisiin tekoihin. Joskus viestit ovat suoria seksuaalisia ehdotuksia tai vihjailevia kysymyksiä, mutta usein viestittely saattaa vaikuttaa aluksi viattomalta: tekijä esimerkiksi kehuu nuoren kuvaa tai avaa keskustelua yhteiseltä vaikuttavalta mielenkiinnon kohteesta tai harrastuksesta. Nuoresta keskustelu voi tuntua kiehtovalta ja toinen osapuoli mukavalta tyypiltä, joka on juuri minusta kiinnostunut. Houkuttelija pyrkii siirtämään keskustelun nopeasti julkiselta kanavalta yksityiseen viestittelyyn ja tarjoaa nuorelle ymmärrystä, lohtua ja kaveruutta. Hän antaa nuorelle jotakin sellaista, minkä nuori kokee tärkeäksi. (Lamminpää 9–10, 34.)

Nuori ei välttämättä huomaa pitkään aikaan, että olisi syytä olla varuillaan. Tämä voi johtua siitä, että nuorta ympäröivä keskustelukulttuuri on samankaltaista. Kaverit saattavat käyttää seksuaalisväritteisiä puhetapoja, tai toisaalta aikuinen on osannut käyttää nuorten keskusteluista poimimiaan tunneilmaisuja.

Houkuttelu saattaa paljastua nuorelle, esimerkiksi kun:

- Nuori on tuntenut aikuisen tuovan turvaa, ja yhtäkkiä aikuinen pyytääkin alastonkuvaa.
- Aikuinen on totuttanut nuorta juttelemaan seksuaalisuudesta ja nuori luottaa häneen, mutta aikuinen lähettääkin yllättäen alastonkuvansa tai tekee seksuaalisia tekoja nuoren nähden.
- Aikuinen vaatii yllättäen tapaamista, kiristää nuorta, käyttäytyy mustasukkaisesti tai uhkaa väkivallalla.
- Tapaamisella aikuinen alkaakin kosketella nuorta seksuaalisesti, vaikka nuori oli toivonut halausta, kävelemistä ja juttelemista.

Kun nuori huomaa aikuisen ajattelevan suhteesta eri tavalla, hän ehkä vetäytyy, blokkaa aikuisen ja hakee tarvittaessa apua. Joskus nuori antaa tilanteen jatkua, koska luottaa liikaa omiin kykyihinsä hallita tilanteita, hänellä on epärealistinen käsitys vastapuolesta, tai hän etsii aikuisesta turvaa, huomiota tai jännitystä välittämättä seurauksista.

Nuorisotyöntekijä: Opeta nuorta tunnistamaan häirintää, houkuttelua ja outoja viestejä

Kun keskusteleet nuoren kanssa turvallisesta netinkäytöstä, sano että hänen on tärkeää osata tunnistaa missä ns. normaalin viestittelyn ja häirinnän ja houkuttelun rajat menevät.

Tässä muutama kysymys nuorelle pohdittavaksi:

- Mitä asiaa viestin lähettäjällä on? Tuntemattomalla tai puolitutulla aikuisella ei pitäisi olla mitään asiaa alaikäiselle. Tai jos on, hänen tulee viestiä asiallisesti, eikä ryhtyä nuoren viestittelykaveriksi henkilökohtaisista asioista.
- Kehuuko viestin lähettäjä sinua epänormaalin paljon? Kyseleekö liian kiinnostuneesti?
- Vaikuttaako henkilö ihastuneelta sinuun? Aikuisen lähettämä seksuaalista sisältöä sisältävä viesti alaikäiselle rikkoo lakia.
- Onko viestien lähettäjä erikoisen sinnikäs viestittelyssään? Haluaako hän jutella kanssasi yksityisessä viestikanavassa (WhatsApp, Snapchat tms.)
- Kuka viestin lähettäjä on? Mitä tietoa viestin lähettäjistä löytyy esim. googlettamalla? Onko hänellä sosiaalisen median kanavia? Entä seuraajia? Vaikuttavatko seuraajat oikeilta ihmisiltä?
- Millainen olo sinulle viestistä tulee? Jos viestin sisältö on outo, poikkeava tai ahdistava, viestittelyä ei kannata jatkaa. Jos taas tulee pieni jännitys tai innostus aikuisen tarjoamasta huomiosta, mieti, voiko tuntemattomaan aikuiseen luottaa ja kuinka henkilökohtaisista asioista hänelle kerrot.

Miten toimia epämiellyttävässä tilanteessa? Ohjeita nuorelle:

- Mitä vaisto sanoo? Jos hälytyskellot alkavat soida, lopeta keskustelu ja poista henkilö yhteystiedoistasi ja blokkaa tarvittaessa
- Painostavassa tai uhkaavassa tilanteessa saa olla tyyne ja lähtee pois keskustelusta vaikka sanomatta mitään. Tärkeintä on, ettei itselle tapahdu pahaa, eikä joudu epämiellyttäviin tilanteisiin
- Tallenna oudot, epäilyttävät ja epäasialliset viestit
- Ilmoita ylläpidolle. Ylläpidolla on velvollisuus tarkistaa kaikki ilmoitukset

Ei tarkoittaa ei, myös netissä

Vahvista nuoren kykyä kieltäytyä epämiellyttävältä tuntuvasta vuorovaikutuksesta. Painostuksenkin alla nuoren on hyvä osata pitää puoliaan. On tärkeää, että nuori osaa toimia käyttämässään sosiaalisen median kanavassa. Pitää osata estää, blokata ja ilmiantaa asiaton sisältö, yhteydenotto tai käyttäjä ylläpidolle ja tarvittaessa poliisille. Viestit voi tallentaa kuvakaappauksella, jotta niistä jää tarvittaessa todistusaineistoa. Jos kuvakaappausta ei voi ottaa, muistuta nuorta, että puhelimen näyttöä voi myös kuvata toisella laitteella.

Kannusta nuorta asettamaan sosiaalisen median tilinsä ja käyttäjänsä yksityisiksi, sillä julkisista tileistä muut käyttäjät saavat paljon avointa tietoa tilin omistajasta. (Lampainen 2011, 76.) Nuoren tulee tietää, että hänen ympäriltään löytyy aikuisia, jotka haluavat tietää, jos hän on pulassa, tarvitsee apua tai jos jotain on mennyt pieleen. Nuorta on hyvä säännöllisesti muistuttaa, että asiattomista ja ahdistavista keskusteluista on lupa poistua ja näissä tilanteissa ei tarvitse olla kohtelias. Nuoren ei tarvitse miellyttää ketään omalla käytöksellään, varsinkaan jos hänen oma turvallisuutensa on vaarannettuna. Ei tarkoittaa ei, myös digitaalisissa ympäristöissä. Tämä pätee niihinkin tilanteisiin, joissa nuori on itse ollut aloitteellinen, vihjaileva, flirttailleiva tai provokatiivinenkin. Seksuaalinen häirintä tai houkuttelu ei ole koskaan nuoren vika. Vastuu on aina tekijällä.

Mitä eroa on flirttailulla ja häirinnällä? Pohdi nuoren kanssa:

- Minkälainen viestintä on flirttailua? Mistä sen tunnistaa?
- Mistä voi tietää tykkääkö toinen vihjailevista viesteistä?
- Mistä tietää, että toisella on epämiellyttävä, ahdistunut tai ikävä olo viesteistäsi? Mistä sen voi päätellä?
- Minkälaiset viestit voivat loukata toista?

Pura seksuaalisesta häirinnästä ja houkuttelusta kertomisen esteitä:

1. Häpeän tunne, jos lapsi tai nuori on esimerkiksi itse ollut aktiivinen viestittelyssä.

- ➔ Aikuisten on hyvä seurata omia reaktioitaan: jos on taipumus huolestua tai kimpaantua silmänräpäyksessä, kannattaa yrittää ensin kuunnella nuoren kertomus loppuun asti. Nuori tarvitsee aikuista, joka kestää kuunnella. Aikuista, joka osoittaa välittävänsä hänestä, vaikka olisi tullut hölmöilleeksi. Vaikka lapsi tai nuori olisi itse ollut viestittelyssä aloitteellinen, on aikuisen vastuulla torjua alaikäisen aloitteet.

2. Nuori kokee, ettei aikuinen osaa auttaa ikävissä nettitalanteissa, jolloin vakavia tilanteita lähdetään ratkomaan yksin tai ikätoverin kanssa.

- ➔ Nuoren kanssa kannattaa jutella ennakkoluulottomasti ja rohkeasti kaikenlaisista asioista. Myös sellaisista, jotka eivät tunnu aikuisestakaan aina tutuilta ja luontevilta. Luottamuksellinen keskusteluyhteys nuoreen on tärkeää, ettei nuori jää yksin askarruttavien asioiden kanssa myöskään netin suhteen. Ikätoveri voi olla tukena nuorelle, mutta ei aina välttämättä osaa neuvoa ja ohjata nuorta oikealla tavalla.

3. Nuori pelkää, että häneltä otetaan puhelin pois, jolloin hän ei pystyisi pitämään yhteyttä edes kavereihinsa.

- ➔ Nuori voi jättää kertomatta itselleen tapahtuneista ikävistä kokemuksista sen vuoksi, että aikuinen ei tunnu ymmärtävän tai sivuuttaa nettikokemuksia ja niistä puhumista. Seksuaalinen häirintä ja houkuttelu ei ole nuoren vika, eikä häntä tulisi siitä rankaista. Puhelimen pois ottaminen ei auta ratkaisemaan tilannetta. Kavereiden kanssa yhteydenpito ja juttelu voi olla nuoren hyvinvoinnin ja toipumisen kannalta tärkeää.

4. Jos tuntemattomien häiritsevä yhteydenottoja tapahtuu netissä paljon, ne eivät välttämättä tunnu nuoresta kertomisen arvoisilta.

- ➔ Häirinnästä netissä ei saa tulla nuoren maailmassa normaalia. Tärkeää on, etteivät kysymykset ja keskustelut netinkäytöstä jäisi kertaluontoisiksi. Säännöllinen, arkinen juttelu nettimaailman kaikenlaisista kuulumisista nuoren kanssa sekä tiedon tarjoaminen riskeistä ja turvallisesta netinkäytöstä ovat tärkeitä ennaltaehkäiseviä tekoja nuoren kanssa toimivilta aikuisilta.

Asioita, joista kannattaa keskustella jokaisen nuoren kanssa, vaikka mitään ei olisi sattunut:

- Muistuta, että kuka tahansa voi saada häiritseviä viestejä ja kohdata seksuaalista houkuttelua netissä.
- Kerro nuorelle selvästi, että seksuaalisesti lähestyvä tai seksuaalisiin tekoihin houkutteleva tai painostava aikuinen toimii lainvastaisesti ja väärin. Kerro nuorelle, miten toimia tällaisessa tilanteessa.
- Puhu nuoren kanssa mediankäytöstä ja sosiaalisten medioiden toimintalogiikoista. Muistuta nuorta pitämään huolta yksityisyydestään, myös digitaalisissa ympäristöissä. Ohjeista nuorta blokkamaan ja estämään häiritsevä ja ahdisteleva käyttäjä. Kannusta nuorta tekemään ilmianto myös alustan ylläpidolle. Jos häiritsijä on aikuinen, kehoita nuorta tekemään ilmoitus poliisille ja auta häntä siinä tarvittaessa. Kannusta nuorta kertomaan vanhemmalle tai luotettavalle aikuiselle tapahtuneesta. Hanki nuorelle tarvittaessa ammattiapua.
- Muistuta nuorta ottamaan viesteistä ja videoista tallenteet ja kuvakaappaukset. Jos viesteistä ei voi ottaa kuvakaappausta, muistuta, että nuori voi kuvata puhelimen näyttöä jollain toisella laitteella.
- Puhu nuoren kanssa siitä, että huomiota ei kannata hakea netissä tuntemattomilta. Jokaiselle on tärkeää tulla huomatuksi ja hyväksytyksi sellaisena kuin on.
- Kerro nuorelle, että kasvokkaiisiin tapaamisiin ei kannata mennä kertomatta vanhemmalle. Paras olisi, jos vanhemman tai muun luotettavan ihmisen voi ottaa mukaan tilanteeseen.
- Muistuta nuorta, että olet aikuinen, jolle voi aina tulla kertomaan, jos jokin asia painaa mieltä ja että kestät kuulla vaikeistakin asioista. Anna nuorelle lohtua ja toivoa siitä, että asioihin voidaan vaikuttaa. Nuori ei ole yksin.

Lähteet

Lamminpää, Wilma 2019. "Oot niin söpö! Eikö voitais nähdä" Grooming-ilmiö sosiaalisessa mediassa. Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyö. AMK.

Lampainen, Katri 2011. Grooming internetissä ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry (MLL) 2020. Nuoren aivojen kehitys. Saatavilla: <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/12-15-v/nuoren-aivojen-kehitys/> (viitattu 30.4.2020).

4 TUNNISTAMINEN JA ENNALTAEHKÄISY

Tässä osiossa annetaan konkreettisia vinkkejä siihen, miten nuorisotyössä voi ottaa puheeksi seksuaaliväkivallan. Lisäksi kehoitetaan tekemään toimintasuunnitelma teeman käsittelyyn nuorisotyössä ja -toiminnassa.

Jenni Kreivi

4.1 Lapsi ja nuori seksuaaliväkivallan uhrina

– Seksuaaliväkivallan tunnistaminen, oireilu, puheeksiotto ja nuoren tukeminen

Seksuaaliväkivallan uhriksi joutuminen vaikuttaa lapsen tai nuoren elämään monella tavalla. Verkossa tapahtuneet asiat voivat olla yhtä haavoittavia kuin kasvokkain tapahtuneet. Lievimmillään seksuaalisesta häirinnästä voi seurata mielipahaa ja harmia, mutta seksuaaliväkivalta netissä voi sisältää monia muotoja ja vakavimmillaan aiheuttaa pitkäaikaisia seurauksia lapsen tai nuoren elämään.

Tässä artikkelissa annetaan vinkkejä siitä, mitä oireita seksuaaliväkivalta saattaa aiheuttaa uhrille. Artikkelissa jaetaan konkreettisia ehdotuksia, miten aiheen voi ottaa puheeksi nuoren kanssa. Lopuksi kerrotaan, miten nuorisotyössä voidaan tukea seksuaaliväkivaltaa kohdanneita nuoria.

Miten nuori voi oireilla?

On tärkeää, että nuorisosalalla työskentelevät tunnistavat lasten ja nuorten oireilun. Seksuaaliväkivallasta oireilu on täysin normaalia, mutta sitä voi olla vaikea tunnistaa. Se, että oireileeko kokemuksesta, millä tavalla oireilee ja missä vaiheessa oireilee, on hyvin yksilöllistä. Hyvänä nyrkkisääntönä voi pitää sitä, että aina kun lapsen tai nuoren käytös muuttuu, niin asiaan tulisi kiinnittää huomiota.

Kaikenlaisiin äkillisiin käyttäytymisen muutoksiin tulisi reagoida mahdollisimman nopeasti. Oireilu voi kertoa myös joistakin muista huolta herättävistä asioista ja elämän haasteista. Alla on listattuna tyypillisiä oireita, joita voi esiintyä lapsella tai nuorella seksuaaliväkivallan seurauksena.

Tyypillisiä oireita ja tunteita:

- Pelko, häpeä ja itsensä syyllistäminen
- Ahdistuneisuus, levottomuus ja vetäytyneisyys
- Uniongelmat
- Keskittymisvaikeudet ja vaikeudet elämännhallinnassa
- Välinpitämättömyys ja alakuloisuus
- Voimakas stressi
- Koulunkäynnin hankaloituminen, oppimisvaikeudet ja käytöshäiriöt
- Masentuneisuus ja itsetuhoinen käytös
- Fyysiset kivut ja somaattiset oireet
- Taantuminen omaa ikätasoaan alemmaksi
- Toivottomuus ja negatiiviset tulevaisuuden näkymät
- Lisääntynyt päihteiden käyttö ja aggressiivinen käytös
- Tapahtumien kieltäminen

Miten traumaattinen kriisi voi edetä?

Seksuaaliväkivallan uhriksi joutuminen voi olla uhrille traumaattinen kriisi. Kriisin voidaan nähdä koostuvan neljästä eri vaiheesta. Kriisin vaiheet ovat yksilölliset ja toiset voivat esimerkiksi siirtyillä vaiheesta toiseen. Lasten ja nuorten parissa työskentelevien on hyvä tiedostaa, miten kriisin vaiheet voivat edetä.

Sokkivaihe

- Kriisin ensimmäinen vaihe on shokki. Shokkivaiheeseen voi liittyä tapahtuman kieltämistä, tunteiden poissulkemista ja epätodellista oloa. Shokkiin voi liittyä huutamista, itkua ja paniikkia. Shokkivaiheella on tärkeä merkitys, sillä shokki antaa aikaa kohdata liian järkyttävä tapahtuma.

Reaktiovaihe

- Shokkivaiheen jälkeen tulee reaktiovaihe, jolloin ihminen alkaa hiljalleen kohdata järkyttävän tapahtuman. Ihmisen mieli yrittää vielä kieltää tapahtuneen ja oudot tuntemukset ovat osa tätä prosessia. Reaktiovaiheeseen voi liittyä pelkoa ja ahdistusta. Ihminen voi kokea itsesyytöksiä tai etsiä muita syyllisiä. Reaktiovaihe voi aiheuttaa unettomuutta tai fyysisiä oireita. Tässä vaiheessa ihminen yleensä kokee tarvetta puhua tapahtuneesta.

Käsittelyvaihe

- Kriisin käsittelyvaiheessa aletaan ymmärtää kriisin aiheuttanut tapahtuma. Aletaan hyväksyä tapahtuneen olevan totta eikä sitä enää kielletä. Ihminen alkaa olla valmis kohtaamaan tapahtuman ja hyväksymään oman muuttuneen tilanteensa. Käsittelyvaiheeseen voi liittyä ärtyneisyyttä, muisti- ja keskittymisvaikeuksia tai sosiaalista vetäytymistä.

Uudelleen suuntautumisen vaihe

- Kriisin uudelleen suuntautumisen vaiheessa tapahtunut alkaa muuttua osaksi elämää. Tapahtunut ei ole koko aikaa mielessä ja sen kanssa pystyy jo elämään. Luottamus elämään palautuu ja arjessa alkaa olla myös iloa. Kriisin jälkeen elämä voi tuntua haavoittuvaisemmalta, mutta se voi myös lisätä elämän merkityksellisyyttä. Kriisistä selviäminen voi tuoda esille ihmisen voimavaroja.

Lähteenä käytetty Mieli Suomen Mielenterveys ry:n verkkosivustoa:

www.mielenterveys/vaikeat-elämäntilanteet/kriisit/shokista-uuteen-alkuun

Kuinka ottaa puheeksi seksuaaliväkivalta ja tukea uhria?

On tärkeää, että lapsen tai nuoren ympärillä on turvallisia aikuisia, jotka kysyvät kuulumisia ja ottavat puheeksi asioita, jos huoli herää. Alla vinkkejä seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkivallan puheeksi ottamiseen ja nuoren tukemiseen.

Keskustelkaa asioista ennaltaehkäisevästi:

- Mitä vaaroja on olemassa?
- Missä menee rajat?
- Milloin hälytyskellojen tulisi soida?
- Kenelle voi puhua, jos jokin alkaa tuntua ahdistavalta?
- Miten kieltäytyä yhteydenotoista?
- Miten katkaista yhteydenpito?
- Milloin kannattaa estää yhteydenotot?
- Milloin hakea apua ja mistä?

Ota huomioon puheeksi ottamisessa:

- Varaa keskustelulle rauhallinen tila
- Kerro rehellisesti miksi huolesi on herännyt
- Kuuntele ja anna aikaa kertomiselle
- Anna lapsen tai nuoren kertoa ja ota asia vastaan
- Yritä pysyä rauhallisena
- Usko lapsen tai nuoren kertomaa
- Älä epäile, syyllistä tai vähättele
- Ymmärrä erilaiset tunteet ja oireilut

Painota keskustelussa näitä asioita:

- Kuka tahansa voi joutua rikoksen uhriksi
- Tapahtunut ei ole lapsen tai nuoren syy
- On tavallista, että hän voi oireilla tapahtuneen jälkeen
- Tilanteessa ei ole mitään hävettävää
- Puhuminen yleensä helpottaa
- Avun hakeminen auttaa eteenpäin
- Ei tarvitse selvittää yksin

Nämä asiat on hyvä muistaa:

- Kun sinulle kerrotaan tapahtuneesta seksuaaliväkivallasta, niin anna positiivista palautetta siitä, että nuori on rohkeasti kertonut asiasta
- Sinun ei tarvitse tietää mikä rikosnimike olisi kyseessä tai täyttyykö jonkun rikoksen tunnusmerkistö, sillä poliisi mahdollisesti selvittää asiaa myöhemmin
- Uhri ei välttämättä halua kertoa yksityiskohdista, eikä se ole tarpeen
- Alaikäisen uhrin kanssa ei saisi puhua tapahtuneen rikoksen yksityiskohdista ennen poliisin kuulemistä ja sen jälkeenkin vain, jos uhri sitä itse toivoo
- Keskustelussa tulee käyttää vain avoimia kysymyksiä, ettei vahingossakaan johdattele keskustelua
- Keskustelussa on hyvä keskittyä lapsen tai nuoren selviytymiseen ja hyvinvointiin

Näin tuet toipumista ja arjen jatkumista:

- Auttavien tahojen läpikäyminen
- Palveluihin ohjaaminen saattaen
- Yhdessä vanhemmille kertominen
- Huolien ja epäselvyyksien läpikäyminen
- Tunteista ja mahdollisista oireista keskustelu
- Nuoren auttaminen omaan arkeen palaamisessa
- Arkinen yhdessä olo ja yhdessä tekeminen
- Kuulumisista keskusteleminen
- Turvallisuuden tunteen lisääminen
- Toivon ja positiivisen asenteen säilyttäminen

Yhteisesti sovitut toimintaohjeet varmistavat, että nuori saa avun viipymättä

Nuorisotyöntekijän velvollisuus on tehdä rikosilmoitus ja lastensuojeluilmoitus, kun epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistuvaa seksuaalirikosta. Huolen herätessä työntekijän tulee tietää, miten toimia.

Jokaisessa työyhteisössä on hyvä kirjoittaa ylös yhdessä sovitut toimintatavat tilanteisiin, jossa epäillään nuoren joutuneen seksuaalisen houkuttelun, häirinnän tai seksuaaliväkivallan kohteeksi. On osattava varautua yllättäviinkin tilanteisiin ja tiedettävä, miten niissä kannattaa työntekijänä toimia.

Varmista, että tiedät yhteyshenkilöt niin poliisissa kuin lastensuojelussa, joita voit tarvittaessa konsultoida. Tee yhteistyötä ja ota yhteyttä matalalla kynnyksellä.

Esimerkkejä keskeisistä yhteistyötahoista akuutissa kriisitilanteessa:

- Poliisi
- Sosiaalipäivystys
- Kriisipäivystys
- Rikosuhripäivystys
- Seri-tukikeskukset seksuaaliväkivaltaa kokeneille yli 16-vuotiaille

Selvitä keskeisimmät palvelut, joista nuori saa apua ja tietoa aiheesta. Pääasia on, että nuori saa tarvitsemansa avun viipymättä.

Materiaalia ja lisätietoa löytyy Koordinaatin verkkosivuilta osoitteesta www.koordinaatti.fi/grooming

Sanna Lakso, Merja-Maaria Oinas & Mika Pietilä

4.2 Nuorisotyö vahvistaa nuoren valmiuksia kohdata haasteita

- Miten seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisy osaksi nuorisotyötä?

Nuoret käyvät äänekkästä keskustelua pleikkarihuoneessa. Keskustelun lomassa nauretaan, heitetään vitsejä ja välillä keskitytään peliin. Yhtäkkiä keskustelu kääntyy epäasialliseen sisältöön, jota yhdelle nuorista on lähetetty somessa. Keskustelun tunnelma muuttuu vakavamaksi. Nuorten lisäksi keskusteluun liittyy nuorisotyöntekijä. Keskustelun vakavuus ja nuorten hämmennys vaativat työntekijän huomion, mutta myös toimintaohjeita.

Nuorisotyössä nuori kohdataan ilman koulun tuntirakennetta, ilman terveydenhuollon kasvukäyrämittausta ja ilman sosiaalihuoltolain määräämiä pykäläiä. Nuorisotyöntekijälle ei ole asetettu ennakoon raamia sille, mistä kohtaamisissa nuorten kanssa tulee keskustella tai mitä asioita käydä läpi. Joskus haastavat keskustelut tulevat työntekijälle yllättäen. Vaatii ammattitaitoa heittäytyä mukaan keskusteluun aidosti ja kuuntelevasti. Tarvitaan myös tilanteiden lukutaitoa, jotta työntekijä osaa ohjata keskustelut niille sopivaan ympäristöön. Nuori itse ei välttämättä huomaa, mitkä keskustelut olisi hyvä käydä yksityisesti.

Nuorisotyötä tehdään nuorten erilaisissa vapaa-ajanviettopaikoissa. Paikat voivat olla kaupapakeskuksia, nuorisotiloja tai verkossa olevia alustoja ja pelejä. Tämä tekee työskentelyn luonteesta vapaamuotoista ja nuorelle vapaaehtoista. Nuorisotyössä etsitään ketterästi nuoria kiinnostavia keinoja puhua vaikeistakin, mutta tärkeistä asioista. Silti juuri nuorisotalon pleikkarihuoneen sohva voi olla se paikka, jossa nuori tuo esiin kipeitä asioita, joista ei ole koskaan uskaltanut puhua kenellekään. Nuorisotyöntekijä voi olla ensimmäinen luotettava aikuinen, jolle nuori kertoo joutuneensa esimerkiksi seksuaalisen väkivallan kohteeksi. Jos näin käy, on nuorisotyöntekijällä tärkeä tehtävä tukea nuorta niin, että nuori varmasti pääsee tarvitsemansa avun piiriin.

Nuorisotyö osallistaa ja vahvistaa

Nuorisolaissa nuorisotyön tavoitteeksi asetetaan muun muassa nuorten kasvun, itsenäistymisen ja yhteisöllisyyden tukeminen sekä niihin liittyvien tietojen ja taitojen oppiminen (Nuorisolaki 2 §, 2016). Nuorisotyössä voidaan monella tapaa vahvistaa nuoren omaa ajattelua, itsetuntoa ja itsearvostusta sekä valmiuksia kohdata haasteita. Nuorisotyössä jaetaan ja välitetään tietoa nuorten elämään liittyvistä aiheista sekä vahvistetaan nuorten tarvitsemia erilaisia arjen taitoja. Nuori löytää keinoja ongelmanratkaisuun, omien rajojen asetteluun ja tunteiden käsittelyyn.

”Vaikeassakin elämäntilanteessa nuorisotyö tarjoaa nuorelle arjen normaaliutta. Nuori voi nuorisotyön toiminnoissa saada ilon ja hyvänolon kokemuksia silloinkin, kun hän muutoin käy läpi rankkaa ja vaikeaa elämävaihetta.”

Nuorisotyön järjestämään toimintaan osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Nuorisotyön toiminnoista voi jäädä pois, milloin itse haluaa. Nuori itse määrittää tarpeensa osallistua ja olla mukana. Tämä on nuorisotyön vahvuus silloin, kun nuoren elämäntilanteeseen liittyy paljon eri viranomaisia. Nuorisotyöhön nuori voi osallistua, jos haluaa. Silloin nuorisotyöntekijän ja nuoren suhde perustuu luottamukselliseen vuorovaikutukseen. (Kylmäkoski 2007, 393.)

Vaikeassakin elämäntilanteessa nuorisotyö tarjoaa nuorelle arjen normaaliutta. Nuori voi nuorisotyön toiminnoissa saada ilon ja hyvänolon kokemuksia silloinkin, kun hän muutoin käy läpi rankkaa ja vaikeaa elämävaihetta. Nuorisotyössä ei siis aina tarvitse tarjota syvällisiä keskusteluja tai tukimuotoja, vaan yhdessä tekemistä, kuulluksi ja huomatuksi tulemistä sekä normaaleja arjen asioita. Sosiaalinen nuorisotyö kohdentuu erityistä tukea tarvitseviin nuoriin, mutta toiminta on kuitenkin pitkälti ennaltaehkäisevää, kaikkiin nuoriin kohdistuvaa (Linnossuo 2004, 6).

Linnossuon (emt.) mukaan nuorisotyö osallistaa lapset ja nuoret aktiivisiksi toimijoiksi omassa elämässään, lähiyhteisössään ja yhteiskunnassa. Näin ollen nuorisotyössä voidaan en-

naltaehkäisevin toimintamallein vahvistaa nuoren itsetuntoa, turvataitoja ja taitoja kohdata erilaisia tilanteita elämässä. Nuorisotyö vahvistaa nuoren ryhmässä ja yhteisössä toimimisen taitoja, mutta tukee myös yksilöllisesti kunkin nuoren tarvetta vahvistua oman elämänsä toimijaksi.

Monialainen ja moniammatillinen yhteistyö

Nuorisotyöntekijä tukee nuoren kasvua ja kehitystä. Merkittävä osa tätä työtä on monialainen ja -ammatillinen yhteistyö. Erityisesti ennaltaehkäisevää työtä tehdessä on tärkeä tuntee keskeisimmät yhteistyökumppanit, jotka voivat olla oman työn tukena ja joilta saa tarvittaessa konsultaatioapua, vinkkejä hyvistä menetelmistä, materiaaleista tai työkaluista. Tilaisuuksia ja tapahtumia voidaan järjestää yhteistyössä ja hyödyntää niissä eri yhteistyökumppaneiden, kuten poliisin tai terveydenhoitoalan ammattilaisen osaamista.

Esimerkkejä keskeisimmistä yhteistyökumppaneista:

Selvitä ja listaa itsellesi ylös oman työsi kannalta keskeisimmät yhteistyökumppanit omalla alueellasi. Selvitä avainhenkilö, yhteystieto tai puhelinnumero, johon voi ottaa yhteyttä, ja pidä tätä listaa ajan tasalla. Mitä paremmin eri yhteistyötahot tunnetaan, sitä helpompaa on toiminnan suunnittelu ja toimintojen toteuttaminen yhteistyössä.

- Poliisi
- Sosiaalityö
- Koulujen oppilashuolto
- Terveystieteiden huolto
- Erikoissairaanhoito
- Aiheen parissa toimivat järjestöt ja hankkeet
- Seri-tukikeskukset seksuaaliväkivaltaa kokeneille yli 16-vuotiaille

Ennaltaehkäisevän työn on oltava suunnitelmallista

Groomingin tunnistaminen ja ennaltaehkäisy nuorisotyössä -hankkeen (2019–2020) aikana toteutuneissa koulutuksissa tuli esiin, että hyvin harvassa nuorisotyötä ja -toimintaa toteuttavassa organisaatiossa on suunnitelma lasten ja nuorten kohtaaman seksuaalisen houkutte- lun ja seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisemiseksi. Kaikilla nuorilla on oikeus tietoon aiheesta, vaikka aiheen käsittely ja puheeksi ottaminen voi tuntua jopa nuorisotyön ammattilaisista haastavalta tai vaikealta.

Myös nuorisotyössä on toimittava suunnitelmallisesti seksuaalisen houkuttelun ja seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyssä. Tällä tavoin päästään parhaaseen mahdolliseen tulokseen ja varmistetaan, että tiedon lisääminen ja aiheesta puhuminen eivät ole kiinni yksittäisistä työntekijöistä tai irrallisiksi jäävistä kampanjoista, joiden jälkeen aihe unohtuu. Jatkuvuus varmistetaan, kun seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn liittyvät teemat sisällytetään kiinteäksi ja läpileikkaavaksi osaksi nuorisotyössä tapahtuvaa toimintaa. Toiminnassa mukana olevilla nuorilla on tällöin yhdenvertaiset mahdollisuudet saada tietoa aiheesta.

Tämän oppaan artikkeleissa on tullut esiin se, ettei nuorisotyöntekijän tarvitse olla seksuaali-, media-, tai turvataitokasvatuksen asiantuntija. Riittää, että perehtyy aiheeseen ja saa sitä kautta varmuutta ja rohkeutta ottaa aihe puheeksi. Työntekijöiden osaaminen ei välttämättä ole asiaan perehtyneen ammattilaisen kanssa samalla tasolla, mutta on tärkeää, että kaikilla on valmius ottaa puheeksi seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn liittyvät asiat ennaltaehkäisevästi. Lisäksi kaikkien tulisi tietää, miten toimia, jos kohtaa seksuaaliväkivaltaa kokeneen nuoren. Nuorisotyöntekijä voi aina konsultoida muita ammattilaisia ja kollegoitaan, ja saada sitä kautta omalle työlleen tukea.

Mitä huomioida toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa?

Seksuaalisen houkuttelun ja seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisemiseen liittyy paljon erilaisia näkökulmia ja vaihtoehtoisia lähestymistapoja, joiden kautta teeman voi tuoda käytännön työhön. Teemaa on mahdollista käsitellä seksuaalioikeuksien ja seksuaalisen itsemääräämisoikeuden (omien rajojen) edistämisen näkökulmasta tai keskittyä turva- ja mediataitojen vahvistamiseen ja digitaalisiin ympäristöihin. Seksuaalikasvatusta tapahtuu pitkälti arjen kohtaamisissa, mutta on tärkeää ottaa aihe myös suunnitelmallisesti osaksi toimintaa.

Työyhteisön yhteiset toimintaohjeet:

Työyhteisössä on suositeltavaa olla yhteisesti sovitut toimintaohjeet, jotka tukevat ennaltaehkäisevää työtä. Nuorisotyön arjessa esimerkiksi seksuaaliseen häirintään tai seksuaaliväkivallan teemoihin liittyvät tilanteet voivat tulla esille yllättäen ja suunnittelemta. Työntekijöillä on hyvä olla tietoa siitä, miten toimitaan eri tilanteissa ja toimintaympäristöissä. Toimintaohjeet helpottavat työn tekemistä ja tuovat varmuutta kohtaamisiin nuorten kanssa haastavissakin tilanteissa. Pohtikaa aluksi yhdessä esimerkiksi näitä kysymyksiä:

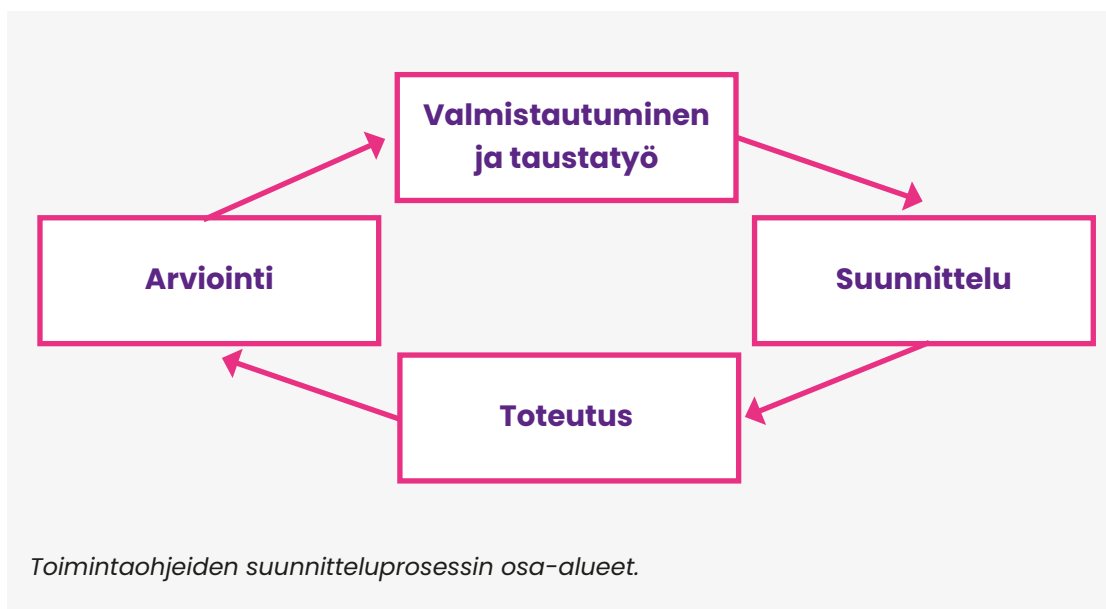
- Mitkä ovat tyypillisimmät työtilanteet, joissa teema voi tulla esiin?
- Mitä osaamista tilanteissa edellytetään?
- Miten tilanteissa toimitaan?
- Keneen ollaan yhteydessä ja mistä saadaan tukea ja apua?

Nuorten kohtaaman seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn liittyvät tiedot, taidot ja resurssit vaihtelevat paljon eri organisaatioissa. Yksittäinen työntekijä voi kokea jo teeman käsittelyn vaikeaksi henkilökohtaisten kokemustensa takia. Työyhteisön tuki on tärkeää, jotta esimerkiksi puheeksi ottamisen tilanteita voi harjoitella turvallisessa ympäristössä. Oman työn reflektointi ja tilanteiden purkaminen auttaa jaksamaan työssä, vaikka joutuisi käsittelemään vaikeitakin aiheita.

Hyödynnä seuraavia kysymyksiä, kun valmistelet ja suunnittelet toimintatapoja ja -ohjeita nuoriin kohdistuvan seksuaalisen houkuttelun ja seksuaaliväkivallan varalta nuorisotyössä.

Vastaa keskeisimpiin kysymyksiin

Toimintaohjeiden suunnitteluprosessi on jaettu seuraaviin osa-alueisiin: valmistautumiseen, suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Jokaiseen osa-alueeseen liittyy näkökulmia, jotka on hyvä huomioida suunnittelutyössä. Tavoitteena on, että eri osioiden kysymyksiin vastataan ja tehdään tarvittaessa tarpeelliset kehittämistoimenpiteet tai muutokset, jonka jälkeen edetään seuraavaan osioon.

Valmistautuminen ja taustatyö -osion kysymysten kautta saadaan kokonaiskuva siitä, miten organisaatiossa tuetaan teeman käsittelyä ja millaisia muutoksia mahdollisesti edellytetään (mm. toimintakulttuurissa, osaamisessa, asenteissa ja sitoutumisessa). Taustatyön tekeminen on tärkeä osa prosessia, sillä se luo perustan toiminnan menestykselle toteutukselle. Toiminnan suunnittelu ja toteutus ei saisi jäädä irralliseksi organisaation muusta toiminnasta.

Suunnittelu-osion kautta saadaan rajattua keskeisin tavoite toiminnalle ja konkreettiset toimenpiteet. Tähän osioon kuuluu myös aiheeseen perehtyminen ja sopivien menetelmien ja materiaalien kartoittaminen.

Toteutus-osiossa suunnitelman mukaiset toimenpiteet toteutetaan sovitussa aikataulussa. Hyvin suunnitteleamalla on varmistettu, että tämä osuus hoituu sujuvasti.

Arviointi-osiossa puolestaan on keskeistä selvittää, miten asetetut tavoitteet saavutettiin, ja miten palautteet ja kehittämissuhteudet huomioidaan tulevien toimenpiteiden suunnittelussa.

Suunnitteluprosessin voi käydä läpi kertaalleen yhden tavoitteen osalta, jonka jälkeen prosessin voi aloittaa alusta. Kun aloitat suunnitteluprosessin, valitse aluksi yksi tavoite. Se voi olla esimerkiksi nuorten turvataitojen vahvistaminen digitaalisissa ympäristöissä. Tämän jälkeen päätetään konkreettiset toimenpiteet ja siirrytään toiminnan toteutukseen ja arviointiin. Arvioinnin jälkeen voidaan siirtyä uudelleen Valmistautuminen ja taustatyö -osioon. Tällöin tarkistetaan ajankohtainen tilanne ja siirrytään taas Suunnittelu-osioon. Uudella kierroksella tavoitteeksi voidaan valita esimerkiksi tiedon lisääminen nuorten seksuaalioikeuksista ja seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta. Tässä vaiheessa huomioidaan myös edellisen kierroksen kehittämissuhteudet ja siirrytään prosessissa eteenpäin.

Valmistautuminen ja taustatyö

Millaisia muutoksia edellytetään, jotta seksuaaliväkivallan teeman käsittely on osa organisaation toimintaa?

1. Millä tavoin oman organisaation toimintakulttuuri tukee teeman sisällyttämistä organisaation toimintaan?
2. Miten organisaation arvot tukevat teeman sisällyttämistä organisaation toimintaan?
3. Millaiset ovat työntekijöiden henkilökohtaiset arvot ja asenteet? Ovatko työntekijöiden henkilökohtaiset arvot ja asenteet linjassa organisaation arvoihin ja asenteisiin?
4. Millaiset ovat työyhteisön valmiudet teeman käsittelyyn?
5. Millaiset ovat työyhteisön ja työntekijöiden henkilökohtaiset valmiudet ja osaamisen taso teeman käsittelyyn?
6. Miten organisaation jäsenet saadaan sitoutumaan suunnitelmaan? Onko toimintaan johdon tuki?

Suunnittelu

Mistä lähteä liikkeelle?

1. Mitkä ovat keskeisimmät tavoitteet ja painopisteet?
2. Ketkä ovat keskeisimmät yhteistyökumppanit ja moniammatilliset yhteistyötahot?
3. Millaiset ovat resurssit toiminnan toteuttamiseen?
4. Mikä on ensisijainen kohderyhmä?
5. Miten nuoret osallistetaan toimintaan?
6. Mitkä ovat konkreettiset toimenpiteet?
7. Mitä menetelmiä käytetään ja mitkä ovat asiantuntijatiedon lähteet?

Kirjoita toimenpiteet auki mahdollisimman konkreettisesti: toimenpiteen tavoite, käytetty menetelmä tai materiaali, kohderyhmä, aikataulu, vastuhenkilö(t). Toimenpiteet on hyvä sisällyttää osaksi organisaation muuta toimintaa, jotta ne eivät jää irrallisiksi.

Toteutus

Nimetyt vastuhenkilöt huolehtivat toiminnan toteutuksesta suunnitelman mukaisesti sovitussa aikataulussa.

Arviointi

Miten toimintaa arvioidaan ja kehitetään?

1. Miten organisaatiossa kerätään palautetta toiminnasta siinä mukana olleilta osallistujilta, työntekijöiltä sekä nuorilta?
2. Miten tehtyjä toimenpiteitä arvioidaan ja päästiinkö asetettuihin tavoitteisiin?
3. Millaista tukea työntekijöiden on mahdollista saada työyhteisöltä haastavien tilanteiden purkamiseen?
4. Kirjataanko kehittämissuhteita ylös ja huomioidaanko niitä tulevan toiminnan suunnittelussa?

Materiaalivinkit

Suunnittelutyön tueksi on olemassa eri toimijoiden toteuttamia laadukkaita oppaita, verkkopalveluita, menetelmiä ja materiaaleja, joista voi valita juuri omaan työhönsä sopivat. Tutustu tarkemmin Groomingin tunnistaminen ja ennaltaehkäisy nuorisotyössä -hankkeen Materiaalivinkit-julkaisuun osoitteessa www.koordinaatti.fi/grooming/materiaalivinkit.

Tutustu myös seuraaviin Nuorten Exitin materiaaleihin:

- Nuorten Exitin ja Helsingin kaupungin kanssa yhteistyössä toteutettu opas seksuaalisen kaltoinkohtelun ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi nuorisotyössä
- Usva-hankkeen opas ammattilaisille tunnistamisesta ja puheeksi ottamisesta

www.nuortenexit.fi/materiaalipankki

Case-esimerkki

Elokuvailta

Nuorisotilalla päätettiin järjestää elokuvailta, jonka tavoitteena oli lisätä nuorten tietoa seksuaalisesta häirinnästä ja seksuaalirikoksista. Tilaisuutta markkinoitiin ennakkoon esitteillä sekä nuorisotilalla että nuorisotilan sosiaalisen median kanavissa. Aihe herättää jo ennakkoon kiinnostusta ja näkyvillä olevat esitteet toimivat hyvinä keskustelunherättelijöinä. Nuorisotyöntekijät olivat valmistautuneet keskustelutilanteisiin tutustumalla seksuaaliväkivaltaan liittyvään materiaaliin ja lisänneet omaa osaamistaan teemasta.

Elokuvaillassa katsottiin Yksittäistapaus.fi-lyhytelokuva nimeltä Buduaar, johon löytyi valmis keskustelurunko. Nuorisotyöntekijät katsoivat elokuvan ennakkoon itse ja testasivat keskustelurungon.

Elokuvaillan aikana pohdittiin nuorten kanssa mm. sitä, missä menee ahdistelun raja ja miten omia rajojaan voi suojella. Turvallisessa porukassa keskustelu sujui hyvin, nuoret osallistuivat aktiivisesti ja heille syntyi uusia oivalluksia aiheesta. Keskustelun jälkeen nuoret tiesivät, mitä tarkoitetaan seksuaalisella häirinnällä ja miten toimia tilanteissa, joissa joutuu seksuaalisen häirinnän, ahdistelun tai muun seksuaalirikoksen kohteeksi.

Nuorille korostettiin sitä, että vaikeistakin asioista tulee rohkeasti puhua turvalliselle aikuiselle. Juttelemaan saa tulla milloin vain. Pian elokuvaillan jälkeen yksi nuorisotyöntekijöistä sai yhteydenoton nuorelta, joka oli kokenut seksuaaliväkivaltaa. Työyhteisössä oli tehty toimintasuunnitelma kyseessä olevien tilanteiden varalle. Se auttoi työntekijää reagoimaan tilanteeseen nopeasti ja tietämään, mitä tehdä ja keneen olla yhteydessä. Nuori sai tarvitsemansa avun ja tuen.

Katso lyhytelokuva ja lue lisää www.yksittaistapaus.fi.

Kuule, näe ja kohtaa nuori

Nuorisotyön yksi vahvuus on nuorten kohtaaminen arjen tavallisissa tilanteissa. On tärkeää luoda niin turvallinen ympäristö, että nuoret rohkaistuvat puhumaan vaikeistakin aiheista. Nuorille annetaan tila puhua, ja kaikesta saa puhua. Seksuaalisuuteen, omiin rajoihin, seksiin, seksuaaliseen houkutteluun tai seksuaaliväkivaltaan liittyvät aiheet ovat aiheita muiden joukossa. Nuorisotalan ammattilaisten on varmistettava, että heillä on riittävästi tietoa ja osaamista keskustelujen käymiseen sekä aiheen puheeksi ottamiseen. Yhteisesti sovitut toimintaohjeet eri tilanteisiin helpottavat ja antavat tukea työhön.

Nuorisotyössä huomataan myös nuoren hätä ja pahoinvointi. Nuorisotyöntekijöillä on velvollisuus ohjata nuori avun piiriin. Seksuaaliväkivaltakokemukset ovat yksi mahdollinen syy nuoren pahoinvoinnille. Kysy asiasta suoraan ja kiertelemättä. Muista, ettei nuori mene rikki

”Nuorisotyössä tapahtuvat normaalit arjen toiminnot ovat oivallisia paikkoja luottamuksellisiin keskusteluihin ja hyviin kohtaamisiin.”

kysymisestä. Jos on syytä epäillä, että nuori on joutunut seksuaaliseen houkutteluun tai väkivallan kohteeksi, on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota tapaan, jolla nuori kohdataan

Nuori voi ottaa asian puheeksi myös itse. Kiitä luottamuksesta, jos asiasta kerrotaan juuri sinulle. Kuuntele ja pysy rauhallisena. Älä epäile tai vähättele nuoren kokemusta, kauhistele tai tuomitse. Ole nuoren apuna ja tukena, vie asiaa tarvittaessa eteenpäin esimerkiksi poliisille. Korosta, että kuka tahansa voi kohdata seksuaalista häirintää tai seksuaaliväkivaltaa, eikä lapsi tai nuori ole koskaan syyllinen tapahtumaan. Vahvat häpeän ja syyllisyyden tunteet estävät usein puhumasta asiasta.

Lasta tai nuorta tuleekin rohkaista kertomaan ikävistä asioista turvalliselle aikuiselle.

Ystävät ovat tärkeä turvaverkko nuorille, mutta heillä on oltava myös luotettavia aikuisia, joille voi puhua ikävistäkin asioista. Turvallinen ja luotettava aikuinen voit olla juuri Sinä. Nuorisotyössä tapahtuvat normaalit arjen toiminnot ovat oivallisia paikkoja luottamuksellisiin keskusteluihin ja hyviin kohtaamisiin. On syytä muistaa, että kohtaaminen nuoren kanssa voi olla hänen näkökulmastaan käännteentekevä, joten sillä on iso merkitys, miten ammattilainen sen hoitaa. Pidetään huolta, että nuorisotyön arjessa nuori todella nähdään, kuullaan ja kohdataan. Ole kiinnostunut siitä, mitä nuorelle kuuluu.

Lähteet

Kylmäkoski, Merja 2007. Eteinen, vessa, keittokomero ja huone: niistä on nuorisotilat tehty. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 393–407.

Linnossuo, Outi 2004. Sosiaalisen nuorisotyön toimintamalleja. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja II. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Nuorisolaki 1285/2016. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285> (viitattu 14.5.2020).

Ota haltuun nämä neljä vinkkiä!

■ Etsi tietoa ja tutki

Oman osaamisen vahvistaminen helpottaa aiheesta puhumista. Selvitä, mitä seksuaalisella houkuttelulla, häirinnällä ja seksuaaliväkivallalla tarkoitetaan. Ymmärrä, että häpeän ja syyllisyyden tunteet voivat estää nuoria kertomasta asiasta.

■ Puhu rohkeasti ja kohtaa

Tuo aihe itse esille, rohkaise nuoria keskustelemaan. Ole kiinnostunut, mitä nuorille kuuluu. Ole läsnä ja valmis kuuntelemaan. Osoita, että olet valmis auttamaan.

■ Vahvista nuorten turvataitoja

Vahvista nuorten turvataitoja. Vahvista nuorten itsetuntoa. Tue taitoja pitää huolta itsestään ja omasta turvallisuudestaan myös netissä. Kerro, mistä kaikkialta nuori saa apua eri tilanteissa

■ Ole esimerkkinä

Käyttäydy toisia kohtaan kunnioittavasti ja ota muut huomioon netissä ja muualla. Asiatonta käytöstä ei tule hyväksyä vaan siihen tulee puuttua. Opi tunnistamaan omat rajasi ja kunnioittamaan toisten rajoja.

Groomingin tunnistaminen ja ennaltaehkäisy nuorisotyössä -hankkeessa tuotettu opas on suunnattu nuorten parissa työskentelevien työn tueksi. Opas tarjoaa perustiedot nuorten kohtaamasta seksuaalisesta houkuttelusta ja seksuaaliväkivallasta sekä ennaltaehkäisyn näkökulmasta tärkeistä taidoista, joita voi vahvistaa osana nuorisotyötä ja -toimintaa.

Hanke toteutettiin yhteistyössä seuraavien toimijoiden kanssa: Loisto settlementti ry, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Nuorten Exit, Pelastakaa Lapset ry ja Rikosuhripäivystys sekä Helsingin kaupunki ja Oulun kaupunki. Valtaosa näistä yhteistyökumppaneista on ollut tuottamassa tämän oppaan sisältöä.

Hankkeen on rahoittanut opetus- ja kulttuuriministeriö.

OULU

Opetus- ja
kulttuuriministeriö